MEMORIA AVANGARDEI • PROZĂ ALBANEZĂ • ARTE • SPORT

Proletari din toate ţările, uniţi-vă !

ANUL XV
Nr. 33 (537)
Sîmbătă
12 august
1972
10 pagini
1 leu

Luceafărul

Săptămînal editat de Uniunea Scriitorilor
din Republica Socialistă România

Corp translucid

Dacă sîntem de acord că rădăcina realităţii este omul, şi că realitatea reprezintă existenţa noastră unitară şi succesivă, atunci vom conveni lesne că fără activitatea de interpretare a gîndirii umane, realitatea înconjurătoare n-ar fi altceva decît un conglomerat inform.

Activitatea de interpretare trebuie să se prezinte ca un **corp translucid** al teoriei şi practicei revoluţionare, căci ea înseamnă nu numai selecţie şi discernămînt, nu numai investigare şi aprofundare, ci, în primul rînd sens, **sens** în cele patru ipostaze ale sale : înţelegere, sintetizare, direcţie, şi în sfîrşit, împlinire în perspectiva viitorului. S-ar putea spune că exercitîndu-şi forţa sa de sublimare ,activitatea de interpretare duce, atunci cînd e just direcţionată, la **revelarea realităţii.**

Este de la sine înţeles că pentru realizarea obiectivelor pe care le impun necesităţile istorico-sociale, omul orînduirii socialiste trebuie să acţioneze **în deplină cunoştinţă de cauză,** pentru că numai astfel efortul depus devine într-adevăr creator, punîndu-l în situaţia de a se putea bucura de roadele muncii sale.

Prezentînd, la Conferinţa Naţională a partidului, vastul program de activitate elaborat pentru noua etapă a societăţii socialiste multilateral dezvoltate, program riguros fundamentat ştiinţificeşte, tovarăşul Nicolae Ceauşescu a subliniat, în mod deosebit, în legătură cu aplicarea şi destinaţia sa, spiritul creator care îl animă : „Înfăptuirea acestui program cere, fără îndoială, eforturi serioase, dar măsurile pe care le preconizăm nu se pot înfăptui şi nu dorim să fie înfăptuite prin eforturi fizice, ci prin stimularea gîndirii, a spiritului novator, prin dezvoltarea mişcării de inovaţie şi a cercetării ştiinţifice, prin lupta hotărîtă împotriva a tot ceea ce este vechi şi perimat, pentru triumful noului în toate domeniile de activitate".

Acest vast program de lucru, păstrîndu-şi valoarea istorică, nu constituie, aşadar, un simplu îndreptar, fie el şi de lungă durată, ci strategia şi tactica revoluţionară aplicată noii etape a dezvoltării societăţii noastre socialiste şi totodată o metodă de interpretare adecvată realităţii prezente, întemeiată pe principiile infailibile ale materialismului dialectic şi istoric.

Prin eliminarea celei mai insesizabile opacităţi atît în argumentare, cît şi în concluzie, noul program de lucru adoptat de Conferinţa Naţională a partidului constituie un **corp translucid.**

Realitatea trebuie pulverizată în noi pentru a fi bine înţeleasă şi din ea trebuie să reţinem nu aspectul contabil şi perisabil, ci germenii incandescenţi ai noului, aşa cum dintr-un foc de lemne reţinem nu preţul de cost al combustibilului, ci flacăra.

Dacă sîntem cu toţii convinşi că socialismul creează condiţii propice pentru ecloziunea artei şi literaturii, se cuvine să fim în aceeaşi măsură convinşi că această artă nouă nu se iveşte de la sine, fiind un rezultat spontan al condiţiilor create de baza tehnică şi economică a noului sistem social.

În complicata lucrare a plămădirii operei de artă trebuie să ţinem seama, ca de altfel în toate domeniile activităţii umane, de rolul activ al cunoaşterii, de ceea ce Marx numeşte „partea activă a conştiinţei" şi care constituie originalitatea radicală a marxismului : exigenţa de a face din fiecare om un creator, de a face apel mereu şi cît mai larg la iniţiativa maselor, la participarea lor activă nu numai în ce priveşte economia şi politica, ci şi cultura nouă a socialismului.

Luceafărul

„ARCAŞUL"

sculptură de

ION JALEA

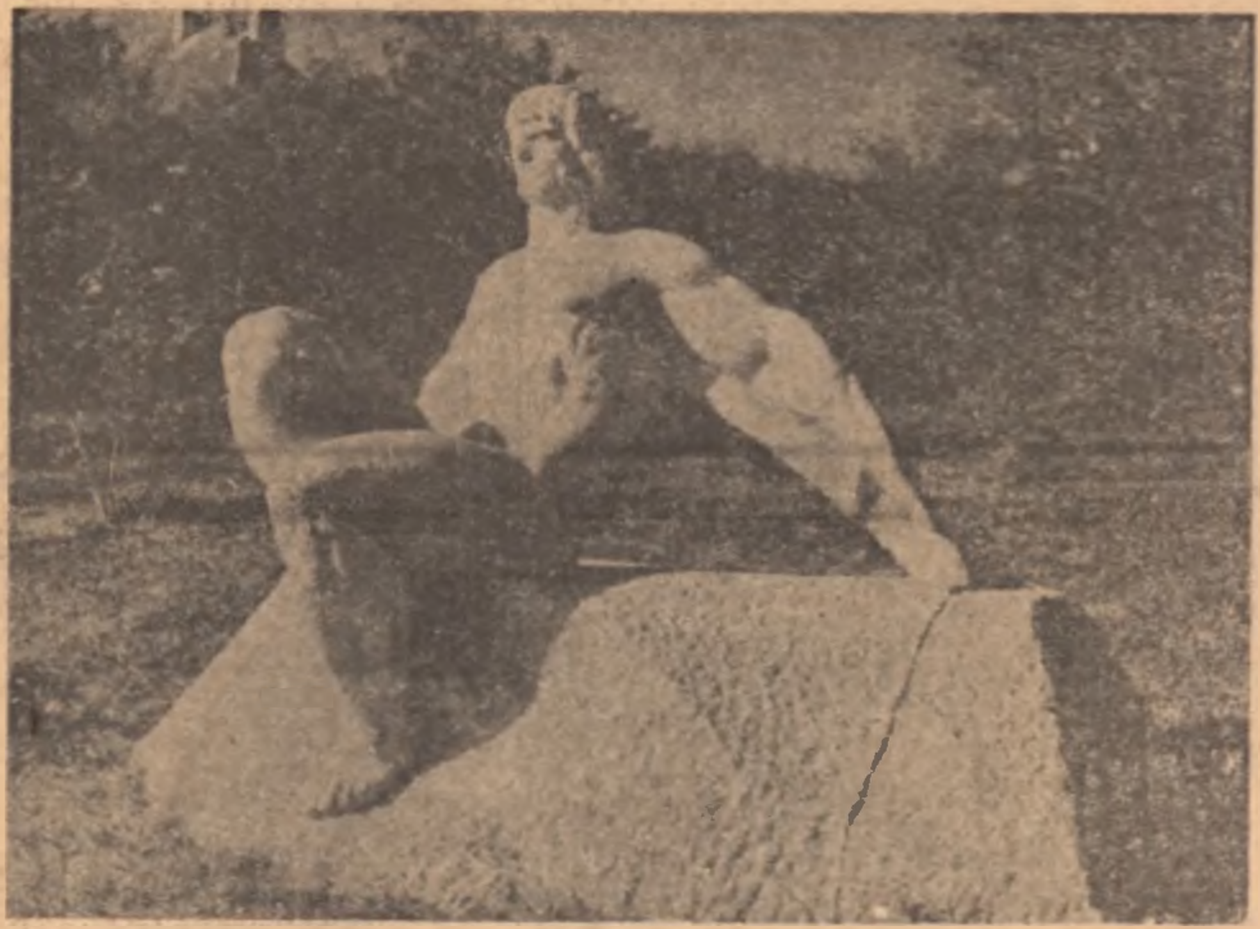

Poeta nascitur

Scriitorii au fost socotiţi totdeauna exponenţii poporului, cîntăreţii suferinţelor, aspiraţiilor şi bucuriilor lui, făclierii, premergătorii.

Atenţia pe care statul nostru o acordă artelor, eliberarea poetului din condiţia de boem, bolnav, trăind în marginea societăţii, asigurarea mijloacelor de trai şi ridicarea lui în stima cetăţenilor stimulează tineretul nostru. Mulţi adolescenţi încep să scrie versuri, în speranţa că-şi vor face un nume, că vor cuceri gloria. Noi, cei mai vîrstnici, sîntem datori să îndrumăm paşii celor tineri, să-i ajutăm, cu speranţa că un nou Mihail Eminescu va răsări din rîndurile lor.

Romanii spuneau „poeta nascitur", adică poetul se naşte. Anumite condiţii ale existenţei, anumite predispoziţii sufleteşti fac pe cel intrat de curînd în lupta vieţii să fie atras de mirajul poeziei. La unii nevoia de a scrie versuri este o înclinare firească. Cei vechi au numit această înclinare : inspiraţie, binecuvîntarea muzei. Dar a scrie cu o anumită uşurinţă, cu virtuozitate chiar, închipuindu-ţi că dacă rimezi **iubire** cu **fericire,** sau **dor** cu **amor** ai şi devenit un bard naţional, nu înseamnă că ai fost uns poet.

Eminescu a spus : „E uşor a scrie versuri / cînd nimic nu ai a spune, / Înşirînd cuvinte goale / Ce din coadă or să sune..."

Nu ! Facilitatea de a înşira versuri mai mult sau mai puţin corecte, ce sună din coadă, nu înseamnă că ai făcut poezie. Trebuie să ai vocaţie specială, să simţi o nevoie imperioasă de a te exprima în limbajul sublim al celor aleşi, de-a fi crainicul sentimentelor înalte : iubirea de patrie, de om, de femeia adorată, de frumuseţile naturii, de bucuria de-a trăi, de-a turna în cuvinte muzicalitatea melancoliei, dragostea de copii — viitorul ţării —, de a ridica pînă la cele mai înalte culmi tot ce este înălţător, tot ce face pe om vrednic să trăiască această scurtă viaţă pămîntească.

A imita, cu mai multă sau mai puţină abilitate, pe înaintaşi nu ajunge. Trebuie să mergi mai departe, să tragi propriul tău drum, să-i întreci printr-o gîndire sau o simţire mai înaltă şi mai adîncă, prin propria ta personalitate, prin mesajul cu care ai fost dăruit. Să cauţi o formă care nu aduce aminte de felul altora de a se exprima, forma ta proprie, să evoci conţinutul care-ţi vine la îndemînă, să dibuieşti expresia care nu s-a uzat, ci străluceşte cu lumini de aur nou. Aceasta, însă nu înseamnă că trebuie să umbli după originalitate cu orice preţ, cu gîndul de a-ţi uimi, de a-ţi zăpăci lectorii, de a-i pune în stare de inferioritate.

Să nu punem la încercare răbdarea cititorului. Să scriem cu simplicitate, cu onestitate. Geniul, originalitatea, ies singure la iveală. Nu trebuie trase de păr : ne alegem numai cu durerea de cap. Cine are ceva de spus, să-l spună limpede, în cuvinte puţine şi armonioase. Atît de adînc şi atît de armonios, spune Mihail Eminescu ceea ce are de spus : „La steaua care-a răsărit / E calea-atît de lungă / Că mii de ani i-au trebuit / Luminei să ne-ajungă. // Icoana celei ce-a murit / Încet pe cer se suie, / Era pe cînd nu s-a zărit / Azi o vedem şi nu e". Iar marele său contemporan, Alexandru Macedonski, în „Rondelul plecării" exclamă : „Întindeţi pînzele, băieţi, / Un vînt subţire se ridică / Albastra mare se desnică / Pe cer aleargă norii creţi... / Întindeţi pînzele, băieţi, / Un vînt subţire se ridică. // Urcaţi în vîrfuri de catarg / Şi puneţi steagul de plecare... / Durerea mea dacă e mare, / Pămîntu-acesta este larg. / Urcaţi în vîrfuri de catarg / Şi puneţi steagul de plecare !"

Un alt mare poet posteminescian, Duiliu Zamfirescu închină aceste versuri lui Mihai Viteazul : „Măria-Ta, demult eşti mort / Iar eu, cuprins de jale, / Cernita inimă mi-o port / Prinos Măriei-Tale. / Atîţia ani de veşnic somn / De nu mai poţi să-i numeri, / De cînd frumosul cap de domn / Ţi l-au zburat din umeri. // Frumosul cap cu nări subţiri / Şi bolta frunţii plină, / C tapeteazmă de gîndiri / Zidită din lumină".

◆

Am citat cîteva strofe din literatura clasică a ţării şi îndemn pe tinerii începători să citească tot mai mult pe marii noştri poeţi, în care vor găsi modele de perfecţiune a limbii şi a versului, comori de gîndire, de imagini şi de sentiment.

Vor învăţa şi ei că nu e nevoie să cauţi cu orice chip originalitatea, să inventezi întorsături savante, alambicate şi greoaie care prefac strofa în şaradă şi poemul în roman poliţist.

S-au scris în literatura noastră atît de multe versuri, în atîtea genuri, încît e greu să mai găseşti subiectul care încă n-a fost tratat, ritmul şi rima care n-au fost deja folosite cu fiecare generaţie. Poeticul meşteşug devine din ce în ce mai greu. Fondul, conţinutul, bagajul de idei şi de sentimente le ai sau nu le ai. Cel ce vrea să devină o personalitate de sine stătătoare, să-şi caute expresia personală, sunetul nou, melodios, luminos sau învăluit, strălucirea clarităţii sau farmecul misterios al penumbrei, eroicul apel al trompetei sau învăluitoarea plîngere a violoncelului, susurul apelor şi al frunzelor, tot ce vibrează-n jurul său, tot ce poate fi idee, sentiment, imagine, tot ceea ce poate crea emoţie.

Poezia mai este şi arta economiei. Risipitorul de cuvinte diluează, prin abundenţa şi haosul lor, esenţa conţinutului şi magia formei. Aceste puteri, aceste arome, aceste forţe nucleare, trebuiesc captate, condensate în expresii lapidare menite să facă explozie în sufletul cititorului, să-şi risipească în el vraiba, incantaţiunea, să-l domine, să-l obsedeze.

Cel ce cu mai multă intensitate decît semenii săi simte viaţa şi fenomenele ei, cel ce are cultul cuvîntului ales şi urmăreşte înfrumuseţarea limbii româneşti, să scrie, să persiste, să învingă obstacolele, animozităţile, propria-i descurajare şi să meargă înainte.

Dar a scrie ca toată lumea, aşa, ca să te afli în treabă şi să sporeşti (şi aşa destul de mare) numărul celor ce trag muzele de păr, înseamnă să pierzi şi vremea dumitale şi pe a altora.

Victor Eftimiu

Coborîre

Mă cobor la suflet, iată,
De pe trup cad ca o piatră,
Spre adînc, spre-adînc, mereu,
Unde e, să-l văd şi eu.

Funia mai lungă, soare,
Lasă-mi-o, spre alt tărîm
Unde n-oi fi mîini, picioare,
Ci numai un ochi rămîn.

Unde e o risipire
ca de fire — în neştire.

Soarele care mă-mbună
Zise : Raza-mi merge struna,
Ţine-te de ea, cum poţi,
Astăzi, ca şi alte dăţi.

Marin Sorescu

În fîntînă

În adîncul fîntînii era numai
privire
dar cît de intensă.
ORICINE se scălda în privire.
Trecea prin ea înotînd,
şi era noapte în adîncul fîntînii
şi era lumină şi ORICINE se
scălda în privire.

Sună

Un clopot un clopoţel
ne scoate din clasă,
un clopot un clopoţel
ne scoate din sală,
unde am fost judecaţi
şi judecători,
un clopot în zori,
şi ne găsim într-o vale,
unde nu ne cunoaştem.

Maria Banuş

Orele pămîntului

Pămîntul este un orologiu la fel de exact ca orologiile aşezate în turnuri, atîrnate în perete sau prinse la încheietura braţului. Odată timpul se măsoară în nopţi şi în zile, în durata trecerii soarelui pe drumul cerului. Altădată timpul se măsoară în roadele pe care pămîntul le aşează pe masă, an de an la aceeaşi oră, ciclurile germinaţiei sînt alte imense cadrane invizibile pe care ace exacte indică recolta griului, coacerea macului, culesul viilor. Dar între anotimpuri vara este aceea care ne atrage luarea aminte asupra orelor pămîntului. Ora griului a trecut. Ora porumbului n-a sosit. Cîteva săptămîni toată ţara a uruit de la un capăt la altul de rîurile grăunţelor răsturnate prin gura miilor de combine în gura milioanelor de saci de griu. Am văzut la televizor o discuţie de duminică dimineaţă, la ora satului, cînd doi preşedinţi de cooperativă, unul din Ilfov, altul din Teleorman, spuneau cu o modestie pe care oraşele o ţin cel mai ades înafara porţilor de intrare, că recolta de griu a fost deosebit de bogată.

„—Cum"? întrebase reporterul, un tînăr cu cărare într-o parte şi nelovit vara asta de razele soarelui. „Prin alternarea leguminoaselor cu suprafeţele de griu". Mi-au venit în memorie versurile lui Vasile Alecsandri „Juna Rodică voioasă trece pe lîngă junii semănători". Oare să nu le fi dat în minte ţăranilor de acum o sută de ani să înlocuiască păstaia de fasole cu orzul şi dovlecelul cu griul ? Recordul de griu care se obţine astăzi pe tarlalele cooperativelor agricole să fie „găselniţa" unui inginer agronom ? A lămurit mai tîrziu şi problema aceasta unul dintre cei doi preşedinţi : îngrăşăminte chimice la timp, maşini mecanice. Erau doi oameni simpli, cu cămăşi albe şi manşete scrobite, îmbrăcaţi ca pentru o înfăţişare în public, dar cu soarele Bărăganului adînc întipărit pe obraz. Cred că întipărit pentru totdeauna. Doi dintre miile de ţărani care veghează recolta, care veghează pămîntul, orele lui. Pentru că orele pămîntului sînt aceleaşi, ciclurile germinaţiei învîrt pe cadrane invizibile acele unui ceasornic la fel de exact ca ceasornicele suite în turnurile marilor cetăţi ; dar recolta pe care orele pămîntului o înfăţişează privirii şi uimirii şi liniştii noastre, recolta aceasta muncită fără nici o pierdere din vedere de către oamenii aceia ştampilaţi pe vecie cu soare, îmbrăcaţi în cămăşi de duminică, modeşti şi sfioşi, recolta aceasta bate memoria colectivă despre timpul de altădată al pămîntului românesc.

Şi vine ora porumbului acum, vor veni orele pajiştilor şi ora întoarcerii turmelor din munţi, vine ora fructelor şi zilele culesului, vor veni la fel brumele lui noiembrie şi îngheţul lui ianuarie şi dezmorţirea lui martie, şi sub veghea eternă a unui om cu mîinile negre sub manşetele ca de carton, orele pămîntului sînt egale, ci numai roadele lui sînt bogăţii fără seamăn în cămările patriei.

Nicolae Velea

ECOUL SĂPTĂMÎNII

Imperativele perfecţionării

Sîntem în mijlocul verii şi-al lunii August. Ne apropiem de marea sărbătoare a Eliberării, sporindu-ne angajamentele în întrecerea socialistă, bătălia pentru cincinalul în patru ani şi jumătate hotărîndu-şi liniile de forţă la nivelul întregii ţări. Orice acţiune în care ne simţim implicaţi se uneşte strîns cu efortul general. Oricînd ne referim la actele noastre, de muncă îndîrjită, avem în vedere, conform ideilor cuprinse în hotărîrile Conferinţei Naţionale a Partidului, o largă perspectivă de dezvoltare.

Etapele se însumează timpului, scrutat în ansamblu.

Campaniile se transformă în proces permanent de îmbunătăţire revoluţionară a societăţii.

Lumea socialistă multilateral dezvoltată, spre care tindem realizînd-o cu fiece secundă cîştigată în profunzimea civilizaţiei, presupune în primul rînd, la nivelul energiei umane, o mai justă şi echilibrată dispunere a intensităţii creatoare. Sîntem chemaţi să răspundem, cu aceeaşi agerime de spirit şi temeinicie activă, tuturor sarcinilor noi ivite pe parcursul vast al construcţiei sociale. Rutina, formă mai subtilă a inerţiei, se-nţelege de la sine, scade în măsura în care conştiinţa comunistă se gîndeşte pe sine cu tot mai multă hotărîre şi perspicacitate.

Partidul ne înarmează cu legile generale ale dezvoltării istorice. Traducerea lor în fapta de fiecare zi înseamnă însă participare activă. A gîndi cu propriile tale forţe, în spiritul marilor directive, cu iniţiativă şi răspundere, constituie dovada maturităţii politice. Ştirile care ne parvin, în presă, la radio şi televiziune, aduc mărturie tocmai în sprijinul acestei idei. Se gîndeşte mai bine şi fără oprire, se dă dovadă de mai multă inteligenţă şi imaginaţie, resurse economice nebănuite fiind redate circuitului normal. Acest patos cotidian, constant de la o săptămînă la alta, ne obişnuieşte cu un ritm firesc. Dar şi eroic în acelaşi timp, avînd în vedere altitudinea la care se exercită, priceperea pe care o cere.

Deschisă înnoirilor, mereu perfectibilă, lumea noastră îşi face din rigoarea organizării norma permanentă de conduită. O organizare înţeleasă nu mecanic, nu drept scop în sine, prin intermediul ei realizîndu-se cele mai eficace căi de progres. Imperativele perfecţionării, cauză a întregului popor, astfel sînt înţelese şi convertite în valoare. Sporirea calificării, tehnică dar şi morală, înlesneşte omului contemporan o tot mai netă afirmare de sine, singurul îndreptăţit nu numai să-şi afirme, ci şi să-şi conducă şi să-şi prefigureze viitorul.

Făuritori ai concretului imediat, căruia ne dăruim cu tot devotamentul, cu toată dorinţa şi setea noastră de perfecţiune, aparţinem deopotrivă acelui timp plenar de mîine, în care credem şi ne străduim să-i fim reprezentanţi încă din prezent.

Observator

ÎN ACEST NUMĂR:

Versuri de Ion Caraion, Constanţa Buzea

Eseuri de Mihail Petroveanu, Alexandru George, Mircea Vaida

Tineri scriitori în reportaj

jurnal de lectură

CORINA CRISTEA

Scadența, Eternitatea e după colț

Predominant sentimentală — motivele tipice sînt aventurile de suav lirism ale copilăriei și dezamăgirile produse de iubiri înșelate ori stinse —, cu o acuitate a percepției senzoriale atît de mare încît se substituie actelor de conștiință, oscilînd ca atitudine sufletească între patetismul melancolic și frenezia cinică, avînd o mobilitate a expresiei prin care banalitatea alternează cu rafinamentul într-un subtil dozaj determinat de mișcările afectelor, proza Corinei Cristea a trecut în genere și pe nedrept neobservată.

Dacă la Petru Popescu ori la Sânziana Pop, autori cu care se înrudește tipologic, sentimentul este de nostalgie a faptei întoarsă în dinamism și trepidație vitalistă (în plan imaginar adesea — **Serenadă la trompetă**), de unde ținuta eroică și parada virilă (chiar dacă subiectul e aparent morbid : **Prins**), la Corina Cristea nota specifică o dă trăirea, în chip sportiv, a suferinței. Personajele Corinei Cristea — copii, adolescenți, femei tinere și însingurate — sînt melancolice și degajate, sentimental lucide și delicat brutale, sugerînd prin reacții și sensibilitate gingășia crudă a florilor carnivore. Povestirile din volumul de debut **Prietena mei Si** (1969) și romanul **Castanii roșii, parfumați și naivi** (1970) sînt scrieri mai mult de atmosferă decît de acțiune, dar nu prin rarefierea epicului, ci prin aburirea sentimentală a întîmplărilor, prin obsesia **stării** ; proză fluidă și muzicală, de factură poematică în fond, fiindcă nu interesează decît succesiunea difuză a situațiilor afective, întemeiată fundamental pe capacitatea de sugestie.

Aceleași sînt și caracteristicile romanului **Scadența** și ale prozelor (schițe și povestiri) din volumul intitulat semnificativ **Eternitatea e după colț**, într-o repetiție a tonului care dă întreaga măsură a prozei Corinei Cristea. Neliniștea inexplicabilă prin faptele directe (de pildă, eroii din **Scadența**, copiii Lulu și Luli, cresc fără familie, într-o înstrăinare care-i obligă să-și caute refugiul în supradimensionarea sentimentelor fraterne), încercarea de aproximare a unei fericiri relative, disprețul pentru convenționalisme, acceptarea deliberată a iluziei (tot așa se întîmplă în **Castanii roșii, parfumați și naivi**, unde eroina caută să se elibereze de conformisme printr-un inconformism confortabil), toate acestea sînt expresii ale nevoii de trăire plenară a clipei. Jocurile copilăriei, iubirile — totul devine motiv de tristețe, fiindcă personajele Corinei Cristea au sentimentul instabilității prezentului, expus uneori chiar și în forma naivă a considerațiilor unor minori : „Vezi, îi explica ea pe mai la Vale, timpul curge ca apa sau zboară ca vîntul. Apa se termină în mare, vîntul se risipește într-un vînt mai mare sau în aer. Dar timpul nu se termină niciodată. Tupa moare, eu și tu creștem, îmbătrînim și murim, dar copiii noștri vor trăi și alți oameni vor trăi. Timpul se termină numai pentru noi, dar nu moare niciodată. Fiecare clipă e urmată de alta". **Scadența** este romanul acestei curgeri a timpului indiferent — peste Luli, fata sălbatică și cu aere de băiețandru, îndrăgostită fără șanse de un bărbat matur, apoi înecată de iubirea pentru egoistul și superficialul Pop, peste ușor dezabuzata Catella, peste femeile singure din curioasa pensiune a **Bătrînei**, vremea se așează în straturi dense, depozitîndu-se sub forma unei rugine a sufletului ; întîmplările nu au decît rostul de a sugera acumularea de „drame" interioare și de a justifica continua căutare a unei împliniri fugitive, goana după „un strop de fericire". Copilăria rămîne un permanent punct de referință, fiindcă în această fază orice nouă experiență înseamnă descoperirea unui miracol, pentru maturi imposibilitatea fixării clipei devenind motiv de suferință (faptul e în fond tipic pentru femei, care au obsesia vîrstei). Aventurile mai mult sentimentale decît erotice ale eroinelor Corinei Cristea exprimă nu atît o dorință de puritate, cît o aspirație nediferențiată spre fericire înțeleasă ca stare ce nu include conștiința ; la fel, complicațiile psihologice sînt principial respinse, într-o tentativă de evitare a mistificărilor. Cruzimea evocării în reconstituirea portretului lui Pop — cel care în altă parte „știa să înșire cuvinte, multe, multe, inimaginabil de multe" — se explică prin tendința către [illegible] a acestuia. Nu alt sens au versurile (!) înscrise pe mansarda colegului de povestiri — „nu-mi amăgiți tinerețea atît de la fel / ca orice căință nu-mi vorbiți / de taina ei pieritoare / nu-mi înfășurați stelele / în vata cumințeniei și a așteptării / nu mai jeliți c-am trimis-o la drum / anonimă desculță și pură / nu domnilor eternitatea e după colț / sistemul solar e o batistă purtată în buzunar / pentru orice eventualitate". Prozele de aici sînt prelungiri ale romanelor ; moartea unei iubiri (**A murit pasărea albă, Allegro ma non troppo, Scurtă pseudoidilă**), sensibilități ultragiate (**O singură aripă, Mansarda lui Eberhard, Insula de gheață**), într-o asemănare pînă la completă identitate de fond cu întreaga proză a Corinei Cristea. La defecte, autoarea este la fel de consecventă — o tendință către înflorituri stilistice în genul lui Ionel Teodoreanu, supărătoare prin proporții la nivelul celor peste 400 de pagini ale romanului, și o oarecare dezlînare, compensată însă prin finețea de filigran a notației.

MIRCEA MICU

Patima

Cunoscut ca poet și autor de parodii, Mircea Micu se relevă în chip neașteptat ca prozator printr-un roman scris în cea mai bună tradiție a prozei ardelenești de la Ioan Slavici la Victor Papilian. Cîteva naivități de construcție (prea scurte capitole în care autorul intervine direct și „explicativ" sînt complet inutile), precum și unele improprietăți de expresie constînd în special în supărătoare împerecheri de neologisme și regionalisme nu coboară cu nimic valoarea acestei cărți surprinzătoare. **Patima** este romanul unei răzbunări teribile : bătrîna Ecaterina Handrabur este obsedată de moartea unicului ei fiu, Simeon, trimis pe front de doi dintre fruntașii satului, și își consumă cu o masivă și brutală tenacitate ultimele energii pentru a-i pedepsi pe vinovați. Odată răzbunarea împlinită, Bătrîna — cum este numită în mod obișnuit eroina — cade bolnavă și moare : planul răfuielii cu asasinii indirecți ai fiului ei îi „hrănea sîngele și-o făcea să nu îmbătrînească". Întreg romanul stă de fapt în descrierea minuțioasă a felului în care se înfăptuiește această vendetă întunecată. Cu o viclenie instinctivă și diabolică, Bătrîna prepară căderea fiecăruia dintre cei doi, profitînd fie de împrejurările istorice cu abilitatea unui politician versat (unul dintre cei urmăriți este prins și predat grănicerilor în momentul în care încerca să treacă granița clandestin, toată acțiunea fiind pusă la cale de neîmpăcata babă), fie mizînd pe declanșarea unor resorturi psihologice care vor produce efectul dorit (celălalt va fi ucis în urma unei înscenări de mare finețe, fiind trimis printr-o dibace mașinațiune la moarte sigură). Bătrîna acționează maniacal, cu înfrigurarea și logica tipice, indiferentă la tot ce o înconjoară, urmărindu-și cu o precizie neomenească numai sîngerosul scop devenit supremă justificare vitală. Neguroasa femeie este o posedată a ideii de răzbunare, perseverentă într-un chip halucinant ; scriitorul a intuit foarte bine mecanismul interior al unei ființe aservite unei idei fixe. Adevărata victimă este în fond însăși Bătrîna, a cărei voință de răzbunare este expresia de viață a unui autoritarism demențial ; fiul ei era un nevolnic, un deficient sub raportul forței vitale, iar dispariția lui o lipsește pe Bătrînă de voluptatea puterii, de satisfacția de a domina pe cineva ; printr-o transformare caracteristică, ea își va converti totalitarismul în dorința de a pedepsi pe cei care determinaseră moartea băiatului. **Patima** este mai mult romanul unui proces de dereglare psihică sub imperiul unei porniri excesive spre autoritate inflexibilă, raporturile ei cu celelalte personaje fiind întotdeauna de la stăpîn la subordonat. Ca o zeitate funestă, Bătrîna dispune de viețile celor din jur, care îi acceptă deciziile fără vreo reacție de împotrivire, cazul cel mai evident fiind al însinguratului Alimandru, care primește să omoare pe unul dintre cei doi într-o stare de inhibiție a [illegible].

Înzestrarea de prozator a lui Mircea Micu este mult superioară celei poetice.

Mircea Iorgulescu

Temenea la clasici

Cartea de recitire *este un fermecător joc de-a didactica, în care însuși alcătuitorul ei, poetul Nichita Stănescu, apare în același timp din paginile sale, ca într-un metod lancasterian, școlar și dascăl deopotrivă. Școlar și dascăl întru poetică românească... Ea e, într-un fel, un manual ideal de „română", așa cum și l-ar visa omul matur și mai ales poetul : nou și ingenios ca un abecedar, evlavios ca o psaltire, de un ciudat parfum, precum ceaslovul lui Creangă, năstrușnic și de o delicată ficțiune în spirit și în iconografie.*

Cartea de recitire *se adresează, în primul rînd, copilăriei din noi, nevoii de a fantaza în voie pe marginea literei de istorie literară. Școlarul se amuză ingenuu și plin de sfiiciune, dascălul se copilărește, tandru și exact. Mici lecțiuni, temenele și îndreptare pioase, se nasc din această ascultare reciprocă. Nichita Stănescu recitește cu zîmbetul pe buze, cu fervoarea în ochi, dar și cu „etalonul de aur" al poeziei în mînă. Cartea lui se poate deschide, întocmai unui abecedar, la lecția miraculoasei îngemănări a literelor în cuvînt : O-I, OI. Nu-i recitirea, poetică, a admirabilei pagini a lui Slavici din Budulea Taichii? Un poem, suav și grațios, ca o plecăciune, își găsește locul în această revelație, atît de intimă lui Nichita Stănescu, fin ciocănitor de sunete : „Acum, aici, în clasa I primară, afli deodată că vorbești, și nu numai că vorbești în genere, ci și că vorbești o limbă anume. Limba copilăriei este brusc tăiată. Cele cinci degete cosmice ale ei sînt retezate și în locul lor cresc literele — și mai presus de toate mărețul O—I, OI. Ubicuitatea se sfărîmă. Între ins și lumea nediferențiată, năpăditoare, a fost aruncat pieptenul care se transformă în pădure : O—I, OI De-aici începe limba română și sentimentul țării, de la revelația lui O—I, OI. Ce nemaipomenit de fin bisturiu ! Ascuțita, fulgerătoarea tăietură care desparte insul de generalitatea confuză, care dă concretețe limbii prin conștiința de sine, o concretețe la care celelalte simțuri nu au ajuns niciodată, în pofida artelor care le-au sublimat (muzica, pictura...) O—I, OI, iată sceptrul invizibil al învățătorului, sceptrul cu care el domnește peste împărăția clasei a-ntîia primară, aici unde se înalță întruna cea mai de seamă construcție și cea mai durabilă : sentimentul țării... Se cuvine o emoționantă laudă pentru litera O și litera I, pentru copilărescul și magnificul O—I, OI".*

Și dacă am urma aidoma ritualul deschiderii unei cărți de citire, ceea ce ne atrage atenția și ne farmecă mai întîi, prin invenția delectabilă și prin trăsătura de penel sigură sînt, fără îndoială, „pozele", portretele care însoțesc textele și autorii aleși. Cum arătau Ienăchiță Văcărescu, Anton Pann, Heliade, Cîrlova și Bolintineanu se întreabă, firesc, poetul. Arătau ca în clasicele tablouri, dar înfățișarea lor e și una dată de operă și existență. Stihurilor eroticești ale lui Ienăchiță ce portret le-ar corespunde mai bine decît această savuroasă deducție : „Foarte frumos bărbat și ochios trebuie să fi fost Ienăchiță Văcărescu ! Foarte mîndru bărbat și țeapăn în oasele sale trebuie să fi fost Ienăchiță Văcărescu. Ce suflet, Doamne, o fi avut în el, ce greu trebuie că s-o fi dat biruit la băutură și cîtă dulceață o fi avut atunci cînd își deschidea cuvintele ! Mîndrețe de bărbat, iubeț de gînduri, acest întemeietor de poezie ne-a ctitorit și nouă un lăcaș numai în sentiment, dar și în abstracțiuni." Amestec de adevăr și idealizare, de convenționalitate literară și de retușare a omului în sensul închipuirii noastre intime, portretele lui Nichita Stănescu ne surprind prin lentila comunicării celei mai trainice. În fond, imaginea lui nu născocește fantasmagoric, ci ne descoperă și ne lasă pe retină portretul cel mai viu, cel ieșit din colaborarea iconografiei știute cu deformarea memoriei afective. Senzația stranie e că poetul ne-a intuit, misterios, propria închipuire, că i-a dat trup și față. Cîrlova, de pildă, ne sălășluiește de-a pururi în minte ca un chip de adolescent păstor, de ai cărui fragili umeri s-a lipit o uniformă ofițerească, cu epoleți și fireturi : „Păstor întristat, melancolic domn, blană și jupuire de blană, el a spus cum nu se poate mai bine, el a spus cum nu se poate mai rău, el a exprimat, a urlat pe rînd, felurile convenției noastre terestre. Numele său Cîrlova este. E numele, singurul în afară de numele meu, care mi l-aș fi dorit să-l port."

Pann e pictat în culori fabuloase („Om cu două guri și cu patru limbi, dînd senzația că se hrănește din folclor..."), dar și cu văpselele iuți, tari și împestrițate ale argoului : „Lui Anton Pann bănuiesc că i s-ar fi potrivit acea vorbă : e frumos de pică ! Despre inteligența lui trebuie că i s-ar fi potrivit acea vorbă : e dat în paște ! Despre sufletul lui trebuie că s-ar fi potrivit acea vorbă : „nici prea iconom, nici prea galanton".

Cum și ce recitește Nichita Stănescu ? Nu mai e nici un secret că afinitatea lui se îndreaptă către autorii munteni cu al căror must lingvistic își delectează cerul gurii. Plăcerea este de a se recunoaște în spiritul lor, în sentimentalitatea de cîntec de lume, cu ah-turi și oh-turi, în întorsăturile nervoase ale limbii nesfiindu-se nici de simțăminte, nici de cuvinte. Adesea, Nichita Stănescu îi rescrie, ca în În dulcele stil clasic, *amuzîndu-se să compună, în limba „multdulcilor romantici", mici bijuterii lumești : „Îmi aplec șira spinării / Doar în fața ta și-a mării / Adică / Te sărut cel mai cuminte / Pann Antoane pe cuvinte, / Pentru că / Dumneata te ții călare / Peste substantivul mare. / Și / Stai măreț și-ndrăgostit / Cu fesul căzut în mit. / Precum e o vorbă : / Rupe coada la cometă / Că se face stea cochetă / Sau / Unde pupi și unde crapă / Zise o icoană-fată. / Căci / Cine le gîndește / Rău le isprăvește / Așadar / Anton Panne, Pann Antoane / Te sărut peste icoane / Deci / Ca să am parte de glorii / Eu îți pup șira spinării." Cartea de recitire e, în acest mod, o carte de proprie recitire și recunoaștere. O respirație din aerul vechilor poeți pentru a fi trimisă pe noi și subtile țevării.*

Interesantă și izbitoare nu-i atît descoperirea farmecului unor versuri de Cantemir sau Heliade, pentru că nu Nichita Stănescu e cel dintîi care descoperă marea vocație lirică de care e pătrunsă opera acestor clasici, cît comuniunea ce se stabilește, mularea vocii după a fiecărui poet în parte, invenția, accentul și regia, punerea în pagină, tehnica citatului și umorul învăluitor. Titlurile capitolelor, mimînd naivitatea unei cărți de citire făcute după tipic, sînt pline de mirări simulate, de dări din umeri perplexe, de paradoxale întrebări. Între ele și textul ce urmează se iscă uneori un zîmbet atoateștiutor. „Cum vorbea Anton Pann cu lumea" se miră candid poetul, pentru ca să răspundă iluminat : „Bineînțeles, nu vorbea cu lumea ca toți oamenii". Replică specific anton-pannescă, precum e, de altfel, întregul articol, unde se simte trecerea încîntată a pasului său pe „covorul bibilit" și pe „preșul bizantin" de cuvinte al psaltului-poet. Altădată, ca la Heliade, tonul evocării se umple de măreția destinului și a aspirației, de suflul himeric-imaginar al ambiției heliadești, de întemeietor. Pagina se clasicizează : „Despre Heliade Rădulescu ar trebui scris așa cum odinioară Suetonius scria despre cezarii Romei. Mai întîi despre firea sa cea înălțătoare și mai apoi despre firea sa cea coborîtoare. Mai întîi despre gîndurile sale de împărat al culturii române și mai apoi despre dezastrul neîmplinirii sale. (...) Ar trebui, ca și Suetonius, să spunem că cezarul Heliade era peltic în rostire și nu prea înalt de stat, că avea nas vulturesc și că purta o togă albă. Ar trebui să spunem că era mînios în idee și generos în susținerea ideii. Ar trebui, ca și Suetonius, să amintim despre cezarul Heliade că atunci cînd se ivea în inima curată și confuză, doritoare de ideal și îndoită de speranțe a Bucureștilor, cînd el „Domnul, trecea în mînie", — „spontaneu lumea se închina".

În fine, nu-i ocolită nici pura speculație, poetic-fantezistă, ca în cazul lui Bolintineanu, cu această explicare a răsfățului ce domnește în poezia lui : „Dacă n-ar fi fost atît de emoționat, dacă n-ar fi avut în sine o atît de mare și curată bucurie a revenirii acasă, poate că mari suprafețe din poezia sa ar fi fost salvate pentru viitor". Cartea de recitire *nici nu-și propune, de altfel, să fie o carte de critică. Din ea se ridică, în schimb, mireasma ficțiunii înduioșat-închinătoare, sonoritatea memorabilă a frazelor și, mai presus de toate, inefabilul poeziei în sine. Putînd debuta ca un abecedar, continuînd printr-o carte de recitire, acest insolit „manual" se poate termina, cum se și cuvine, prin treapta majoră a poeticei : intuiția inefabilului. Tulburătorului „nu știu ce" Nichita Stănescu îi înalță un imn de superbă frumusețe : „O, ziduri triste, totuși voi aveți un ce plăcut", exclama Cîrlova, primul ins în care se încerca geniul poeziei pe aceste tărîmuri. Nici nu s-ar fi putut ca primul poet modern al țării noastre să nu aibă intuiția neliniștitoare a inefabilului. „Nu știu ce", „un nu știu ce plăcut", „a avea un ce" ; acest melancolic și înfiorat „ce" indicibil, aflător la mijloc, la vama unde gîndirea în imagini și gîndirea în noțiuni își găsesc totuși un hotar despărțitor, acest tulburător „nu știu ce" nematerializat niciodată, poate cel mai puțin reprezentabil dintre cuvinte, în planul simțurilor, acest misterios „nu știu ce" în care a rezidat întotdeauna farmecul artei, care a stîrnit întotdeauna în urma lui o noțiune destul de nelămurită încă : talentul ; acest fascinant „nu știu ce" pe care nici o definiție a poeziei nu l-a putut acoperi, mi s-a arătat deodată în față, pe cînd eram singur, și mi-a zis :*

— Eu nu mă pot înfățișa ochilor tăi și nici auzului tău pentru că eu nu sînt vedere și nici auz. Eu locuiesc undeva între vedere și auz, eu sînt o tînjire a tuturor organelor omului, atît de despărțite între ele ; eu sînt o tînjire a organelor omului, o tînjire de cunoaștere, o tînjire a simțurilor, tînjire a ideilor lui către perfecțiune..."

Dan Cristea

cronica literară

Matei Călinescu: „Conceptul modern de poezie" *)

Ceea ce înțelegem prin procesul de edificare a conștiinței critice românești de azi se relevă în aspecte dintre cele mai variate (e adevărat, unele greu sesizabile, iar altele aflate de abia la începutul construirii lor); așa încît numai un studiu sintetic atent ar putea realiza imaginea reală a tuturor faptelor ce se consumă în interiorul acestui proces. În ce ne privește, urmărind cu suficientă consecvență dinamica producției editoriale, avem tot mai puternic revelația faptului că, pe laturile ei importante de manifestare, critica noastră contemporană acționează sub semnul unor mari obsesii de ordin teoretic și istoric-literar. Se poate vorbi, de exemplu, despre existența unei întregi suite de asemenea obsesii care, în ultimă instanță, tind în chip expres la conturarea unor puncte de vedere referitoare la condiția literaturii moderne în general și a celei contemporane în particular. Care sînt factorii stimulatori într-o atare întreprindere îndrăzneață — să observăm iarăși —, iată o chestiune asupra căreia s-ar cuveni să stăruim într-un cadru special. În principiu, punctul de plecare al întregii acțiuni — evident — trebuie identificat în gravul imperativ al necesității ce guvernează și la noi conștiința critică, în direcția delimitării din unghi național a unora dintre cele mai de seamă tendințe curente, mișcări, etc. din cîmpul literaturii universale. Asumarea valoroasei experiențe marcate de cercetarea românească interbelică și deschiderea matură spre pasionantele confruntări ce au loc în momentul de față pe cuprinsul gîndirii critice și estetice de peste hotare, la rîndul lor, sînt cauze imediate, menite a provoca un autentic spirit de emulație.

Remarcînd cu legitimă satisfacție masiva angajare a criticii românești de azi în acțiunea de elucidare a marilor întrebări ce tulbură conștiința de sine a literaturii contemporane, să observăm în același timp că sînt cu totul necesare anumite circumspecții. De pildă, este cazul să arătăm că nu avem nici un motiv pentru a ne entuziasma în fața unor „contribuții" în al căror conținut se răsfață obediența înaintea a tot ce înseamnă modă critică de ultimă oră, corelată cu spiritul de colportaj mai mult sau mai puțin deghizat. După cum, demne de aceeași rezervă sînt și acele indigeste tomuri — destul de numeroase încă ! — în care complexul de inferioritate al autorului în raport cu modelele străine, departe de a se estompa grației organizării didactice a materialului, nu face, pe această cale, decît să-și dezvăluie întreaga goliciune. Iată de ce este nevoie să facem deosebiri ferme între veleitarism (fie el și de catedră, academic) și vocația certă, spre a evita capcana deloc onorabilă a suficienței provinciale. O asemenea atitudine dominată de circumspecție critică este pe deplin îndreptățită dacă avem în vedere prezența unui grup de cercetători dăruiți cu o personalitate critică cu adevărat distinctă. Spunem personalitate critică gîndindu-ne și la împrejurarea că majoritatea lor sînt pasionați ai exercițiului critic curent ; ceea ce le conferă importantul privilegiu de a acționa în spirit contemporan și de a depăși astfel vanul orgoliu încercat de așa-zișii specialiști în materie care își închipuie că „știința" lor este asigurată doar de cantitatea datelor îngrămădite într-un text înpănat cu citate și cu trimiteri bibliografice.

S-o spunem deschis : Matei Călinescu este, poate, cel mai autorizat reprezentant al acestei orientări. Cum am mai afirmat și altădată, principala calitate a lucrărilor sale dedicate problemelor de interes larg teoretic, decurge din constatarea că ele sînt rezultatul unor impulsuri critice convertite în obsesii estetice. Relativa detașare a tonalității care străbate textul și rigoarea metodologică — ambele divulgînd adeziunea la modelul ideal oferit de Tudor Vianu —, în chip original, se valorifică pe terenul activ al cercetării teoretice înfiorate de frenezia demonstrației critice, precum la G. Călinescu. Asemenea autorului cărții Principii de estetică, **Matei Călinescu este interesat de investigația cu finalitate hermeneutică. Scopul lui nu este în primul rînd acela de a informa și documenta, ci de a extrage din dovezile propuse argumentele necesare formulării nuanțate a ideilor și preceptelor ce-l urmăresc încă de la început. Se indică, prin adoptarea unei asemenea metode, refuzul perspectivei viciate de spirit prezumțios, apoftegmatic, de care sînt bănuite tratatele pretins științifice, în favoarea supleței eseistice, a relativismului critic întru-totul motivat.** Conceptul modern de poezie **— urmînd după** Clasicismul european **— e lucrarea de orientare teoretică în care Matei Călinescu face deplina dovadă a calităților sale de critic al ideilor literare. Nu dorim deloc să compilăm terminologia, întrebuințînd însă expresia aceasta,** critic al ideilor literare, **avem convingerea că ne apropiem mai mult de modul în care este înțeleasă discuția despre „conceptul modern de poezie" în cartea lui Matei Călinescu. A practica ceea ce numim critica ideilor literare — ne dă de înțeles autorul — înseamnă** a aproxima **în marginea definițiilor avansate de-a lungul timpului în legătură cu un anumit concept, în scopul relevării miezului viu, practic indefinibil, conținut de acesta. În felul acesta, definiția infailibilă așteptată de cititorul mulțumit și uneori fascinat de formulările sacro-sancte ale dicționarelor, nu se arată niciodată. Căci și o lucrare critică, dinamică în organicitatea ei, aspiră să răspundă dezideratului de „operă deschisă". Definiția infailibilă este, așadar, o virtualitate de care poate profita doar cititorul avizat, pregătit pentru lectura de tip „creator", chiar și în cazul textului critic. Matei Călinescu însuși nu ezită să recunoască — în concluziile studiului — că tocmai un atare impas sui-generis propriu criticii teoretice actuale determină acțiunea de reevaluare a unui concept precum cel de** poezie modernă **Refractar punctului de vedere vulgar-factologic în virtutea căruia rezolvarea unei teme critice — oricît de complicată — s-ar produce de la sine, prin simpla „dare pe față a cărților", autorul e apăsat permanent de o stare de spirit contrară : imposibilitatea de a se fixa — chiar și la „concluzii" — asupra unei definiții atotcuprinzătoare „Deci : „Ce este poezia modernă ? Ce concept al poeziei aspiră ea să încorporeze ? În ce orizont se înscrie această poezie?" — sînt întrebările, străbătute de o vădită inflexiune dubitativă, ce și le adresează sieși Matei Călinescu la capătul cercetării. Pentru că, înainte de a „îndrăzni" totuși să rezume esența constatărilor ce se impun în decursul întregii demonstrații, să-și exprime încă o dată rezerva de principiu față de comoda și ineficienta metodă mai sus menționată : „Trebuie să mărturisesc că, în loc să-l ușureze, materialul acumulat de secolul nostru — declară deci autorul — nu face decît și mai dificil răspunsul la asemenea întrebări".**

Într-adevăr, după parcurgerea celor aproape trei sute de pagini de text compact, cît conține partea analitică a studiului, ne punem și noi în mod inevitabil întrebările pe care, cum s-a văzut, însuși autorul simte nevoia să și le pună. Observînd că spre deosebire de majoritatea covîrșitoare a capitolelor cu care se încheie lucrările atîtor altor autori — de un convenționalism perfect —, acela de concluzii din studiul Conceptul modern de poezie **se recomandă ca un revelator „rezumat-definiție", sugerăm cititorului să poposească îndelung asupra lui. Mai mult, propunem o rememorare a lecturii consacrate întregii lucrări folosind drept premiză observațiile de aici. Semnalăm, de exemplu, următorul pasaj, instructiv pentru „deschiderile" lui către întreaga substanță a studiului :**

„Cercetarea noastră — se explică Matei Călinescu — a luat în considerare trei mari doctrine asupra poeziei, care s-au confruntat sub diferite forme, cu la fel de diferite rezultate, în ultimele două secole : doctrina imitativă, doctrina expresivă și doctrina imaginativă. Cea dintîi, proprie clasicismului, a renăscut sub o înfățișare fundamental nouă, revoluționară, și, ca atare, ireductibil ostilă unora dintre postulatele clasicismului însuși, în realismul secolului al XIX-lea. Istoricește, conștiința poetică modernă s-a format și printr-o reacție polemică (de cele mai multe ori, cum s-a văzut, explicită) față de ideea de mimesis. Această reacție explică (în parte, cel puțin) geneza în secolul al XVIII-lea a doctrinei expresive cu privire la originile și finalitățile actului poetic ; proces care a dus o liricizare a însuși conceptului de poezie. Dar fondatorii lirismului modern (mulți dintre romanticii germani, Poe, Baudelaire etc.) au combătut, uneori cu o severitate extremă, idealul expresiv. Fără a se întoarce, totuși, la vechea doctrină imitativă, ei chiar respingînd, cu o consecvență remarcabilă în ordinea principiilor, întruparea ei modernă și pragmatic irecognoscibilă în realism (sau naturalism). (...) Direct sau indirect, promotorii lirismului modern au fost, așadar, adepții unei doctrine imaginative asupra poeziei."

Excepționala valoare a studiului, în totalitatea lui, constă deci tocmai în revelatoare reconstituire — am spune, din interior, în manieră rememorativă — a agitatului și dramaticului spectacol declanșat de aceste neistovite confruntări extinse pe întreaga suprafață a poeziei universale din ultimele două secole. Să observăm însă încă o dată că nu ne aflăm în prezența unei reconstituiri exaustiv-monografice, și că de fapt este vorba de o interpretare subtextuală a cîtorva dintre „fazele elaborării conceptului modern al poeziei", cum însuși autorul ne previne în „preliminariile" cărții". Important de remarcat în acest sens este faptul că „fazele" asupra cărora se oprește atenția lui Matei Călinescu sînt, indiscutabil, cele semnificative. Nu mai departe, să reținem sugestiile propuse de însesi titlurile purtate de capitolele cărții : Poezia ca expresie a emoției, Poezie și imaginație, Începuturile poeziei „pure": Edgar Allen Poe, Lume și limbaj în estetica lui Baudelaire, Poetica lui Mallarme, Originile poeticii antipoeticului **și altele, precum :** Conceptul simbolist de poezie, Poezie și antipoezie : de la Apollinaire la suprarealism, Conceptul modern de poezie în literatura română **etc.**

Așadar, cu rare excepții (de exemplu, capitolul După simbolism : modernism și tradiție în poetica lui Ezra Pound și T. S. Eliot**), criticul nu este interesat decît într-o minimă măsură de „anecdotica" temei abordate. Preocuparea lui este una riguros interpretativă din unghi sintetic. De aici alura antiexpozitivă a textului în general, în favoarea structurilor critice de dens conținut reflexiv. Aceasta, deși dezideratul supunerii la obiect, în speță, al respectării literii textului bibliografic, este satisfăcut fără abateri. Să exemplificăm cu următorul pasaj, relativ la funcția** referențială **și** poetică **a limbajului în concepția lui Mallarme :**

„Esențială pentru înțelegerea poeticii mallarmeene este importanța distincției între cele două funcții opuse ale limbajului : ceea ce în termeni moderni am numi funcția referențială și funcția poetică. Distincția ca atare nu este nouă, și, sub o formă sau alta, ea a reapărut mereu de-a lungul întregii istorii a conceptului de poezie : fie ca distincție între poezie **și** proză, **fie ca opoziție între logica poetică și logica intelectuală, sau între limbajul emotiv și limbajul conceptual etc. Nouă și fecundă este, în schimb, perspectiva din care consideră Mallarme „dubla stare" („le double etat") a limbajului. El este perfect conștient, de la bun început, că atît limbajul comun („comercial", cum îl califică el), cît și cel poetic (literar) sînt alcătuite din aceleași** elemente **: diferența dintre ele (care nu-i cantitativă, ci calitativă) nu provine, deci, din substanța verbală din care sînt formate, ci din** sensul **pe care-l capătă, în unul și-n celălalt, această substanță. Limbajul obișnuit, vorbit, are drept sens obiectele înseși pe care le desemnează. Cuvintele nu sînt, în cuprinsul lui, decît niște** mijloace **de schimb, funcția lor este una monetară, de „numerar facil". Etc.**

Ceea ce s-ar putea obiecta lui Matei Călinescu, ajunși în acest loc cu analiza noastră, este, poate, o anume unilateralizare a viziunii asupra izvoarelor din care-și trage, să spunem astfel, argumentele materiale. Cum lesne se observă, mai peste tot punctul de sprijin îl formează textele declarat doctrinare — eseurile, articolele, interviurile poeților supuși discuției, și mai puțin sînt solicitate sugestiile degajate de opera poetică propriu-zisă. Ca să nu mai spunem că, din această cauză, alți poeți, neavînd o activitate teoretică și publicistică remarcabilă dar tot atît de semnificativi pentru tema studiului (la noi un Bacovia, de exemplu), sînt pur și simplu neglijați. Sigur, se mai pot exprima și alte rezerve : absența referirilor la o conștiință poetică modernă precum aceea a lui Rilke, sau, din literatura română, la una precum aceea a lui Al. Philippide (și teoretician strălucit !) ; insuficienta demarcație dintre ideea de modernitate **și aceea de** modernism **; excesul de ton pamfletar în legătură cu unele tendințe ale avangardismului ; slaba referire la sursele teoretice românești (G. Călinescu, mai ales) ș.a. În fine, aducerea la zi a [illegible] în jurul conceptului modern de [illegible] rămîne încă un deziderat, deși probe convingătoare (inclusiv în literatura română) — avem convingerea — se găsesc deja într-o măsură satisfăcătoare.**

Dar, nu încape îndoială, studiul Conceptul modern de poezie **revendică un loc de prim ordin în complicatul și bogatul dosar pe care critica și estetica contemporană îl „dresează" uneia dintre problemele cardinale ale gîndirii poetice.**

Nicolae Ciobanu

---

*) Editura „Eminescu" — 1972.

astăzi în librării

EDITURA „EMINESCU"

— **80 poezii Marin Sorescu.** — Ediție bilingvă româno-italiană. Traducerea în limba italiană de Marco Cugno. — 304 pagini, 18,50 lei.

— Ana Barbu : **Nisipuri.** Prologul, 3 capitole și addenda. — 156 pagini, 3,75 lei.

— Dan Mutașcu : **Călătoriile lui Sindbad marinarul,** versuri. — 84 pagini, 7,75 lei.

EDITURA „CARTEA ROMÂNEASCĂ"

— Mihail Petroveanu : **George Bacovia,** monografie. — 336 pagini, 12,50 lei.

— Sandu Tzigara-Samurcaș : **Oglindiri,** versuri. — 116 pagini, 7,50 lei.

— Petre Stoica : **Bunica se așează în fotoliu,** versuri. — 48 pagini, 5,25 lei.

— Traian Reu : **Gravuri,** versuri. — 74 pagini, 5,50 lei.

EDITURA „MINERVA"

— Mihai Zamfir : **Al. Macedonski** (Seria „Introducere în opera lui...") — 256 pag., 4,75 lei.

— E. M. Forster : **Clipa cea veșnică,** povestiri — Col. B.P.T. Traducere de M. C. Delescu. Prefață și tabel cronologic de Mihai Radulescu. — XXVI + 294 pagini, 5 lei.

— Virginia Woolf : **Spre far,** roman — Col. B.P.T. — Traducere de Antoaneta Ralian. Prefață și tabel cronologic de Vera Călin. — XVII + 318 pagini, 5 lei.

— Simion Mioc : **Opera lui Ion Vinea.** Seria „Universitas". — 405 pagini, 14,50 lei.

EDITURA „ALBATROS"

— Ion Dodu Bălan : **Ethos și cultură sau vocația tinereții.** Cu o notă a autorului. — 432 pagini.

— Aurel Mihale : **Focurile,** roman. Copertă și ilustrații de Mihai Sânzianu. — 278 pagini, 10 lei.

— Pop Anamaria : **Castelul din siclame albe,** versuri. Cuvînt de bun venit de Victor Eftimiu. — 108 pagini, 8,50 lei.

— Marin Gheorghe : **1 001 de fețe ale adevărului și minciunii.** — 223 pagini, 5 lei.

EDITURA „ION CREANGĂ"

— Corneliu Buzinschi : **Hoții de vise,** roman. — 400 pagini, 11 lei.

— Petre Ispirescu : **Cele 12 fete de împărat și palatul fermecat.** — Ilustrații : Ileana Ceaușu-Pandele. — 32 pag., 7 lei.

— Jules Verne : **O călătorie spre centrul Pămîntului**(în limba germană). Traducere de Mariana Șora. — 288 pag., 11 lei.

— Gerhild Wegendt : **Beethoven** (în limba germană). — 116 pag., 3,50 lei.

EDITURA „KRITERION"

— Páskándi Géza : **Tü foka** (Poezii). — 202 pagini, legat 18,50 lei.

— K. Jakab Antal : **A nevmás ejszakája.** irodalom-kritikai kiserletek (Noaptea pronumelui). — 192 pagini, legat 8 lei.

— Goethe : **Götz von Berlichingen.** Colecția „Drame". — 154 pagini, legat 6,75 lei.

— Michael Koniges : **Prosa, Dramen.** (Proză, Drame), în limba germană. — 332 pagini, 8 lei.

EDITURA „UNIVERS"

— G. Ciprian : **Omul cu mîrțoaga.** Colecția „Thalia". — 82 pagini, 3,25 lei.

— Romul Munteanu : **Profiluri literare.** — 328 pagini, 10,50 lei.

— Philippe Van Tieghem : **Marile doctrine literare în Franța** (de la Pleiadă la suprarealism Colecția „Studii". Traducere · Alexandru George. — 328 pagini, 12 lei.

— **Omul de pe marte,** nuvele islandeze Traducere de Leontina Moga. Prefață de Mihai Pop. — 336 pagini, 9,50 lei.

EDITURA „ȘTIINȚIFICĂ"

— **Mișcarea muncitorească și legislația muncii în România, 1864—1944** (Coordonatori : Nicolae Petreanu și Ilie Ceaușescu). — 323 pagini, 9 lei.

— **Estetica filozofică și științele artei** (coordonator : Ion Ianoși). — 328 pagini, 13 lei.

— **Gheorghe Castriotu Skanderbeg și lupta albanezo-turcă în secolul al XV-lea.** Studiu introductiv și note : Virgil Cândea. — 181 pagini, 7,75 lei.

— Constantin Nuțu : **România în anii neutralității, 1914—1916.** — 348 pagini, 15 lei.

EDITURA „MERIDIANE"

— Jose Ortega y Gasset Velásquez : **Goya.** Seria „Biblioteca de artă. Biografii. Memorii-Eseuri" Traducere din limba spaniolă de Dan Munteanu. Prefață : Andrei Ionescu. — 448 pagini, 13 ilustrații alb-negru, 15 lei.

— Roger Avermaete : **Rubens și epoca sa.** Seria „Biblioteca de artă. Biografii. Memorii-Eseuri". Traducere din limba franceză de Paul B. Marian. Prefață de Mihai Drișcu. — 252 pagini, 17 ilustrații alb-negru, 10 lei.

— **Pictori despre pictură.** Seria „Biblioteca de artă. Biografii. Memorii — Eseuri". Texte alese și adnotate de Eric Protter Traducere din limba engleză și întregire cu texte a unor artiști români de Ștefan Stoenescu. Prefață de Andrei Pleșu. — 360 pagini, 29 ilustrații alb-negru, 11,50 lei.

— D. I. Suchianu și Constantin Popescu : **Filme de neuitat,** vol. I. Cu o prefață a autorilor — 336 pagini, 64 ilustrații alb-negru, 13 lei.

SAŞA PANĂ ÎMPLINEŞTE 70 DE ANI

memoria avangardei

Altceva nimic decît regrete

Altceva nimic decît regrete
E un domeniu nesfîrşit
Din dorinţele arse cu al toamnei frunziş
Visele adunate în căpiţe
Chipul se evaporă la ora miresmelor
Rămîne numai gîndul
Neutru (adică ambigen)
Obsesie veche
Substanţă incoloră inodoră
Şi invizibilă
Dar la miezul (moale al) nopţii
Un funambul va pluti deasupra uliţei
Se recomandă tăcere vegetală.

Adevăruri simple

„Unde-s zăpezile de odinioară ?“

Zăpezile de azi
Vor fi mîine
Zăpezile de altădată
Şi ne vom melancoliza
Precum se cuvine
Şi precum se scrie istoria :
Prin oglindă retrovizoare.

Asta ca să punem punctul pe I
Din vocabula zăpezii

Amintiri din adolescenţă

Aceste pietre albe raze de lumină
In căuşul palmei rouă
Aceste cuvinte
Ultimele din cerneală ivite

Un strigăt şi apoi tăcere de cenuşă
Funigei călătoriţi cu vîntul

Florile libertăţii şi undeva marea
Sîngele metamorfozat în trandafiri de
mărgean
Printre alge şerpuind
Şerpuind.

Calendar miraculos

E o pădure
Şi o potecă sau un şarpe
Undeva eşti tu
Căuşul palmei cald
Odihnitor
Poate o cupă de iluzii

Cicatricele indelebile ale adolescenţei
Splendorile — vîrteje de licurici
Regretele topindu-se ca dantelăriile zăpezii
Şi jocul continuă : cap sau pajură

Poate a fost numai un vis
Aici în anticamera aurorii
E o fîntînă în care memoria îşi spală
ridurile

Cineva mă cheamă
Eu răspund ca la apel
Prezent !

iulie 1972

În Saşa Pană, avangarda românească şi-a aflat secretarul ideal care cu un devotament nemărginit şi cu înţelegerea privilegiată a participantului activ, a ţinut la zi scriptele mişcării. Căci Saşa Pană este întruchiparea vie şi fericită a contradicţiei fireşti dintre dinamismul caracteristic avangardistului consecvent şi spiritul de conservare, caracteristic cronicarului, istoricului, memorialistului. Datorită lui, istoria avangardei româneşti este astăzi mai uşor de reconstituit iar reconstituirea ei ne apare mai puţin ca o plantă conservată între filele unei cărţi şi mai mult ca un fenomen care nu se confundă încă definitiv cu propria lui istorie.

Cînd a apărut Saşa Pană în arena modernismului românesc, adică în aprilie 1928, mişcarea avea un trecut. Urmuz şi Tzara intraseră în conştiinţa ei ca legitimi precursori, revistele Simbolul, Chemarea, Contimporanul, Clopotul, 75 HP, Integral, Punct, *Urmuz dăduseră amploare acţiunii de „deparazitare“ a creerelor. După cum mărturiseşte în* Sadismul adevărului, *revelaţia propriului său destin în interiorul acestei mişcări nu a întîrziat prea mult : „Anii 1925—1927 au fost ani de frămîntare, de introspecţiune. Vizitasem una (şi unica) expoziţie internaţională de artă nouă şi îmi lăsase pe retină cicatrice obsedantă. Curînd m-am regăsit, adevăratul Saşa Pană“. Născut în 1902, devine aşadar „adevăratul Sasa Pană“ în jurul vîrstei de 26 de ani, cînd împreună cu Moldov scoate primul număr al revistei* unu, *tipărit din motive de economie la Dorohoi adică în urbea natală, căci volumul de versuri* Răbojul unui muritor, *apărut în 1926, nu era încă actul de naştere al avangardistului ci numai exerciţiul unui ucenic simbolist. Revista* unu *care avea firma unei tipografii de provincie, patru pagini înguste şi numai doi colaboratori-redactori, nu părea destinată unei cariere serioase. Ironizată cu formula „revoluţia de la Dorohoi“,* unu *inspira pana satirică a elevilor de liceu.*

Creatorul ei a avut însă buna inspiraţie de a se prezenta într-o zi la lăptăria din strada Bărăţiei unde servea muşteriilor iaurt poetul Gheorghe Dinu, pentru a se alătura grupului care avea state mai vechi în mişcarea modernistă. Sediul revistei se mută astfel de fapt pe mesele lăptăriei, căreia familiar i se spunea „Secolul“ pentru că aici „îşi făceau veacul“ pe lîngă poetul-gazdă, Ilarie Voronca, Victor Brauner, Claude Sernet, Virgil Gheorghiu, Brunea-Fox, Geo Bogza, Ion Călugăru deci toţi colaboratorii ei şi Saşa Pană care finanţa tipărirea din solda lui de medic militar. unu *a devenit revista acestui grup modernist, puternic, solidar, permiţîndu-şi critici la adresa confratelui mai vîrstnic* Contimporanul *şi încurajînd încercările mai noi ca revistele* Prospect, XX — literatura contemporană, Alge. *Ilustrată de Victor Brauner, M. H. Maxi, J. Perahim, B. Herold, Marcel Iancu,* unu *îşi unea destinul cu direcţia deschisă în artele plastice de C. Brâncuşi. Cinci ani a apărut revista* unu, *pînă în decembrie 1932. Cînd a împlinit 50 de numere creatorul ei a „asasinat-o“ ca să rămînă veşnic tînără. Spiritul ei a rămas să fie continuat de editura cu acelaşi nume care şi pînă atunci adusese serviciile ei avangardei româneşti şi care, cum avea să spună Geo Bogza, nu era altceva decît inima şi buzunarul lui Saşa Pană. O inimă largă, mult prea largă pentru un buzunar destul de modest. Cu un devotament exemplar Saşa Pană a adunat piesele „dosarului“ Urmuz, a tipărit pentru prima oară în volum toate scrierile acestui bizar scriitor (1930), a tipărit poemele scrise în româneşte ale lui Tristan Tzara, adăugînd o prezentare proprie a* Insurecţiei de la Zürich *(1934) şi a continuat să scoată propriile sale cărţi şi ca ale altor poeţi avangardişti, cu un zel care mergea pînă la sacrificiu. Căci* Editura unu *nu era o casă de editură, ci un om care plătea tiparul şi hîrtia din leafa şi din dragostea lui pentru poezie. În această editură fără beneficii au apărut volume de Geo Bogza, Gheorghe Dinu, Ilarie Voronca, Ion Călugăru, Virgil Gheorghiu, Constantin Nisipeanu, Dan Faur, Virgil Carianopol, V. Dobrian, Moldov, A. Zaremba, Ion Vitner, Madda Holda.*

Activitatea de „editor“ a lui Saşa Pană arată că făgăduiala pe care o făcuse încheind destinul revistei unu *nu fusese vorbă goală : „Editura* unu *rămîne, scria el în final, şi va tipări bimestrial cărţi cu poemele, proza şi desenul celor cari formează şi continuă grupul, precum şi un caiet antologic anual“. Încrezător în hazardul obiectiv al suprarealiştilor, mai adăugase :*

Oricine eşti
Dacă te vei rătăci prin
nesfîrşiturile
de pampas ale poemului
Ne vom întîlni.

Şi într-adevăr, din necunoscut i-a răspuns poetul şi prozatorul ţintuit la pat de o boală incurabilă M. Blecher, care i-a încredinţat murind manuscrisul „Vizuinei luminate“, *tipărit integral, prin stăruinţa lui Saşa Pană, abia în 1971. Să mai amintim că* Antologia literaturii române de avangardă *(1969) e făcută de Saşa Pană, că apariţia volumului* Pagini bizare *de Urmuz în 1970 i se datoreşte, că paginile deocamdată „răzleţe“ din* Născut în '02 *sînt în mare parte memoria modernismului românesc, că numai Saşa Pană mai pomeneşte cu simţămîntul unei neuitate datorii numele de mult dispăruţilor Moldov şi Zaremba, morţi tineri înainte de a se împlini, că volumul din 1968 al Tanei Qvil este prefaţat de Saşa Pană, că traducerea poemelor lui Voronca în româneşte e făcută de Saşa Pană, să mai amintim de colecţiile lui de reviste, manuscrise, fotografii, desene, de biblioteca lui Saşa Pană, de generozitatea şi pedanteria cu care pune oricui la dispoziţie materialul adunat de el într-o viaţă de om cu manie de colecţionar şi cu pasiune vie de partizan ?*

Iată, Saşa Pană, spre uimirea tuturor celor care-l ştiu mult mai tînăr, a împlinit 70 de ani. Ar trebui oare să-i aduc aminte că el însuşi a scris o dată : „Priveşte timpul o fiolă de eter cum se evaporă“ ? La aniversarea lui, se rostogolesc în cascade metafore îndrăzneţe care rîvnesc să dea dreptate ideii lui Breton : o imagine e cu atît mai bună cu cît face mai mult loc arbitrarului ; „prozopoemele“ exală un parfum oniric amestecat cu mirosul cernelei tipografice din anunţurile de ziar, bucăţi de realitate îmbrăţişează strîns visul treaz al poetului, dar avangardistul ajuns la vîrsta patriarhilor ne oferă de fapt astăzi o lecţie mai profundă. Trăindu-şi poezia ne-a demonstrat prin propria lui lumină şi neîntreruptă tinereţe că „a trăi e o artă“ :

Dincolo de fildeşul crestelor
E o potecă ascunsă
Spre estuarul bucuriilor limpezi
Unde anii rămîn intacţi
Ca oglinzile după trecerea
imaginilor
Ca sclerotica de ghiaţă a
ceasornicului
Sub călătoria acelor purtătoare
de timp.

Georgeta Horodincă

PAGINI RĂZLEŢE DIN

«născut în '02»

NICI O LUNĂ NU TRECUSE de la apariţia primului număr al revistei *unu*, şi Moldov, care publicase schiţa urmuziană *) „Şmaie“, primeşte de la prototipul cu acelaşi nume, următoarea carte poştală : „Domnule, am aflat în oraş că ai ponegrit o rudă de a mea în gazetă (adică soţia lui Şmaie). Pentru acest lucru îţi vei primi răsplata, să nu spui că nu eşti vinovat. Iscălim mai multe rude“. Şi nu iscălea nimeni...

Avocaţi pişicheri, vrînd să se amuze pe seama unui caraghios al tîrgului, au provocat un proces. La prima înfăţişare (fine ianuarie 1929), deci 9 luni de la apariţia acelei schiţe, apărarea, prin avocaţii Ştefan Romulus Scriban şi Carol Segal, a ridicat un incident tinzînd la declinarea competenţei, întrucît afacerea ar fi de resortul Curţii cu juraţi. Incidentul, combătut de reprezentantul reclamantului, a fost respins. Acesta a cerut, prin avocaţii săi, proba cu martori, pentru a dovedi că articolul îl vizează direct, purtătorul acestui nume fiind singurul vînzător ambulant cu acest nume, în oraşul Dorohoi. Apărarea s-a opus, susţinînd că nu poate fi vorba de calomnie ci doar de umor şi de literatură. Tribunalul a admis proba cerută de reclamant şi a amînat judecarea procesului în fond. După cîte îmi amintesc, pînă la data hărăzită acelei probe, în schimbul unor pantaloni uzaţi şi pentru cîţiva lei, Şmaie şi-a retras plîngerea. Moldov a publicat chiar o continuare a schiţei buclucaşe, dar de astă dată „eroul“ se numea Şnax.

Reproducînd fabula „A fi“ de Georges Ribemont-Dessaignes, a cărei morală e chiar acest infinitiv (fabula e conjugarea la indicativul prezent), un cronicar adaugă „...nebun“.

Un foileton apărut în *Opinia* din 22 iunie 1928, semnat Ion Micu, se intitula violent : „Anarhismul artistic literar — între noutate şi şarlatanism“. Suficienţa, lipsa de informare a cronicarului făceau casă bună cu reaua sa credinţă : spre exemplificare se *citează* un text inventat, o parodie fără haz. „Amiază, redacţie, umbrelă, trăsură, poclit. Buf, buf !, casă, pat“. Apoi se explică sensul... Concluzia nimicului e că „poeţii şi artiştii aceştia modernişti lucrează ei cu dezinteresare, ori caută a speria lumea, storcîndu-i în acelaşi timp de bani“ (sic).

unu, prin pagina intitulată succesiv Etuva, Cămaşa de forţă, Vestiar, Invective, Represalii, Delicte, Scaunul electric, Acvariu şi altele din aceiaşi familie, nu rămînea dator nimănui ; dimpotrivă, dădea şi cuvenită dobîndă.

În corul *anti-unu* participa şi ziarul *Cuvîntul* prin redactorul lui, Mihail Sebastian. O revistuică redactată de cîţiva antisemiţi (nici măcar notorii), şi care se intitula abuziv *Poporul român*, ne înţepa cu venin. Pentru cei de la *Falanga* dragomiresciană şi pentru al ei redactor Radu Gir, colaboratorii revistelor de avangardă sînt buni de închis la balamuc. *Viaţa literară* se plîngea că în timp ce Artur Enăşescu scrie versuri lucide, „cîţiva tineri valizi s-au cotizat şi scot la Dorohoi o revistă de avangardă literară al cărei rost nu-l... rostuiesc. (Valeri-âne primeşte explicaţiile dorite). Dar tot M. Sebastian rămâne criticul consecvent (şi urban) care continuă, cu prilejul fiecărui număr nou, să bagatelizeze eforturile noastre — al colectivului *unu* — de înnoire a limbajului poetic. Pentru el e vorba de o „fiţuică incendiară, de o falsă şi căutată violenţă“. Vai, nu era nici falsă şi nici căutată ! Tot pe atunci, *Mişcarea* (liberală şi ieşană) trage semnalul de alarmă : „Demenţa în literatură a început să se manifesteze şi în Iaşi, introdusă fiind de sinucisul colector de rime care semnează Saşa Pană“ (notă iscălită C. Săteanu). O susţinută campanie susţinută, folosind un aşa-zis umor prin disocierea textelor şi inventarea unor sensuri inexistente, duce cu diabolică perseverenţă Tudor Teodorescu-Branişte, în coloanele ce le are la dispoziţie în *Adevărul literar şi artistic*. Astfel, sub titlul „Poetul din acvariu“, (...) „o primă poezie, intitulată „Acvariu“ deschide revista literaturii de mîine : *ce frumoase instrumente de muzică sînt peştii*, exclamă entuziasmat poetul de avangardă. Dar sobru pînă la zgîrcenie, nu vrea să ne lămurească dacă peştii cîntă singuri sau dacă poetul cîntă din peşti, cum un confrate al d-sale —devenit apoi bărbier — cînta acum doi ani din flaute de mătase şi din tromboane de ibrişim“ ş.am.d. Pentru acest bun gazetar, „astăzi, singurele tipărituri care te îndeamnă la rîs sînt tipăriturile poeţilor modernişti“.

memorii de saşa pană

Sîntem la începutul lui 1929. De la Paris a sosit a treia carte de poeme a lui Ilarie Voronca „Planete şi animale“ cu trei desene de C. Brâncuşi. O carte de mare carat poetic (...„zăpadă, floare a aerului“ şi alte cîteva sute de imagini de neuitat). Pentru cronicarul literar al *Curentului* „Elucubraţiile acestea sînt după noua manieră de a înţelege şi de a face poezie. (...) Nu mai vorbim de pozele din text ale dl. Brâncuşi. Ele egalează — şi pe alocuri depăşesc — versurile.“

Faptul că revista se tipărea la Dorohoi (am arătat de ce ; iar din februarie 1929 s-a imprimat la Bucureşti) era prilej de spirite (aproximative) repetate la saturaţie. Deşi apariţia unei reviste de literatură şi de artă altundeva decît în capitala ţării, ar fi trebuit să bucure pe cei care consemnau evenimentele estetice, lucrurile se petreceau invers : „*unu*, revista moderniştilor din Dorohoi“ era un laitmotiv cu subînţelesuri peiorative, repetat la saturaţie. „Dacă totuşi aveţi 3 lei, cumpăraţi revista *unu*, organul de luptă literară al dorohoenilor. Veţi rîde că „Lizy e un nume de zăpadă brună“. Cel atît de bine dispus semna C. Noica (*Ultima oră* din 8 martie 1929). Romulus Dianu ne complimenta cu alte epitete, pe gustul d-sale. În *Adevărul literar şi artistic*, în lipsa lui T.T.-B., stiloul trecea între degetele plinuţe ale lui M. Sevastos. Dar păreau tot de B. scrise... Mimetism. În *Prada gîndului* (titlu cu iz verde-legionar) se preciza că *unu* apare sub direcţia unui doctor de la Mărcuţa. Şi chiar de ar fi fost ? Quod licet Dali... Invective clar antisemite — gratuite mai ales cînd înglobează şi pe Roll (Gheorghe Dinu) şi pe Bogza — toarnă cu găleata *Moldova literară* şi agramată. Recomandau cititorilor ei „să tragă de lanţ, după întrebuinţare“. Din ziarele de mare tiraj nu au lipsit nici caricaturi inspirate (inspirate ?...) de plastica avangardistă. Astfel, la o expoziţie de artă nouă, întreabă un vizitator:

— Ce reprezintă mărul acela despicat ?

— Piaţa sfîntului Anton, răspunde binevoitor pictorul-autor.

În *Vremea* (noiembrie 1929) Aurelian Păunescu publică sub titlul „Stele verzi“, trei epigrame iscate de manifestarea pugilistică a lui Păstorel asupra unui colaborator al *unu*lui, pentru unele afirmaţii ale acestuia (prozatorul şi publicistul Ion Călugăru) făcute prin ziarul *Cuvîntul*, cu privire la piesa „Rodia de aur“. Al. O. a intrat în redacţie prin surprindere, neanunţat, la o oră cînd o ştia mai potrivită şi l-a pălmuit pe pirpiriul redactor. Una din epigramele lui A.P. era dedicată victimei agresiunii : „*De-acum aprinde-o lumînare / Şi roagă-te — ca un nabab — / Să fie piesa cît mai tare, / Iar autorul... cît mai slab.*“

Toate cotidienele — *Curentul, Universul, Adevărul, Dimineaţa, Lupta, Rampa, Ordinea, Ultima oră, Opinia* — s-au asociat la protestul ziarului *Cuvîntul* şi au înfierat cum se cuvine agresiunea. Cel lezat s-a adresat parchetului. Nu-mi amintesc evoluţia acestui incident. Ştiu doar că agresorul a fost blamat pentru gestul de a ameninţa cu revolverul pe omul de serviciu venit să-l calmeze. În acea zi mă aflam la Iaşi. Aflînd, din ziarul local, de agresiune, am telegrafiat redacţiei *Cuvîntului*, înfierînd barbaria omului, cunoscut ca om de spirit, nu de ciomag.

Apropo de spirit. Cînd în *Revista literară a liceului Sf. Sava* apăru o epigramă „*Poetului*“ *Saşa Pană*, am iertat ghilimelele liceanului insolent care semna Ion Călifar, pentru că am gustat cele patru versuri. Peste şase ani de la apariţia lor s-a ivit prilejul şi le-am reprodus în cartea mea „Sadismul adevărului“ (p. 204). Mă însoţesc cu deşteptul chiar la pagubă. Iată acea epigramă : „*Eu nu te înţep din ură / Dar e lese-literatură / Să-ţi pierzi vremea de pomană / Cu-aşa gînduri Ş-AŞA PANĂ.*“ Regret că nu am mai întîlnit acea semnătură decît o singură dată în revista X. Y. a lui Neagu Rădulescu. Era prin anul una mie şi 931.

Într-o cronică medicală umoristică, printre cele 10 poveţe la întrebarea „Ce trebuie să faci cînd îţi curge sînge din nas“, al optulea răspuns este : „Să citeşti *Monitorul oficial*, colecţia anului 1848 sau ultimul volum al lui Ilarie Voronca“.

Unele critici au fost lamentabile. Te ruşinezi că ai confraţi care pot scrie despre modernism aşa cum a scris Pan Vizirescu în *Orizonturi noi*. Dar, deocamdată, e timp să punem punct şi virgulă pomelnicului de aşa zise critici. mai curînd inepţii infirmate de timpul scurs dela apariţia lor, deşi două din cele mai răsunătoare acuze — şi stăruitoare —, aduse mişcării din jurul revistei *unu*, abia îşi fac loc timid. Pînă acum, epitetele cu care erau blagosloviţi uniştii şi în genere avangardiştii, erau : mistificatori, nebuni sau măcar zăpăciţi, rătăciţi. Unele observaţii erau juste: acolo unde se dezvăluia „metaforicitatea exagerată a limbajului, dar şi imagini admirabile“, — şi se cita : „*Sălcii voi aburiţi aerul ca ferestrele / Armăsarii albi, valurile muşcă hamul brumelor / Dar noaptea ca o veveriţă sare din crengile orelor*“ (în *Mişcarea literară*, condusă de Liviu Rebreanu).

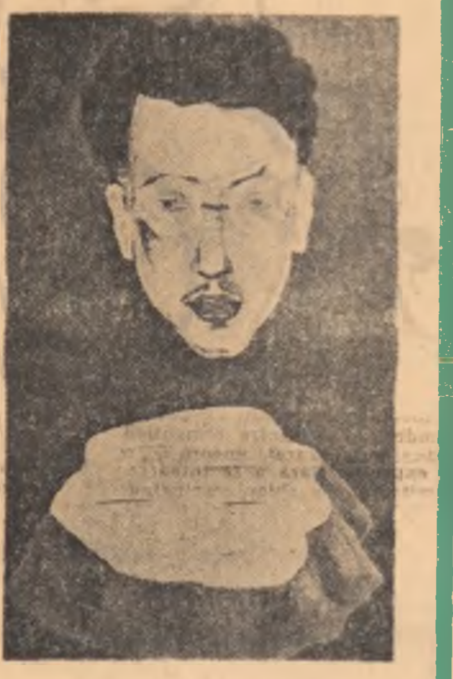

Portret de VICTOR BRAUNER

Robert Delaunay, pictorul simultaneist, mort în plină forţă creatoare, povestise lui Voronca de ce unchiul său l-a dezmoştenit. Pentru că făcea o pictură care i se părea de neînţeles. Dar şi el, Delaunay, se va răzbuna... Are un fiu care se încăpăţînează să facă artă după natură, artă „pompierească“, cu toate sfaturile sale. „Îl voi dezmoşteni şi eu, la rîndu-mi“, încheie pictorul.

În acelaşi aprilie 1929 sosi volumul de „Poeme în aer liber“ al lui Roll, tipărit la Paris prin grija şi dragostea lui Ilarie Voronca. „Volumul, ca o frunte de sfînt, poartă nimbul desenelor lui Victor Brauner“ (Ilarie Voronca). Cartea a fost tipărită la acelaşi tipograf-mecena de la numărul 13 al străzii Mechain. Prin *unu*, prilej minunat să depun „Un sărut pe fruntea lui Stephan Roll“. „Pe fruntea OMULUI şi a POETULUI. Şi să evoc lăptăria, Lapin Agile-ul din Bărăţiei 37, de unde s-au lansat giroscopul torpilei constructiviste *Punct* şi explozivul *75 H. P.*, cu strigătul sentinţă „Noi infuzăm atomului dinamică!“ Era în sfîrşitul de toamnă 1924.

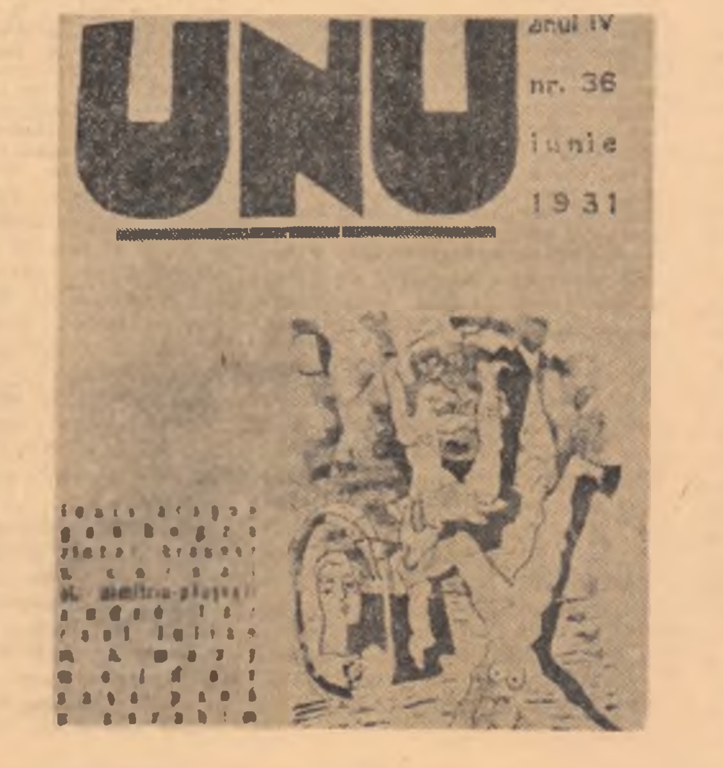

Coperta revistei UNU, cu un desen de M. H. Maxy pentru volumul **Echinox arbitrar** de Saşa Pană

---

*) *Aşa cum Alfred Jarry se identificase, prin ani, cu eroul său Ubu, Moldov, mare admirator al lui Urmuz, utiliza (aş crede automat), în scrisori şi în convorbirile curente, paralogismele caracteristice idolului său.*

Traduceri

Un fenomen interesant pe care ar trebui să-l înregistreze istoria culturii, sau, mai bine-zis, sociologia culturii — acea știință admirabilă pe care cu toții o așteptăm să se constituie — e marea difuziune a traducerilor, realizate acum într-un spirit sistematic și cu totul în afara intereselor comerciale ale editorilor de pe vremuri. Citeva observații se impun pe baza acestei experiențe, pe care nădăjduim că știința ce va să vină nu le va infirma.

În primul rînd, că traducerea nu mai concurează cu perspective de a „desființa“ literatura autohtonă cum se întîmplase (dacă ar fi să credem pe unii cronicari ai momentului, M. Sebastian și G. Călinescu) în preajma și în timpul ultimului război mondial, cînd am asistat la invazia așa-ziselor romane „ale lui Giurgea“. Traducerile de acum, răspîndite în tiraje enorme, de neconceput în urmă numai cu un sfert de veac, se adresează tuturor gusturilor și categoriilor de cititori.

În cultura noastră nu se mai poate observa acea sciziune care ar împărți publicul într-unul de traduceri și altul de literatură autohtonă. E un semn de maturitate — pe care aceeași sublimă sociologie a literaturii ar trebui să-l înregistreze — că literatura română a rezistat și a ieșit biruitoare în condițiile unei aspre concurențe cu toate literaturile lumii. Practic vorbind, s-au tradus toate operele mari ale omenirii, țara noastră fiind una dintre cele mai active în acest domeniu și cîștigîndu-și un loc în librăria mondială care depășește cele mai optimiste presupuneri. Examinînd lista titlurilor rămîi uimit înainte de a încerca un sentiment de mîndrie : cîți intelectuali de pe vremuri ar fi putut bănui că Hegel va realiza la noi un succes de librărie, sau că se va ajunge să se traducă o carte de felul **Romanul burghez** al lui Furetiere ?

O afirmăm cu atît mai virtos cu cît în trecut ni se fabricase o teorie după care lectura ar fi fost apanajul popoarelor nordice cu viața lor de interior la care le obligă nemiloasa climă a septentrionului. Românului, ca tuturor popoarelor meridionale sau latine, îi era hărăzită forma orală a culturii, așa cum se realizează ea în agora. Înclinațiile noastre erau recunoscute mai curînd într-o cultură bazată pe vizualitate și pe forme concrete ; stilul abstract al lecturii urmînd să fie realizat într-un climat de concentrare interioară pentru care noi românii nu eram apți.

Bineînțeles că toată această teorie s-a dus pe apa Sîmbetei ca atîtea altele și ar fi de observat că la noi gustul pentru lectură nu este concurat atît de grav de televiziune și de formele spectaculare ale culturii ca în alte țări, de unde ne vin acum mari strigăte de alarmă.

Dar succesul acesta, oricît de mare, nu trebuie să ne facă să uităm că el reprezintă doar o etapă. Căci traducerile reprezintă, în cadrul unei culturi, un proces continuu. Nu e vorba numai de faptul (care pentru noi reprezintă o certitudine) că se vor traduce în viitor noile apariții și că se vor adăuga titluri încă netraduse, dar și că toate traducerile actuale pe care le putem considera de fapt la timpul trecut vor fi reluate. Această necesitate a și început să se facă simțită. Traducerea e un mai adînc fapt de cultură ; ea nu se poate limita la rolul (foarte onorabil și justificat) de umplere a unor cadre de informație culturală. O traducere înseamnă o anumită poziție a unei literaturi față de alta, un raport între două culturi de stadii în mod fatal diferite.

De altminteri, datorită îmbogățirii prodigioase a limbii literare și a evoluției stilurilor artistice, traducerile făcute în cadrul literaturii noastre se perimează repede, chiar și atunci cînd sînt semnate de nume de prestigiu (Astfel, editura „Univers“ cînd și-a propus publicarea **Omului sfîrșit** de Papini, n-a recurs la vechea versiune a lui G. Călinescu ci a propus una nouă a lui Șt. Aug. Doinaș.) Traducerile care s-au făcut în ultimul sfert de veac sînt supuse aceleiași fatalități. Ele nu trebuie să împiedice alte încercări, chiar dacă în majoritatea lor ar fi bune.

Uitîndu-ne în trecutul mai îndepărtat, observăm că nu putem reține dinainte de 1900 nici o traducere care ar putea concura cu una făcută acum. De abia după această dată prin Iosif, Coșbuc și alții (traducerile lui Murnu din Homer fiind adevărate pietre de hotar) se poate vorbi de realizări care să ne intereseze artistic. Celelalte — și ne gîndim la ampla activitate a unui A. Beldiman — rămîn niște simple monumente de limbă, interesînd pe filologi.

Fiecare epocă trebuie să aibă traducerile ei. Departe de a putea acapara pe vreun autor cu titlu de monopol, un traducător e în raport cu acestea ceea ce e un ilustrator grafic față de o operă literară, sau un interpret față de o piesă muzicală. De aceea, marii scriitori pot fi arareori interpreții altora și traducerile pe care le fac ei sînt mai curînd niște accidente interesante în cariera lor artistică decît niște fapte de translație a unui autor dintr-o limbă în alta. Ba, de multe ori, versurile lor par mai curînd niște parafraze proprii pe teme imaginate de alții, și în situația aceasta sînt poeziile lui Baudelaire traduse de Arghezi.

O versiune românească a unui scriitor străin nu poate aspira la rangul artistic decît în cazul că traducătorul are puternice afinități cu autorul tălmăcit, iar stadiul limbii îi permite să ofere în românește aceste corespondențe de temperament. De aceea, ne îndoim că I. Creangă, pe care datorită propensiunii sale spre fabulos E. Lovinescu îl recomanda ca traducător ideal al **Odiseii**, ar fi făcut altceva decît să dea o versiune îndulcită și moldovenească a peripețiilor lui Ulysse, într-o limbă negreșit „frumoasă“

Mai mult decît să fie posesorul unui stil propriu, traducătorul trebuie să posede talentul de a ști să utilizeze un anume stil, propriu autorului tradus sau cît mai apropiat de acela. De aceea ni se pare că procedează bine autorii versiunilor românești din Heine cînd îl redau pe acesta în stilul romanțelor lui Eminescu. În nici un caz nu vedem vreo întîlnire posibilă între Shakespeare și I. Barbu care a ambiționat să strîngă retorica din **Richard al III-lea** în chingile formulei sale poetice, oferind cititorului în afara multor reușite în propriul său stil și versuri ca :

Teama de rău, așa cum însuși răul,
Din timp aș vrea veghează și oprită.

sau :

Ce-i fraged — însă pacea — se cuvine
De umbra unei fringeri s-o ferim
Ce — în mult — duium c-întîmpină, cum știm.

sau încă :

Pe Doamna noastră ! Nu! Un zvon cumplit.
Rar vine-un mai bun, lumea se prăvale.

În sfîrșit, marea creștere în posibilități a limbii literare românești a creat o situație extrem de periculoasă. Instrumentul cu care are a opera traducătorul nu e numai foarte amplu dar și extrem de greu de stăpînit. Dacă vechii traducători se puteau plînge de puținătatea termenilor, azi am ajuns la iluzia unui mare avantaj prin creșterea enormă a posibilităților. (E ca și cum ne-am închipui că e mai ușor să cînți la orgă decît să faci exerciții de game la clavecin.) Trebuie spus că acest extraordinar instrument care e limba românească e totuși unul foarte specific. A crede că problema traducerilor e o chestiune de termeni înseamnă a face experiențe de lexic nu de stil. Or, e bizar că mulți așa numiți „cunoscători de limbă“ cad tocmai în acest păcat oferindu-ne sub numele de traduceri adevărate demonstrații de erudiție în materie de vocabular. Și tocmai aici se vede că în arta literară cuvîntul în sine n-are nici o virtute și nici o valoare ; în artă contează numai expresia.

Zarifopol făcea într-un rînd afirmația că în românește nu se poate traduce din limba franceză : într-adevăr și nouă ni se pare că din franțuzește traducerile sînt cele mai nefericite. Limba română posedă mai multe registre, dar numai unul singur se poate întîlni cu limba franceză : cel al vorbirii de toată ziua. Dar și acesta e împănat de multe expresii populare ce nu pot „traduce“ pe cele franceze care nu au ca în românește străfunduri țărănești. Stilul artistic e mult mai încărcat în românește decît în cazul surorii ei latine, de aceea în românește e greu să redai simplitatea și poezia unui text francez ; dacă o redai numai pe prima e greu să nu devii banal. Apoi fondul arhaic e de cu totul altă factură în cele două limbi, lăsînd la o parte faptul că stilul „modern“ are în franțuzește o vechime de cîteva sute de ani în timp ce în românește el e o cucerire cu totul recentă. E o aberație să traduci un text francez cu arhaisme prin termeni slavoni sau de limbă bisericească. În sfîrșit, chiar neologismul de care se feresc mulți traducători, falsificîndu-și stilul, are o anumită valoare în contextul limbii noastre, tocmai pentru caracterul său de „noutate“ care definește un anume mod de a vorbi ; în tot cazul, el e departe de a fi neutru sau sarbăd. Să mai pomenim de înclinația literaților noștri de a exhuma unele arhaisme în românește, pentru valoarea lor de insolit, înlocuind tocmai neologisme care au o răspîndire așa de largă încît ele par firești nu cuvîntul „neaoș“ ?

Am indicat numai cîteva dificultăți ale traducerii nu pentru a-i descuraja pe întreprinzători. Dacă traducerea e o artă, ea se va dovedi astfel tocmai oferind soluții acolo unde păreau a exista numai dificultăți insolubile. Condițiile pe care trebuie să le îndeplinească un traducător sînt atît de grele încît întrunirea lor într-o singură persoană ia caracter de prea fericită coincidență. O versiune românească a unei opere artistice, la nivelul originalului, e o împrejurare rară dar tocmai de aceea prețioasă. Ea nu se poate realiza decît printr-o mare vocație pe care editurile noastre trebuie s-o descopere.

Alexandru George

ION CARAION

Retragerea din jignire

și-așa cum trecea timpul pe-acolo

să se fi deschis o ușă să fi dispărut o umbră să se fi
auzit că strigă cineva încet să fi părut că simt zgomote
că niște voci fistichii rod stofa dintre struguri și ruguri

să fi părut că sub lampioane și come s-a vaporizat iodul
și marea se relegă și niciuna din rufele de pe cîmpia mierlei
nu-și mai reamintește nestatornicie pură voi
sînteți din lumea celor ce vă certați și vă împăcați

și pe urmă... și pe urmă nimic — o rochie galbenă
sau aerul disperat mototolindu-se în subterana cu veșminte
folclorice

fiecare om trebuie să știe în fiecare zi cît e de înalt

și-așa și luna ca un portofel cu lăbuțele din față
copie albastră a cerului perorînd și cum pe strada
teilor creșteau oțetari și că pe tine nu te voi pierde
niciodată

nu se poate trăi nici singur nici cu alții toată
viața n-a venit nimeni

și la căderea stelelor intri-n casa ta ca-n țara celei
mai falnice fantasme și taci și apele se-aud ca o retragere
din jignire

lumina miroase a bărbat

și-așa...

Desen de ION CORINESCU

IOLANDA MALAMEN

O rugăminte crinului

O rugăminte crinului să facem
pentru mutarea lui în iarnă
la marginea lacului înghețat,
acolo unde umbra unui
personaj
mai călăuzește elocința.
O rugăminte crinului să facem
pentru înlocuirea ușilor,
cu trupul lui înalt și alb,
întru odihna cea strălucită.

Senin

E liniște în preajma frunții,
ca după viscol săvîrșit,
cititul, scrisul și seninul
într-un triunghi înmărmurit,
dau timpului o cale albă,
o casă plină cu omăt.
E paza cerului prea bună,
ca inima s-o mai arăt.

Atunci

Atunci amintirea iernii va
spune că ieri,
sub trupul lupilor zăpada
sîngera,
ca un munte.
Atunci amintirea va nega
flamurile negre ale pădurii,
și uite, sufletul poposit în frig
ce măreție va avea !

---

faptele și vorbele

Hoții de carte

Am luat cunoștință, săptămîna trecută, de o inovație în comerțul socialist. Intrînd într-un anticariat, am constatat că o sfoară, trasă de la tejghea la perete, oprea drumul clienților spre rafturile cu cărți. Cine are nevoie de ceva se adresează vînzătoarei. Simplu și ingenios ! Inovația nu costă mai nimic, doar cîțiva metri de sfoară ; clientul e scutit de eforturi inutile ; spune ce a venit să caute ; primește răspuns, prompt și politicos (cel mai adesea : „nu avem !“, fiindcă se știe că prin anticariate intră îndeosebi inși care umblă după ziua de ieri) și gata ! Unde mai pui că astfel se împiedică și furturile — prevedere care a generat aproape sigur inovația ; — ideile mari răsar atunci cînd omul trebuie să facă față atentatelor la comoditatea sa ; dacă lui Newton nu-i cădea o pară în cap, legea gravitației universale rămînea nedescoperită pînă astăzi.

Că așa stau lucrurile, m-am lămurit imediat. Nici n-am apucat să mă întreb, ce rezultate dădea noul sistem, și vînzătoarea a fulgerat-o cu privirile pe o fată care răsfoia de cîteva minute o carte, somînd-o să o lase din mînă. Suspecta s-a făcut roșie foc și a părăsit magazinul. Vînzătoarea ținu să ne explice : „ați văzut, dacă nu eram atentă, o lua, cu ea ?“ Cineva, îndrăzni să pună la îndoială această triumfătoare certitudine („De unde știi că voia să o fure ?“ — primi replica strivitoare : „Păi, de ce s-ar fi roșit atunci așa ?“ — după care nu întîrzie nici invariabilul corolar : „Nu d-ta, eu plătesc lipsurile la inventar !“ Că există o logică aici e incontestabil. Vînzătoarea ține firesc să-și apere salariul, amenințat să se volatilizeze rapid, dacă un număr de volume din magazin prind săptămînal picioare. Cineva însă, asimilează iarăși în tot acest mecanism cartea cu brînza. Plăcerea vizitatorilor unui anticariat e să cotrobăiască prin rafturi, să răsfoiască îndelung cărțile. Comerțul acesta are legile lui. Tocmai voluptatea căutării e motorul său principal. Adevărații clienți ai anticariatelor nu umblă după un titlu anume. Ei speră ca răscolind rafturile și etalajele să dea peste niște cărți rare sau peste o „ocazie“. Decizia lor de a cumpăra se formează într-o asemenea explorare plăcută. Inovația introdusă de vînzătoarea noastră e realmente senzațională. Nicăieri în lume nu există anticariate, unde „marfa“ e ferită de atingere ca la „alimentare“. Dimpotrivă, pachete cu cărți sînt scoase în stradă, ca trecătorii să se oprească, să scotocească prin ele, doar doar vor găsi ceva care să-i rețină. Pe vitrinele anticariatelor, inscripții vizibile, îi invită înăuntru să cerceteze fără nici o obligație, tot ce se află grămădit acolo. Cu cît amatorii se adună ciorchine în fața rafturilor, se consideră pe drept că treaba are șanse să meargă mai bine. Sfoara vînzătoarei noastre presupune o revoluție în psihologia cumpărătorului de carte. De aceea e o autentică inovație. Ia' să ne mai lăsăm de mofturile astea ! Cine a plecat de acasă după telemea știe ce vrea, nu bate capul și vine cu banii numărați. Dar poate că tot vorbind de o amărîtă de vînzătoare îi nedreptățim pe unii din superiorii ei administrativi, care-și au meritele lor în această inițiativă. Nevoind să admită și fatalul risc al furtului de cărți din anticariate, au stimulat inventivitatea subalternilor. E foarte probabil, deoarece și în tot mai multe librării, clienții sînt invitați să-și lase servietele la intrare. Nici o inovație nu răsare din senin. Cum se vede, teoreticienii identității carte-brînză au creat climatul ivirii genialei idei, renunțînd anonimi și generoși, să culeagă laurii succesului ei.

I-ai uitat însă pe hoții de carte — mi se va spune. Ei există — recunosc — și trebuie să apărăm avutul obștesc de apucăturile lor nocive. Nu-mi trece prin cap să iau apărarea acestor infractori, deși au strămoși iluștri și pe unul chiar l-a glorificat Anatole France, în persoana distinsului erudit Sylvestre Bonnard, „membru al Institutului“. Dar, parcă, viciul lor are, totuși, oarecare circumstanțe atenuante. Întîi, fiindcă ei nu apucă să fure mare lucru. O biată carte rămîne mult în urma brînzei, cărnei și altor numeroase articole din care hoți. mai bine orientați și lucrînd în stil „en gros“, își cumpără mașini și-și construiesc apartamente. Apoi, intervin și mobilurile, oricum diferite. Șterpelitorii de cărți sînt împinși să-și satisfacă pe căi — e drept inacceptabile — o nevoie spirituală. De cele mai multe ori, patima lecturii îi determină să devină infractori. Nu valoarea comercializabilă a obiectului exercită asupra lor tentația furtului, ci dragostea colecționarului. Pe undeva, sînt vrînd, nevrînd, mai simpatici ca hoții obișnuiți. Bineînțeles, furtul rămîne furt și trebuie împiedicat. E inept însă, ca o asemenea precauție necesară să impună anticariatelor, librăriilor, bibliotecilor un regim de funcționare, absolut inadecvat rostului lor. Acolo, unde o sfoară taie drumul spre carte, contabilii își realizează bilanțurile, dar cultura suferă, și chiar comerțul respectiv. Un asemenea zel inovator trebuie grabnic descurajat, oricîtă originalitate ar avea. Altfel riscăm să ne trezim cu idei și mai năstrușnice pe aceeași linie : ca hoții de carte să nu tulbure somnul alcătuitorilor de inventare, anticariatele și librăriile să fie complet închise ; volumele să stea înăuntru, sub pază severă, ferite de orice primejdii, cartea să se ceară prin vizetă, ca la farmaciile de noapte.

Ov. S. Crohmălniceanu

„Casa“ — un roman baladesc

Casa, romanul lui Vasile Rebreanu, se putea intitula și „Casa din Transilvania“. Împotriva acelei literaturi a „plugarului glumeț“, care e pus pe snoave și îi amuză pe citadini cu limba sa plină de formele imperfectului și perfectului simplu gramatical, Vasile Rebreanu a reușit să ofere într-un dens desen epic, portretul realist al conștiinței țărănești în plin avatar.

Care e actualitatea acestui roman aflat la cea de a treia ediție (Ed. „Minerva“, ediție ne varietur, 1972)? Vasile Rebreanu nu a scris o carte de conjunctură, un reportaj al momentului, ci o istorie dramatică a luptei și prefacerii omului. Din punct de vedere estetic, originalitatea romanului constă în contrastele puternice ale structurii sale intime. E fenomenul acelei interesante antagonii într-o unitate, mărturisită în amintirile lui Gala Galaction care și-a compus prima narațiune sub impresia unor lecturi ca — **Salambo** de Gustave Flaubert, **Le Panthee** de Josephin Peladan... Rezultatul a fost, firește, un aliaj inedit, minat paradoxal de ceea ce se poate numi: „aspra istorie“ realistă și „poezia siderală.“

La obîrșia tradițională a prozei moraliste, descinsă din Slavici și Agârbiceanu, ceea ce ar corespunde realismului de rocă dură, ca o abatere de la matricea stilistică a ardelenilor înrădăcinați cu soiemnă încăpățînare într-o evocare austeră și grea de faptă, autorul adaugă, ca element inedit, poeticul. E o „răzvrătire“ modernă, față de canoanele „Școlii ardelene“, act oarecum nonconformist, de candoare, prin care Vasile Rebreanu se afirmă în continuarea filonului epic transilvănean Tablele de legi, care excelaseră în sobra zgîrcenie a limbii nemetaforice din **Mara**, **Arhanghelii** sau **Ion**, scriitorul încearcă să le înnoiască prin lirism. Pe muchiile scorțoase ale caracterelor și tipologiilor împătimite fanatic în rîvnirea pămîntului, peste negrele tipare telurice, peste măști clasice — carbonizate, prozatorul aruncă senin, cu surîs și dezinvoltură, praful liric sideral... Aici proza se întîlnește firesc cu balada În resorturile sale intime, romanul **Casa** are o structură baladescă.

Cheia întregii semnificații epice se află în final. O lovitură în moalele capului — încheia brusc biografia clasicului Ion. Era ca o perdea neagră, întunecime pusă pe ochii cititorului, care privea prin ochii lui Ion În moarte nu era nimic, decît bezna. Lică Sămădăul, hoț orgolios și foarte bărbat, își zdrobise țeasta de trunchiul stejarului, cu oarbă voință de a dispare, fărîme — în neant, cu ură și cu sete de neființă. Într-o clipă de violentă deprimare, Stoicea, eroul lui Gala Galaction, se aruncă în oglinda cenușie a iazului, ca în apa fără amintiri a rîului Lethe. Astfel de deznodăminte sînt dezrădăcinări brutale din existență, ghilotinări pline de șoc ale firului vieții. Moartea era în acest sens o invazie a absurdului, copleșirea cu absurd.

Pe temeiul baladei, alta e semnificația morții în romanul lui Vasile Rebreanu. Cu țeasta zdrobită de „muchia săcurii“, Isaia nu trece în neant cu ochii închiși. Moartea nu e beznă. Lovitura de „săcure“ a rupt doar zăgazurile **osmozei panteice**. Primul cerc e acela al amestecării cu țarină : „Corpul îi era greu, dar pămîntul se desfăcea sub el, îl înghițea...“ Și cînd într-un ultim efort mușcă pămîntul, lui Isaia i se năzare icoana Salomiei: pămîntul și femeia dobîndind un magic înțeles sinonim printr-o fulgerătoare reducție, întoarcere la arhetipurile originare. Nici o lamentație nu întrerupe monologul tăcut al impresiilor lui Isaia. Simțim că treptat el nici nu mai „folosește“ cuvintele, ele și-au pierdut prețul, sînt înlocuite prin senzații, sunete, culori, climate: „îl cuprinse căldura“, „o căldură plăcută și mare“, „se simți deodată ușor“... Se desprinde și se reîntoarce la cuvinte. E ca și cum Vasile Rebreanu ar face psihanaliza personajului străvechi, mioritic. Așa încît totul culminează în poemul tragic și nobil al „desprinderii de pămînt“, deoarece Isaia „se ridica tot mai sus, printre stele, ca un abur“ Setea atavică, blestemul teluric, metafizica de fier a țăranului transilvănean, așa cum le descriseseră un Slavici, Agârbiceanu ori Liviu Rebreanu, sînt sfidate prin această moarte. Trupul lui Isaia Ioța stă întins noaptea în mijlocul cîmpiei transilvane: „Nu după mult timp îl găsi acolo, la margine de drum, în întuneric, băiatul lui George Draja“.

I se putea întîmpla aidoma și păstorului mioritic. În munți, prohodit de păsări, de vînturi, de ploi, putea fi și el **găsit** de băiatul lui George Draja. Aceasta nu i-ar fi îngreunat cu nimic osmoza, pătrunderea naturii de către duhul omului. În logica finalului de roman, acest băiat al lui Gheorghe Draja, are o funcție esențială. Mai aproape de natură, emisar al ei, el concepe viața ca joc. Vasile Rebreanu utilizează în epilog o modalitate eminamente lirică. „Băiatul“, fiu al naturii, vine nemijlocit din lumea poemului. El amintește tipologia personajului dintr-o postumă eminesciană („Fiind băiet păduri cutreieram...“), frate geamăn cu hölderlinianul „Knabe“, păzit de zeitățile firii (**Da ich ein Knabe war**) și în fine aceea a „băiatului“ din Lancrăm, scăldîndu-se dionisiac în boabe de grîu (**Mirabila sămînță**), ori desfăcînd din joc, „cum desfaci o jucărie“, mașinăria demiurgică (**Psalm**). Firește, discuția nu se înscrie pe linia comparației, ci, a așa zisei „Stophgeschichte“, mișcare de idei și metafore în cadrul structurilor literare și al noțiunii de tematologie

Copilul nu sesizează moartea ca pe o dezagregare. E numai somn și doar o „prefăcătorie“, ipocrizie din joc a omului care „face pe mortul“... Așa se explică seninul joc cu degetele picioarelor mortului : Prinse degetul mare al piciorului și spuse: „Tu, la oi...“ Luă apoi degetul următor: „Tu, la boi...“ Puse apoi mîna pe degetul celălalt: „Tu, cu tata la gunoi“... Îl acoperă pe Isaia cu pămînt, își umple sînul cămășii cu pămînt și în cele din urmă, tot ca din joc, seamănă pămînt, pe pămînt. Dimensiunile devin dintr-odată simbolice. Lacrimile băiatului nu izvorăsc din milă, pentru că el nu cunoaște moartea. Cineva plînge în ochii lui. Tocmai acele lacrimi, oarecum străine și impersonale, trezesc în el tot o imagine a candorii și frumuseții: „Privi apoi spre legătura aceea de puieți și din pricina lacrimilor i se păru că înfloriseră“.

În finalul romanului **Casa** copilul, „băiatul lui George Draja“ e o cheie. Prin el se continuă schimbat, destinul lui Isaia Ioța și în definitiv al tuturor țăranilor transilvăneni, împătimiți ai țărînei E reforma unui tip social și estetic. Cu „băiatul lui George Draja“, ca și cu o cheie, prozatorul știe că poate descuia istoria E îndreptățirea ultimului vreasc plăpînd crescut în pădurea unui sfîrșit de baladă Pentru că personajul lui Vasile Rebreanu lasă mortul în pămînt și cu ciudate lacrimi în ochi „prinzînd legătura de puieți“ se întoarce în sat

Mircea Vaida

punct și virgulă

Inexactități

În monografia Camil Petrescu *de Marian Popa (apărută recent în editura Albatros) lucrare poate meritorie în general, sînt de semnalat cîteva inadvertențe (date inexacte, afirmații eronate, expresii improprii) care se cuvine a fi corijate.*

Sînt chestiuni desigur „de amănunt“, dintr-acelea considerate uneori „mici scăpări“, dar care unui istoric literar și exeget nu-i sînt permise, — și care nu trebuie lăsate nesemnalate și neîndreptate, fiind de natură să arunce (poate injust) o umbră de suspiciune asupra întregului.

La pag. 8, reamintind că liceanul Camil Petrescu a obținut în 1912 un premiu de 15 lei la un concurs școlar, organizat de o revistă literară, autorul monografiei afirmă că acea revistă a fost „Flacăra lui N.D. Cocea“. Dar se știe și se preaștie că revista „Flacăra“ nu a fost a lui N.D. Cocea, ci a lui Constantin Banu, N.D. Cocea scotea, după cum iar se știe, Facla.

La pag. 12, Săptămîna muncii intelectuale *e datată 1923, deși e notoriu că numita revistă a lui Camil Petrescu a apărut în 1924 („anul I, nr. 1 sîmbătă 5 ianuarie 1924“).*

La pag. 18, se afirmă că lui Camil Petrescu „îi repugnă cafeneaua literară, dar petrece la Capșa cu prietenii“. *Inexact. Mai întîi, cafeneaua Capșa nu era un local de petrecere și nici Camil Petrescu nu era un petrecăreț. Apoi, lui Camil Petrescu nu-i repugna deloc cafeneaua. Dimpotrivă, frecventa cîndva zilnic Capșa, unde nu... petrecea, ci își lua, într-o vreme, acolo, în fiecare dimineață, cafeaua cu lapte, citind concomitent ziarele proaspăt apărute (...și enervîndu-se de cîte ori servea bătrînul chelner Niculae, pentru că acela, uituc, îi aducea de fiecare dată, pe tavă, și... frișcă, ceea ce pe Camil Petrescu îl irita nespus fiindcă „îi murdărea ziarele“).*

La pag. 115 se afirmă că piesa „Mitică Popescu“ ; scrisă în 1925—1926 și publicată în 1928, a fost jucată „în 1938, 1945 și 1947“. (Deci, prima dată în 1938).

Această afirmație, că „Mitică Popescu“ s-a jucat prima dată în 1938 e o afirmație falsă. „Mitică Popescu“ s-a jucat prima dată în... 1928. Marian Popa a luat desigur informația sa, gata eronată, dintr-un mai vechi „tabel cronologic“ semnat Bianca Dumitrașcu în ediția din 1966 din Biblioteca pentru toți (n-rele 291—292) a romanului „Ultima noapte de dragoste, întîia noapte de război“.

Asupra acestei perpetuate erori am și publicat subsemnatul date lămuritoare (într-un articol „Prefețe“, în revista Argeș *nr. 4 1967), în care arătam că „Mitică Popescu“ s-a jucat prima dată în aprilie 1928, pe scena Teatrului Mic din București, de către trupa Mișu Fotino, iar o a doua „premieră“ a acestei piese a avut loc la 7 aprilie 1931, pe scena Teatrului Național din Cluj, — încît premiera din 1938 despre care a vorbit Bianca Dumitrașcu în 1966 și vorbește Marian Popa în 1972 a fost... a treia !*

La pag. 210 e pomenită „foaia sportivă“ Foot-ball *pe care Camil Petrescu „o girează sub pseudonimul Ion Grămătic“. Corect : N. Grămătic.*

În sfîrșit, la pag. 118, o jenantă exprimare. Zice Marian Popa că piesa Mitică Popescu *„se apropie prin caractere și atmosferă de piesele lui Mihail Sebastian“. Ceea ce nu e spus corect.*

Justă, o asemenea paralelă ar putea să sune cel mult : piesele (din 1936, 1943, 1944) ale lui Mihail Sebastian se apropie prin caractere și atmosferă de piesa (din 1928) a lui Camil Petrescu.

C. Cristobald

Revista studenților timișoreni

Primim numărul 6 (17) al revistei **Forum** organ al Consiliului U.A.S. de la Universitatea din Timișoara, și nu putem să nu observăm că strădania colectivului ei de redacție (redactor-șef eseistul Marcel Pop-Corniș) se îndreaptă mai ales în direcția edificării unui profil distinct. Deocamdată, acest deziderat se relevă doar în plan tematic, căci — într-adevăr — sumarul acestui număr ne facilitează contactul cu preocupările profesionale ale studenților de la universitatea timișoreană. Altul trebuie să fie însă unghiul de rezolvare a sectorului de literatură, în raport cu care ideea de profesionalism se pune în termeni speciali, criteriul vocației, firește, fiind determinant. Or, ajunși aici, se constată prezența unui mod general de a privi lucrurile căruia îi lipsește tocmai îndrăzneala, adică efortul spre originalitatea de structură. Cu alte cuvinte, așteptăm ca revista **Forum** să facă dovada acelui stil de muncă ale cărui rezultate să poată fi apreciate în funcție de notorietatea numelor celor ce îi asigură apariția

N. C.

SCRIITORI TINERI ÎN REPORTAJ

ţările de sus ale merilor

de Radu Anton Roman

Cîteodată, fără să ştiu de ce, într-o zi la fel ca toate celelalte, trebuie să plec încotro văd cu ochii. La marginea oraşului, în Drumul Taberei, la Băneasa sau în Colentina, se strîng zilnic grupuri de autostopişti : români, suedezi, cehi, canadieni etc. Fiecare urcă în prima maşină care opreşte în dreptul lui. Autostop înseamnă să stai o oră sau mai multe pînă cînd plîngi de căldură sau te plouă şi pe inimă şi să faci semn. Mai întîi energic, convingător, zîmbind cu toată gura ca un manechin prost pictat apoi slab, în silă, timid şi ameţit de oboseală. La un moment dat, după cîteva sute de maşini, care au trecut indiferente, după ce semnele tale au devenit un automatism incomod şi chinuitor, opreste una, neaşteptat, fără nici un motiv. Nici nu-ţi vine să crezi. Alergi apoi caraghios şi încurcat în rucsacul de 20 de kilograme şi în sfîrşit pleci, după ce cu puţin înainte juraseşi să ucizi un şofer pe zi. Acum pe bancheta moale îi iubeşti. Le-ai da marea cu sarea. Cînd ajungi însă la Ploieşti, de exemplu, te tîrguieşti la sînge cît să dai la cuvenita „ocazie". Dacă ai o sută neschimbată, scapi cu un „lăsaţi, să fii dumneata sănătos". Şi Fiatul pleacă mai departe iar un student vioi te întreabă de unde ştii poanta cu suta. Tu dai din colţ în colţ că ai inventat involuntar o şmecherie jalnică şi cam meschină... Mai departe opreşte o Dacie condusă de un miliţian bun, de exemplu, care merge la Predeal. Şi ţi se face straşnic de dor de Hariclieа fosta ta colegă de pe cînd erai gardian la Sanatoriul de nevroze din Timiş. După ce ajungi acolo şi bei o cafea afli că se mărită în septembrie... Şi îţi aduci aminte că trebuie să pleci, că ai nu ştiu ce treabă spre Braşov. Noaptea o petreci la ieşirea din Braşov, spre Zărneşti pe iarbă uscată şi bine mirositoare cu capul pe hanorac şi ochii pe stele. Cînd bineînţeles începe să plouă, te aşezi pe treptele de la casa cu streaşina mai lungă şi-ţi blestemi mintea sucită care a ţinut cu orice preţ să evite două mătuşi mai cumsecade decît toate mătuşile în general.

Dimineaţa mănînci „puţin" cam porţia unui elefant carnivor şi un I.M.S. voios te aşează la marginea Zărneştilor. În stînga creşte pînă la cer Piatra Craiului. Albă şi stîncoasă după cum bine a fost numită, nu ştiu dacă m-aş încumeta s-o urc fără scule speciale, altfel decît pe traseu marcat. E cel mai accidentat şi mai spectaculos masiv din cîte am văzut. Din acest moment renunţi la autostop. O iei la dreapta şi pleci printre munţi spre Ţara Făgăraşului în satul Poiana Mărului.

*

Trecătoarea e lungă, are vreo douăzeci de kilometri, traversînd tot masivul Făgăraş. şi exact la mijloc satul se desfăşoară în sensul cel mai exact al cuvîntului, pe munţi. Are un perimetru de 35 de kilometri. O suprafaţă de 66 kilometri pătraţi. Cît municipiul Bucureşti şi suburbiile. Poate mai mult. Are circa 200 de case. Şi încă ceva, ceva ce n-am văzut nicăieri în viaţa mea : porumbul creşte lateral. Nu pe vertical ci pe orizontal. Coasta muntelui e incredibil de înclinată şi porumbul face unghi drept cu ea. Nu-ţi vine să crezi că boii au urcat pînă acolo şi cineva a avut puterea să ţină coarnele plugului în jos şi în sus pe o pantă greu de urcat cu piciorul... Dar omul poate mai mult decît s-ar crede. Oamenii de aici. În vale sînt zece case, celelalte au urcat piscul. Vecinii dulci fac o oră ca să se întîlnească. Dar satul are baie, cofetărie, două şcoli. Iarăşi oamenii, aceşti oameni, aceiaşi oameni cu puteri nebănuite. Distanţele ar fi prea mari pentru elevi în cazul unei singure şcoli. Ele funcţionează cu elevi puţini. S-a pomenit de clase cu un singur elev... Şi profesori la toate materiile.

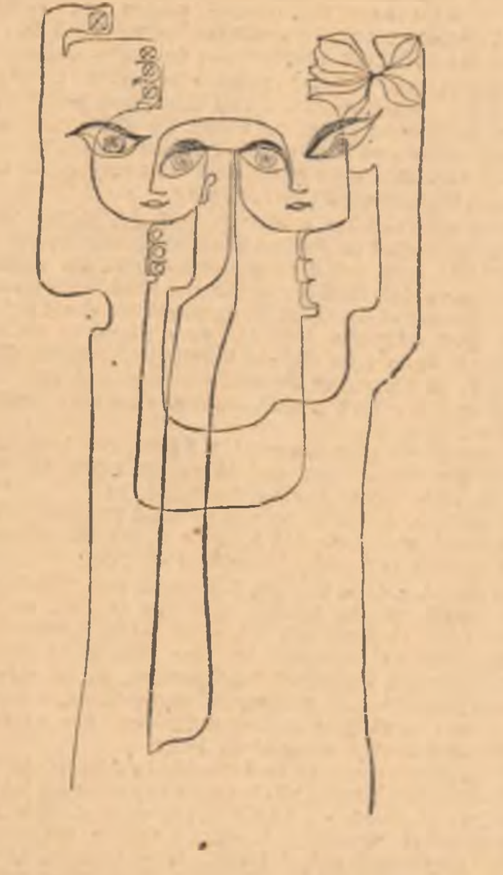

Şi cum mergeam aşa, privind în sus, la vacile ca nişte capre negre (comparaţia nu e grăbită, vacile au aici agilitatea caprelor negre), şi la caii mici şi negricioşi cu părul căzut ştrengăreşte peste ochi şi întrebîndu-mă ce mai am de văzut şi cum aş putea intra în vorbă cu cineva care să ştie totul despre sat, dar pe o cale neoficială, am auzit din spate o voce :

— Încotro drumeţ tînăr ?

Am intrat imediat în joc şi mi-am spus că probabil am şansă.

— Încotro oi vedea cu ochii, om bun. Şi bună ziua !

— Bună să-ţi fie inima, fecioraş. Dar nu vrei să hodineşti puţin ? În curtea mea sînt flori mari.

— Cu dragă inimă.

Şi intrarăm într-o curte cu gard de nuiele. Şi era frumos cu mesteceni pe cărarea pe unde urcasem albi şi drepţi, cu sute de flori, gladiole, papucul maicii domnului, cerceluşi, maci puturoşi şi casa era din bîrne, măruntă şi curată. Era, cum se spune pitoresc. Gazda un bătrîn înalt şi subţire cu mustăţi zdravene de husar, cu părul alb şi lung, avea ochi albaştri. O privire foarte veselă, foarte vie. Tot cum se spune, un bătrîn frumos. M-a poftit să stau, ştiam că vom sta de vorbă în fraze lungi cu formulări orgolioase pentru că se vedea aveam de-a face, tot cum se spune, cu un bătrîn sfătos.

— Stau singur, şi să-ţi spun drept, drumeţule, mă plictisesc. Nu te superi că te-am oprit din drum.

— Nu. Eram chiar obosit. Dar cine a pus florile astea frumoase ? Le vindeţi cumva ?

— Eu le-am pus. Şi nu le vînd, doamne fereşte. Azi dai una, mîine alta, şi la urmă stai cu barba în brăţ şi te uiţi cum scurmă ciorile. Nu, nu vînd. Florile sînt faine şi lumea vede şi zice : ce om gospodar, singur dar nu se lasă !

Casa are pe lîngă ea un grajd şi o cocină cu doi porci.

— Ai dumneavoastră sînt ?

— Ai mei, să mi-i ţie dumnezeu ! Ale mele şi lemnele şi drigana (bivola) şi ale două vaci. Muncesc şi am, slavă domnului.

— Da cîţi ani aveţi ?

— 71, dragul meu pretin. Încă neîmpliniţi. Da nu mă las !

— A deci sînteţi mai mare ca mine ? Constat eu nevinovat. Bătrînul se opreşte uimit şi amuzat, apoi începe să rîdă în barbă şi-şi turteşte pălăria pe ceafă cu mirare şi mulţumire.

— Ei da mi-s ceva mai în vîrstă. Da-mi place că te veseleşti. Îmi place tare mult gluma. Şi sînt om însemnat. La mine vin toţi. Şi domn profesor Aldea, fost ministru de finanţe. Eu nu m-am născut aici, da toţi vin la mine, şi oameni învăţaţi care mi-or spus istoria satului de-o ştiu mai bine ca cei de-aici.

— Mi-o spuneţi şi mie ?

— Da păi cum nu ! În vremea cea veche, cînd umblau turcii şi tătarii, s-or ascuns oamenii şi aicea. Care în pădurea ceia, care în rîpa ailaltă. Şi se întîlneau la un măr pădureţ. S-or aşezat pînă la urmă. Or tăiat copacii, i-or scos din rădăcini, or arat cum or putut. Da la început vînau.

— Sînt fiare şi acuma ?

— Sînt, bată-le să le bată, că intră ursu ziua în curte şi mistreţu îţi mănîncă un ogor de cartofi.

— Dar nu pot fi alungaţi ?

Se uită la mine cu dojană şi cu un pic de milă.

— Cu ce ? Cu băţul ? Păi nu te uita dumneata că-i porc, că are iuţeala şi puterea lui de sălbăticiune şi te fărîmă ca pe nimica, nici nu ştî cînd.

— Şi le ajungea vînatul pe atunci ?

— Nuu, cum să le ajungă ? Mai tîlhăreau şi ei, da erau hoţi ticăloşi, că n-aveau pe cine prăda. Atunci s-or pornit să prade pămîntul. Şi-i greu să lupţi cu pămîntul. Trebuie iubit că lui nu-i plac poruncile. Dar oamenii s-or vîrît pe unde or putut, ştî cum se vîră apa şi sapa. Ici un peticel de ogor, colo altul. Multă muncă e aici. Într-o zi turcii or plecat da a rămas poiana cea cu mărul şi ogoarele de pe coastă.

— Dar nu e prea greu de arat şi semănat aici ?

— Da'poi cum să nu fie ? Că urcă omul cu o traistă de gunoi şi cînd vine cu a doua i-a dat-o vîntul jos pe prima. Dar nu se lasă c-aşa-i românul nost. Mai urcă o dată şi încă o dată urcă de cîte ori trebuie. Omoară o pereche de boi pînă ară. Crezi că-i glumă să ari piatră ? Şi să te prăvăli tot timpul ?

— Ştiu că nu-i glumă dar de ce nu plecaţi ?

— E, unde să te duci ? Dacă ai prins puţină rădăcină aici, te ţine de nu mai pleci toată viaţa. Au făcut şi mănăstire în stîncă. Nu aici, la Şinca. Da, au săpat în stîncă nu se ştie cînd şi cum, au săpat încăperi mari şi clopotniţi, şi totul e în stîncă şi e de minune.

Am fost şi eu acolo la respectiva mănăstire, aflată la 15 km. de Poiana Mărului. Consemnată în scrierile lui Iorga, rămasă în mod surprinzător necercetată, pată albă de toate hărţile istorice, este formată din 5 grote, săpate în munte, fiecare grotă — încăpere comunicînd cu celelalte şi fiind fiecare de dimensiunea unui naos dintr-o biserică obişnuită. Ultima grotă adînc săpată în munte — ele se succed în direcţia muntelui şi nici un fir de lumină nu mai pătrunde — are icoane desenate şi sculptate direct în piatră. Vechile firide, lăcaşuri, arată muncă multă şi fină, atentă. Iorga a făcut presupunerea că poziţia şi dimensiunile speciale ale încăperilor — poţi intra călare — ca şi alte caracteristici, o mută cu multe mii de ani în urmă. Inscripţii ciudate şi ridicături laterale — morminte fără nici o îndoială — l-au determinat să anunţe public săpături viitoare în zonă, dar moartea l-a împiedicat.

Mă cuprinsese o nelinişte bizară, parcă m-aş fi alăturat, la picioarele sfinţilor dălţuiţi în piatră, unei procesiuni care cu mii de ani în urmă s-a ascuns aici de frig şi fiare, apoi şi-a inventat un dumnezeu şi a trăit şi a rezistat cu el alte mii de ani, pînă cînd s-au mai liniştit vremurile. Şi e gata să reziste din nou oricît, să supravieţuiască împotriva oricui şi a oricăror încercări de îngenunchiere şi nimicire. Uite, eu îs din Dorohoi şi am venit aici la 19 ani. Dar n-aş pleca. Ş-apoi muncă e peste tot. Ce dacă-i aici mai grea.

— Ce cultivaţi pe aici ?

— Cartofi. Mai facem porumb, grîu.

— Grîu ?

— Da, grîu. Şi iese grîu încît şi vindem. Dar nu-i grîu de ăla slab şi leneş de Bărăgan. E grîu tare, se coace în două săptămîni şi bobul e ca sticla.

— Da. Toate sînt altfel pe aici.

— Da, cam toate. Aşa am simţit şi eu în '921, cînd am venit. Fusesem copil orfan, dar ai mei erau oameni cu stare, aveau case mari în Dorohoi. Cînd or venit refugiaţii i-o repartizat şi pe ai lui Mănăilă, de la Zărneşti, de-o venit cu straia că să stea la mine. Eu aveam 14 ani. Şi m-or făcut slugă la ei, că eram vioi şi-mi plăcea să dau caii la apă, să cosesc şi să ar. În '22, cînd s-o dat ordonanţă că toţi soldaţii, dezertorii, prizonierii să meargă acasă, că nimeni nu mai are nimic cu ei, m-or luat Mănăilă şi pe mine încoace. A fost istorie mare. I-a arestat că m-a răpit da am zis că merg de bună voie şi mă dau în fîntînă dacă nu mă lasă. Unul din Mănăilă o zis că mă înfiază. Da m-o minţit, că acasă avea trei fete şi era să mă înfieze pe mine cu trei fete ? Ele erau la şcoală, că ăsta era primar, avea un frate inspector general şi-l aranjase, dar erau urîte ca ciuma. M-am dat pe lîngă ele, şi în trei ani cît mai slugărit la el am învăţat eu carte. Cînd a văzut o dată Mănăilă ce cărţi citesc eu, şi cum le-am întrecut pe fete m-a alungat şi m-a batjocorit.

— Da simbrie v-a dat ?

— Ce simbrie ?! Nici măcar o haină pentru trei ani, cît m-a istovit, nu alta. Atunci mi-am rupt şi degetele, de n-am mai fost bun de armată.

— Cum le-aţi rupt ?

— Păi eram ca matale, cu ursu, nu-l ştiam de rău. Şi o venit odată peste vaci şi eu cum eram mai inimos am pus mîna pe bîtă şi l-am otînjit de două ori ţapăn, de-o venit la mine şi ţanţoş, i-am mai dat una peste bot. Eram singur cu vacile, şi m-o aruncat în prăpastie c-o singură labă. Mi-am strivit deştele în stîncă, dar am scăpat că erau jos creci multe şi am zăcut acolo cu capul în jos între creci, mai strigînd, mai leşinat două zile. Pînă m-o găsit şi m-o scos.

— După aceea ce-aţi făcut ?

— M-am dus la fabrică. Acolo mă ştiau, că eram vestit de harnic şi le-am zis : mă, să mă daţi unde-i mai greu şi mai greu, 'tui mama lui Crivăţ. Şi aşa au făcut. M-am umplut de bani. Mi-am luat haine. Întorceau muierile capul. Ziceau unii : uite bă sluga lui Mănăilă ! Pe vremea aceea sluga era de ruşine. Da nu-mi păsa. Şi nu m-am lăsat. M-am ţinut cu una. La început m-am ţinut eu de ea, după aia ea de mine. Vreo trei ani. Ea mai avea o fată. Ne-am luat. Avea casă aici. Am lucrat în fabrică mai departe. Am lucrat şi pămîntul. Aram de două ori zece hectare. Nu dormeam totdeauna două ore pe noapte. Zece ore eram în fabrică. Am avut trei feciori şi o fată. Nevasta m-a lăsat, că după ce i-am crescut fata, am dat-o la fabrică. Fata ei din flori. Da nu-i numai din flori, se pot face copii în toate buruienile. Într-o zi, o venit acasă cu doi plozi. N-am gonit-o. I-am luat cameră cu chirie, că aveam şi eu o fată şi vream s-o ţin cuminte. Atunci nevasta m-o dat afară din casă. Şi am venit aici pe dealul ăsta. Statul mi-a dat loc şi eu am muncit, nu m-am lăsat. Pe fata ei mică am dus-o cu mine. Cealaltă are zece copii acum, da bărbat n-are. Şi munceşte biata fată şi lasă copiii singuri, şi-aşa. Noi ne-am gospodărit aici deşi femeia mea mă urăşte şi acum. Cineva mi-a furat într-o noapte actele de proprietate. Eu eram dus. Cînd am văzut că lipsesc am căzut la pat. Da nici atunci nu m-am lăsat. Pe fată am măritat-o. Da ginerele nu-mi place, că-i cam puturos. Şi-mi ieşiseră vorbe de la nevastă-mea că trăiesc cu fata mea. Am făcut proces, am dus-o la doctor, o scris pe hîrtie aşa cum scriu ei, virgo şi ceva, şi era să-i dea muierii cinci ani puşcărie. Dar am rugat-o pe jude că era o doamnă, s-o ierte, că eu ce-aveam de dovedit am dovedit. Da ea mă urăşte şi acum. Şi băieţii vin, şi-şi măsoară partea lor de moştenire, că eu mor cică curînd. Da nu mă las. Acum sînt ardelean şi muntean. Aşa m-am învăţat. Asta-i viaţa mea. De mult am uitat Moldova. Acum semăn cu ei, de îşi muncesc ogorul palmă cu palmă şi fac grîu pe piatră tare. Am şi o pensie, de şapte sute de lei. Am auzit că se mai măresc. Dacă se măresc, mi-or mări-o şi mie, dacă nu, nu. Cum o fi, om duce-o pînă la capăt, că aşa-i românul.

A tăcut îngîndurat, apoi a zîmbit.

— Lăsăm astea tinere pretin ! Da nu ne lăsăm, nu ? Muncim. Trăim.

Tăcu iar. Apoi vorbi din nou.

— Mergem la mere ?

— Mergem. Unde ?

— Sus.

Şi am mers sus, mai sus, pe o coamă de unde începeau livezi cu meri pitici şi merele văratice, miroseau tare şi bine de ameţeai. Am sărutat un măr binecuvîntat cu dîre roşii, ca pe o femeie. Casele se pierdeau în ceaţă, sub noi ploua. Se auzea un motor.

— Poate o să mă crezi înapoiat, da mi-e greu să înţeleg cum se schimbă lumea. Înainte pe aici, nu vedeai decît căruţe, munte şi poiene. Trec maşini pe la poale. În curînd o să urce şi sus. Mi-e greu să văd cum se duce liniştea muntelui. Dacă vii peste zece ani, te rătăceşti printre construcţii. Oare omul trebuie într-adevăr să schimbe tot ? N-ai să mai vezi casele astea, fiarele se vor ascunde tot mai adînc... Şi mai ales nu va mai fi linişte şi verde. Nu vom plînge prea mult după linişte ? Eu cred că nişte locuri de sus n-ar trebui atinse de nimic.

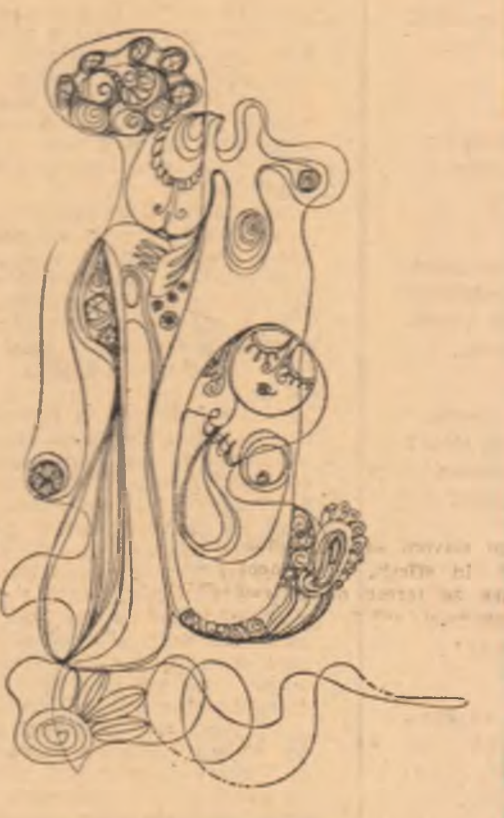

Desene de MAGDA NEGRU

Tăcu iar pentru mai mult timp. Apoi reveni :

— Dar, orice ar fi eu apuc anul 2000. Nu mă las pînă n-apuc anul 2000. Şi poate că nici atunci n-o să mă las. Îmi place viaţa. Viaţa mea, ce ţi-am povestit-o.

Mai apărură din ceaţă doi bătrîni.

— Noroc nepoate.

— Noroc Moş Costache.

Moş Costache, Costache Hrisuleac, e omul meu. „Nepotul" arată de vreo 80 de ani. Şi parcă pentru a face de nepreţuit viaţa în ţara de sus a merilor, se aude un bucium, întîi scurt ca mugetul, apoi prelung, cîntat şi trist. Cei trei bătrîni seamănă între ei, viaţa lor seamănă aşa cum se sprijină de tulpinile verzi şi scorţoase. Mi-e teamă că o să cad în idilism dar zău că nu-mi pasă. Nu vreau să păstrez pentru mine confortul oraşului, la fel cum nu vreau să păstrez pentru mine puritatea şi desăvîrşirea muntelui. Dar bătrînii aceştia, au luptat cel mai mult cu cel mai mare curaj. Pentru ei, pentru viaţa lor minunată, pentru sufletele lor făcute din munte şi fructe, trebuie păstrate meleagurile merilor. Aici, unde piatra a dat pîine, unde gîndurile şi cuvintele sînt fără voie patetice există un echilibru intens şi nu cunosc cucerire mai mare şi mai adevărată. Aici, merii pămîntului ar trebui să înflorească şi să rodească în linişte şi aer curat. Poate că acum nu-mi ajung cuvinte, căci sentimentul meu e mai puternic şi greu traductibil, şi cum aş putea reda curăţenia asta absolută a fructelor şi piscurilor, şi necesitatea păstrării lor aşa. Dar cred şi simt mai ales că am dreptate, că pămîntul s-a născut uneori perfect şi fără ajutorul nostru că ei, bătrînii, au dreptate, că viaţa lor are dreptate şi noi ne grăbim să fim tineri.

Mai departe : am plecat repede, aproape am fugit, cu cerceluşi în colţurile rucsacului şi mere roşiatice cu miez de făină dulce. Că am văzut baligă fumegînd, de urs şi urmă de vulpe (pene şi sînge proaspăt) e firesc. Că am dormit într-o grotă a mănăstirii Şinca iar e firesc.

TEODOR ANASTASIU

Chemarea depărtărilor

Ochii mei nu vor îngenunchea
În astîmpăr, cît timp am
Visle să despic cerul apei,
Pînă la chei, unde herghelii
De vase veghează portul meu
Suliţat de pescăruşi.
Urmărindu mă cu umbra
Vicleană de pradă.
Simt zvîrcolirea algelor,
Şerpi încolăcindu-se
Pe frămîntul valurilor,
Clipocit spre mal,
Lentile sparte în mişcătoare
Dorinţi fără chip
Fără dorinţi...
Numai nechezul hergheliei
Este chemarea depărtărilor
Spre portul meu
De rădăcini flămînd.

Plaje

Pe plaja răscoaptă
A mării
Eram imun razelor
Solare naturale.
Nările inhalau briza
Amirosind nămol.
Mă îmbiau răscolitoare
Simţuri umane
Zărite-ntr-un fel
De costume
De baie
Prăjite pe busturi
La soare torid.
Atunci m-am apropiat
De trupul
Unei fete
Şi l-am îngropat
În nisip
Pînă la glezne,
Pînă la iubire.
Apoi m-am risipit
Fericit visînd
Compensaţia
Unui alt anotimp
Cînd voi reveni
S-o devor.

CONSTANŢA BUZEA

Îngăduie-mi să te iubesc şi azi

Îngăduie-mi să te iubesc şi azi.
Ca la un templu binecuvîntat
Vin anii celui mai demult bogat.

Îngăduie-mi să te iubesc şi azi,
Să-mi fie rangul totdeauna simplu,
Să n-am nimic de împărţit cu timpul.

Îngăduie-mi să te iubesc şi azi,
Ca oul viu, întemniţat în zbor.
Sorţii se-mpart, se pierd întîmplător.

Îngăduie-mi să te iubesc şi azi,
Să te aştept cu capul trist în cuib,
De tainele căldurii să mă-mbuib.

Îngăduie-mi să te iubesc şi azi.
Calcarul e o sceptică-nchisoare.
Refugiul meu e veninoasa mare.

Îngăduie-mi să te iubesc şi azi,
Migrînd ca peştii speriaţi de pîndă,
De răutatea celor ce cuvîntă.

Asupra unei vieţi fără scăpare

Disper, iubitul meu, pe malul mării,
Dar lumea vede numai că strîng pietre,
Şi tac, şi tac, şi doar din cînd în cînd îmi strig copiii.
Stau în genunchi pe pietrele sărate
Şi uneori găsesc statui.

De ce nu vii ?
S-ar tulbura închipuirea mea de tine,
Şi te-aş iubi lipindu-mă uşor de nervii tăi,
De ştreangul tot mai strîns al sîngelui tău pudic,
Să te afunzi şi tu în prundul galben ca într-o mlaştină.

Aşa-s femeile,
Capabile să pară mlaştini pure,
Şi chiar să vrea să fie mlaştini pure
Pe cînd de dragul lor ai vrea să mori.
N-ai unde, şi n-ai cum, şi n-ai de ce.
Sub pielea lor sînt sute de logodnici,
Sînt resturile lor de vorbe mari
De jurăminte vechi şi terfelite,
De moarte uriţită
Asupra unei vieţi fără scăpare !

Ar fi şi timpul să mă piardă

Nu ţin să-mi dai dreptate chiar acum,
Sper numai că dreptatea mea o vei iubi înlăcrimat.
Ştiu, nimeni pînă la mine, şi nimeni, după,
Nu se va stinge cu folos.
Cuvintele se înmulţesc ; ar fi şi timpul să mă piardă.
Dar ţinta mea, norocul, nu au nume,
Şi-ar fi curajul meu să le dau nume.
Numai să am curaj să sufăr chinul
Pînă la vînătoarea vorbei
Care s-ar potrivi pe fruntea ta :
Cînd te voi înţelege, cînd mila mea omenească
Se va înclina destul de adînc în faţa milei
Cu care mă priveşti.
Atunci voi fi răzbunată pentru toată
Povara vieţii din sufletul meu.

Trec apariţii de ruşine

Fiindcă liniştea mea arde de la un timp,
Program, se lasă
Convinsă de antrenamente să se mascheze,
Deci să piară,
Şi răscolitul chip de teamă.
Ori gîndul fără strălucire
Trec apariţii de ruşine
Şi calme scincete de fiară,
Eu îţi promit fără sfială,
Natura mea rămîne strîmtă,
La mine-n suflet nu încape prăpastia
De fier forjat,
Un plop va descînta argintul,
Sub ochii mei copiii veseli
Disting piticii despre care mai mint,
Că nu sînt oameni mari.
Eu ca o stea mă simt fixată departe,
Poate nevăzută,
Mi-ajunge că te ştiu şi zilnic
De dragul tău străbat un cer.
Cuvintele sînt o povară
Cuvintele sînt o uşurare,
Ele sînt pline de nimicuri,
Nimicuri sînt, ce nu mai pier.

Polenul ca un dizolvant

Ca bubă zburătoare,
Către un trup de care să se lege,
Eu prind efemerida.
În clipa următoare însă, cînd o arunc
Străinătăţii din aerul schimbat,
Va fi un chin genealogic
În oul nepictat.

Vezi frumuseţea repetării !
Sub roata lor cu dinţi
Ziua şi noaptea macină decoruri
Cu plaje calde şi calcani
Pe care-i scot pe apucate băieţi
Săraţi.
Ziua şi noaptea, ca discursive palate
Care se prelungesc în mare pînă dispar,
Nu le mai simţi.

De gustul nostru se atinge polenul
Ca un dizolvant.

În Albania

de Al. Rosetti

În 1957, cu prilejul inaugurării Universității de Stat din Tirana, profitind de un moment liber, făceam cîțiva pași în tovărășia regretatului Emil Petrovici, în grădina din centrul orașului.

Petrovici era dotat cu o ureche foarte fină (notațiile sale în ancheta pentru „Atlasul lingvistic român“ o dovedesc cu prisosință). La un moment dat, se întoarce spre mine, și-mi spune :

„Ai auzit ? Exact ritmul frazei românești“. Lingă noi, un grup de albanezi discutau cu aprindere. Petrovici îi ascultase cu atenție.

„Același ritm“ ? — Se poate. În toate cazurile, în acest domeniu cercetările ne lipsesc încă.

Misterioasa noastră înrudire cu Albanezii, deși a dat locul la numeroase studii, pornind de la genialele lucrări ale lui B. P. Hașdeu, care a indicat esențialul în acest domeniu, încă de la sfîrșitul secolului trecut, rămine să fie cercetată cu deamănuntul în anii viitori. Dar mai presus de aportul cercetării științifice, există ca un punct cîștigat, realitatea unei apropieri sufletești, între cele două popoare, o anumită căldură în raporturile reciproce, care nu are nevoie de vreo altă justificare.

Invitat de Universitatea din Tirana pentru o ședere mai lungă în Albania, am petrecut 15 zile acolo în luna iunie a.c. Albania este una din cele mai pitorești țări mediteraneene : munți înalți, văi adinci, rîuri mărețe, poieni și livezi, totul acoperit de o vegetație generoasă, cu ornamentația verde-argintie a măslinilor și veșmintele întunecate ale chiparoșilor.

La prima călătorie, la care mă refeream mai sus, peisajul albanbez oferea o priveliște dezolantă : munți pleșuvi, clinuri prăpăstioase spălate de ploi, deșerturi nisipoase. În cei 15 ani scurși de atunci, acest popor de oameni curajoși nu și-a precupețit eforturile și a reboazat întreaga tară.

Munca aceasta entuziastă a întregului popor, pentru prosperitatea țării, e vădită în toate domeniile : căile ferate au fost prelungite, șoselele lărgite și asfaltate, s-au ridicat fabrici în toate regiunile, întreaga țară a fost electrificată iar populația a sporit cu un milion. Pretutindeni, în localitățile din Albania ești întimpinat, pe străzi și în curțile caselor, de roiuri de copii, care dau o nouă dimensiune spațiului local și înveselesc ambianța.

Dinamismul poporului albanez, care și-a construit o nouă patrie, ne umple inimile de o bucurie izvorîtă dintr-o comunitate de civilizație care își are începuturile în străfundul veacurilor.

TRAIAN IANCU

Poetul

Astrul a urcat pe ceruri, ce-și înseninează fața,
Floarea soarelui, de aur, îi dă : bună dimineața...
În grădina, fără garduri, printre piersici, printre meri,
Lîngă nuci, ieși poetul, care-a fost copil, mai ieri...

Gînditor, văzu, că nucul din livadă, e bunic...
Scoarța lui, cu drag în suflet, o tot săruta, de mic ;
Acum, vîntul, din văzduhuri, îi sărută pe-amîndoi ;
Și în jurul lor, vecinii, prin grădini, veniră roi...

Blîndă-i dimineața zilei, valea-n cînt, pe-aproape geme,
Lîngă ea văzînd domnucul, cu-albe plete, cam devreme;
Fremătau săruturi tandre, ca un viers cîntat din frunză.
Se-adunau mătuși, cumetri, satul pe poet s-auză...

Și sub bolta de nuc verde, cu-aromit de rugă sfîntă,
C-un fior, sfios, poetul găsea-n ochi, la oameni, țintă !
Trăgănat, ca doina noastră, dintr-un fluier văpăiat,
Glasul lui, cu dor de țară, ca un foc s-a-nfiripat...

Și cu satu-ntreg, poetul merge-n cîmpuri, care cresc
Cucuruzele înalte, grîu cu spic împărătesc ;
Holda vremi-i ca o zare, multă și nemărginită,
Cea mai mare mîngîiere-n sat, acuma fu simțită !...

Fiindcă munca, laolaltă, crescu-n holde spic de aur...
Azi, belșugul pîinii albe este-al satului tezaur ;
Altfel poartă, astăzi, omul visul lui pe tricolor,
Soarele străluce-n ochii, ce privesc spre viitor...

Și la ceasul dimineții, roua pe flori, în grădină,
Scapără argint sub ploape și în suflete, lumină ;
Din izvoarele senine, ale muncii, fără vaier,
Scrie-acum poetul cartea bucuriilor din caier...

Cartea vetrei de speranță și de dulce-mbrățișare,
Țării dîndu-i cînt de nuntă, sufletului, împăcare ;
Că se dumirește satul, neamul soartă să-și croiască,
Una-i holda grea de aur, glia noastră românească !...

Și poetul, ca o rază, poartă slova înspre stele,
Vestind, că prin lupta noastră, am scăpat de vremuri grele,
Inima-i ce stă de veghe, printre fulgerele firii.
Crește țării visuri nalte, crește țării trandafirii !...

Citire și zbor

Citesc în lacrimi și mă poartă slova,
Ca pe-o fulgerare-n infinit...
Sufletu-mi pleacă par că-ncotrova,
Unde are-ntr-una de citit...

Par-c-un porumbel se face gîndul,
Iar citirea vede, ce e drept !...
De loviri, care rănesc pămîntul,
Trist îmi șade porumbelu-n piept.

Și-n citit, trec codrul de aramă,
Porumbelul ia din nou un zbor...
Înspre Pace, vamă după vamă,
Însetat de al dreptății dor !...

Desen de MIHAI PIENESCU

generalul

Fragment din cunoscutul roman al scriitorului albanez

Ismail Kadare

Asta s-a întîmplat la începutul războiului — zise cafegiul în engleza lui aproximativă. Fusese cîțiva ani ospătar la New-York și vorbea cu un puternic accent american. Generalul încercase să afle povestea prostituatei din gura vreunuia din locuitorii acelui oraș de munte, vechi, de piatră. Toți spuseseră că numai cafegiul o știa bine, dar se bîlbîia și vorbea prost englezește.

Nu-i nimic că se bîlbîie, își spuse generalul și nu-i nici o pagubă dacă vorbește schimonosit engleza Nu-i, oare, totul schimonosit în istoria asta ?

Numele prostituatei îl văzuseră de dimineață la cimitirul militar de la periferia orașului. Fusese singura femeie printre morții găsiți pînă atunci și generalul vroia să afle povestea ei, mai ales cînd i se spusese că era o poveste interesantă. Ar fi trecut indiferent poate pe lîngă mormîntul ei, dacă n-ar fi fost placa de marmură, pe care era gravată inscripția obișnuită luptătorilor : Căzut pentru patrie.

Generalul văzuse placa albă de departe, ea atrăgea privirea printre crucile strîmbe, înnegrite, aproape putrezite și plăcuțele ruginite de pe morminte :

— Placă de marmură — spuse generalul. Vre-un ofițer superior ? Poate colonelul Z ?

Se apropiaseră de mormînt și citiseră, săpat cu dalta, numele, prenumele și locul nașterii unei femei. Generalul nu spusese nimănui că era din aceeași provincie cu el :

— S-a întîmplat la început de tot — spuse cafegiul. Eu am fost unul dintre primii care au aflat. Nu că mă interesam de lucruri de-astea, dar treburile mele din cafenea mă făceau să aflu numaidecît tot ce se petrecea în oraș. Așa a fost și în ziua aceia. Cafeneaua era plină, cînd s-a răspîndit zvonul pe care nimeni n-a știut cine l-a adus. Cîțiva spuseră că l-a adus un militar care pleca pe frontul grec, a dormit o noapte la hotelul orașului și s-a îmbătat criță.

Alții au spus că l-ar fi adus Lame Spiri, omul care nu se gîndea decît la de-al-de-astea. Pe noi ne-a uimit și ne-a cutremurat pînă într-atîta, încît nu ne-am mai întrebat dacă vestea a fost adusă de militarul beat sau de haimanaua aia de Lame Spiri.

Adevărul este că atunci nimic nu ne mai mira, pentru că era vreme de război și auzeam mereu fel de fel de lucruri de necrezut, cum nu mai auzisem. Credeam că nimic nu ne mai poate uimi, din ziua cînd, pentru prima oară am văzut pe caldarîmul orașului, tunurile și antiaerienele cu țevi lungi, care trecuseră cu zgomote înspăimîntătoare, de parcă voiau să dărîme orașul, nu altceva. Și cu atît mai mult cînd am văzut o luptă de avioane pe pămîntul nostru, și multe altele, după aceea.

Într-o vreme se răspîndise zvonul că un țăran ar fi văzut într-o văgăună de munte, cu un toiag, în mînă, pe Babà Alim, care îi prezisese lucruri îngrozitoare. Măruntaiele cocoșilor tăiați nu preziceau altceva decît război și sînge, că erau roșii, și pe oameni îi apuca noaptea în așteptarea mandatelor de arestare care soseau cu duiumul.

Și apoi, a fost o vreme cînd în oraș nu se vorbea decît despre pilotul englez doborît în mahalaua noastră.

L-am văzut cu ochii mei : din el nu mai rămăsese decît o mînă, atîta tot. L-au arătat poporului în piața primăriei, împreună cu o bucată de cămașă arsă. Mîna parcă era un ciot galben și în degetul mijlociu avea un inel pe care încă nu-l scoseseră. Aeroplanul lui, după cum spuneam, fusese lovit de antiaeriană pe cînd se întorcea, după ce bombardase orașul. O bombă căzuse pe o mănăstire musulmană și toți spuneau că era pedeapsa lui Dumnezeu.

Auzeam multe asemenea lucruri și ne obișnuisem cu întîmplărie cele mai neașteptate, dar vestea că se va deschide un bordel i-a cutremurat pe cei mai mulți. Puteam să ne așteptăm la orice, dar la așa ceva, nu. Atît de spurcată era povestea asta, că la început nimeni n-a vrut să creadă.

Orașul nostru este foarte vechi, a apucat fel de fel de vremuri și obiceiuri, dar la așa ceva nu se aștepta. Și cum ar fi putut să rabde rușinea asta orașul care trăise toată viața în deplină cinste pînă la bătrînețe ? Cum ? Întrebarea asta i-a răscolit pe oameni. Ceva necunoscut, nou și înfricoșător se rotea în jurul vieții noastre, ca și cum nu ne ajungea ocupația străină, cazărmile ostașilor străini, militarii care nu erau ai noștri, bombardamentele, foamea. Nu înțelegeam că și asta făcea parte din război, ca și bombardamentele, cazărmile și foamea.

A doua zi după răspîndirea zvonului, o delegație de bătrîni s-a dus la primărie și în aceiași noapte un alt grup de oameni s-a adunat la cafenea ca să întocmească o scrisoare către reprezentantul imperial fascist de la Tirana. Au stat multe ceasuri, uite, la masa de colo, scriind, iar ceilalți stăteau în picioare în jurul lor, porunceau cafele, fumau, intrau și ieșeau să-și facă treburile, apoi se întorceau să întrebe cum merge memoriul. Dar nu era prea ușor de făcut.

Multe familii erau neliniștite de întîrzierea bărbaților, trimiteau copiii să vadă dacă nu cumva s-au încurcat la băutură. Bietele odrasle, cu ochii somnoroși, priveau sfioase prin geamurile mari, apoi plecau tremurînd de răcoarea nopții, de umezeala care le intra în oase.

Niciodată n-am închis cafeneaua, atît de tîrziu ca în noaptea aceia. Pînă la urmă scrisoarea a fost terminată și cineva a citit-o cu glas tare celor de față. Nu-mi amintesc bine ce era scris în ea. Știu numai că, printre altele, se spunea că pentru multe motive, enumerate toate, cetățenii cinstiți ai orașului rugau pe locotenentul imperial să anuleze hotărîrea de a deschide bordelul, spre onoarea și prosperitatea orașului nostru străvechi, cu frumoase tradiții și cu un trecut, care cu greu poate fi în întregime evocat.

A doua zi, scrisoarea a fost trimeasă.

Este adevărat că au fost și oameni care nu vroiau ca ea să fie întocmită, care se împotriveau oricărei scrisori sau cereri către ocupant. Dar noi nu le-am dat ascultare și aveam credința că ceva se va face. Atunci războiul era abia la început și nu înțelegeam multe lucruri, ori le înțelegeam pe dos, așa cum toate erau în vremea aceea pe dos.

Rugămintea noastră n-a fost luată în seamă. După cîteva zile a venit o telegramă :

„Casa publică se va deschide, pentru că are un caracter strategic — punct“.

Bătrînul telegrafist, care a cetit printre primii telegrama, n-a înțeles la început expresia asta. Cineva a spus că era un cifru cum se foloseau multe pe atunci și care aveau înțelesuri ciudate. Altcineva a spus că era vorba de deschiderea unui nou front și că expresiile militare sînt foarte încîlcite. Dar nimic din toate astea nu era adevărat și cei care ascultau radioul în fiecare noapte, știau prea bine ce vroia să spună această expresie „caracter strategic“.

Pînă la urmă totul s-a lămurit : se va deschide, cu adevărat, casa de toleranță, și nu al doilea front.

După cîteva zile veniră și amănuntele. Casa de toleranță o vor deschide trupele de ocupație și pe ALEA le vor aduce din străinătate.

Zile de-a rîndul, în orașul nostru nu s-a vorbit decît despre asta. Poate că în casele lor, oamenii discutau și despre alte necazuri, dar la cafenea, ziua întreagă și seara, aveau loc aceleași discuții. Toți ar fi vrut să știe cum va arăta lucrul ăsta necunoscut și cum se vor înfățișa ALEA.

Cei puțini care umblaseră prin lume, satisfăceau curiozitatea celorlalți, povestind în jurul meselor le care se bea cafea, fel de fel de întîmplări în legătură cu subiectul. Se înțelege că povesteau și întîmplări adevărate și neadevărate, dar fiecare se străduia în orice caz să se arate cît mai știutor și să povestească lucruri cît mai extraordinare.

Vorbeau de bordelurile Japoniei și ale Portugaliei, ca și cum le-ar fi cunoscut ca-n palmă, și ar fi știut pe nume pe toate curvele lumii.

Cei care ascultau dădeau din cap cu disperare, pentru că se gîndeau la băieții lor, mai ales de cei care crescuseră și erau în pragul ispitelor. În gospodăriile pînă atunci liniștite, le rodea pe femei grija cea mai mare, deși nu-și mărturiseau preocupările adevărate : erau neliniștite nu numai pentru băieții, ci și pentru bărbații lor !

Cei de atunci numeau asta cel mai mare ghinion al vremii, inima le era grea și așteptau cu sufletul pierdut pedeapsa cea mai mare a Domnului. Cu siguranță că au fost și oameni care s-au bucurat, pentru că lumea e plină de ciudățenii, dar nici unul n-a îndrăznit să-și mărturisească pe șleau bucuria. Mai erau bărbați care nu se împăcau bine cu femeile lor, dar mai erau și cheflii amatori de femei, tineri burlaci care citeau toată ziua romane de dragoste și nu știau cum să-și omoare vremea la venirea serii. Unii se căzneau să se consoleze pe ei și pe alții, spunînd că de acum în colo ostașii străini nu vor mai cădea pe capul fetelor noastre, pentru că le vor avea pe ale lor. Dar asta nu era decît o neînsemnată consolare.

Desen de GENOVEVA GEORGESCU

Nici nu se deschisese încă bordelul că și începură nenorocirile. Două persoane au fost arestate, pentru că spuseseră că lucrul ăsta făcea parte din ocupația străină și intra în planul cel mare de deznaționalizare și de fascizare a Albaniei. Asta i-a făcut pe oameni să vorbească cu glas mai scăzut. Doar bătrînii și babele blestemau fără teamă, cînd pomeneau de viitoarea casă.

Pînă la urmă, veniră și ALEA. Le-a adus o mașină deschisă, militară.

Mi-amintesc ca acum. Abia se lăsase seara și cafeneaua era plină de lume. La început n-am înțeles de ce s-au sculat oamenii de la mese și s-au apropiat de geamurile mari să privească afară, spre piața primăriei. Cîțiva s-au repezit afară, alții întrebau ce s-a întîmplat. Multe mese s-au golit și, pentru întiia oară, cei mai mulți au plecat fără să achite consumația.

Am ieșit și eu, nu mai aveam răbdare. Și din cafeneaua de peste drum, cealaltă, ca și de la clubul vînătorilor, ieșiseră oamenii, stăteau pe trotuar și priveau.

Mașina se oprise tocmai înaintea singurului monument al orașului nostru, în fața primăriei, iar ALEA abia coborîseră și priveau cu umire în jur. Erau șase, obosite, istovite de drum lung.

Oamenii căscau ochii la ele, de parcă ar fi fost niște animale rare, pe cînd ele priveau liniștite, unele surîzînd cu indiferență, vorbind între ele. Se mirau că se află, așa, deodată, în acest oraș ciudat, de piatră. Orașul nostru pe înserate pare un oraș fantastic, cu turnurile cetății și minaretele tăcute, care se înalță în sus, cu acoperișurile de tablă, strălucind în asfințit.

Între timp piața se umpluse de oameni, mai ales de copii care le spuneau ALORA cîte un cuvînt străin, învățat de la ostași. Cei mari îi goneau și continuau să privească tăcuți, fără să spună o vorbă, la noile venite. Ne era greu să înțelegem ce era în sufletul lor în clipele acelea. Un singur lucru am înțeles, doar, atunci, seara : că toate poveștile despre bordelurile din Tokio sau Honolulu, erau cu totul altceva față de ceea ce ni se înfățișa acum, că ăsta era un lucru cu totul deosebit, mult mai adînc, mai întristător și mai nefericit.

Grupul lor restrîns, însoțit de cîțiva străini și de un funcționar al primăriei și urmat de cîrdul copiilor, ca o turmă supusă, s-a îndreptat spre hotelul orașului. Acolo au dormit în noaptea aceea aceste ciudate musafire ale urbei noastre.

A doua zi, ALEA s-au stabilit într-o casă cu două caturi, cu grădină, din centrul orașului. La poarta casei s-a fixat o tăbliță, pe care era scris orariul pentru civili și pentru militari. Tăblița asta noi toți am văzut-o mai tîrziu, pentru că în primele zile drumul era pustiu, ca și cum ar fi bîntuit pe acolo ciuma. Nimeni nu trecea pe strada aceea. Mai tîrziu, cînd am început să trecem, ni se părea că este o stradă urîtă, cea mai strîmbă și mai odioasă a orașului, ni se părea străină de noi, mînjită și acoperită de rușine pentru toată viața ca o femeie pîngărită.

La început, un polițist fascist, trăgînd cu ochiul, văzu că oamenii ocoleau drumul acela, apoi, după cîteva zile, încetul cu încetul, cetățenii orașului se obișnuiseră cu gîndul că nu s-a schimbat mare lucru și începură să treacă din nou pe drumul lor de altădată, mai întîi copiii, apoi ceilalți, pentru că fiecare avea treburi și nu puteau să-și încurce socotelile din pricina unui drumeag ocolit. Doar cîțiva moșnegi și cîteva babe s-au jurat și nu s-au mai abătut pe acolo, cît au trăit.

Erau cu adevărat zile mohorîte și pline de neliniște. Orașul nostru nu avusese niciodată femei de moravuri ușoare, iar scandalurile familiale, pentru motive de gelozie sau trădare, erau un lucru foarte rar.

Și iată că, acum, pe neașteptate, căzu ca un punct negru tocmai în mijlocul orașului pacostea asta. Starea de alarmă în care trăiau oamenii atunci cînd s-a răspîndit zvonul, nu era nimic pe lîngă panica de acum, cînd casa publică a plăcerilor și-a deschis, cu adevărat porțile. Acum bărbații plecau, de cum se însera, pe la casele lor și cafeneaua se golea repede.

Femeile aveau bănuieli cînd bărbații sau băieții întîrziau și parcă înnebuneau de spaimă.

ALEA erau ca o tumoare implantată în mijlocul orașului nostru. Oamenii se făcuseră nervoși, iar în ochii multor bărbați și băieți tineri se citea uneori o vădită tulburare.

Se înțelege că la început nimeni nu trecea pe acolo, iar ALEA s-or fi mirat și și-or fi împărtășit între ele nedumerirea, întrebîndu-se ce fel de popor ciudat era acesta care nu-și bătea capul, deloc, cu femeile. Sau poate că au înțeles chiar ele că erau străine în țara asta și că făceau parte din trupele invadatoare, dușmane nouă, tuturora.

Primul care s-a dus la casa publică, a fost vagabondul Lame Spiri. În după-amiaza cînd a intrat acolo, vestea s-a răspîndit ca fulgerul, iar cînd a ieșit, ferestrele erau pline de oameni, care priveau nesățioși de parcă ar fi înviat un mare prooroc. Lame Spiri trecea mîndru pe uliță fălindu-se parcă de îndrăzneala lui. Ba, la ieșire, o și salutase cu mîna pe una din ALEA, care stătea la fereastră, petrecîndu-l cu privirea.

Atunci ieși în uliță o babă și aruncă după el o găleată de apă, dar fără să-l nimerească. Într-o clipă, toate prostituatele fură în balcon. Priveau rîzînd mirate puzderia de oameni care se înghesuiau la ferestrele caselor de peste drum. Babele se agitau ca apucate, făcînd spume la gură, amenințînd cu mîini tremurînde spre acelea care le vedeau doar de departe. Dar ALEA, după cum se vedea, nu înțelegeau nimic și continuau să rîdă.

Așa a fost la început, dar pe urmă oamenii s-au obișnuit și cu asta. Unii chiar s-au încumetat, pe ascuns, să intre în casa care ne adusese atîtea neliniști. O făceau seara, cînd se lăsa întunericul.

Peste puțină vreme au început și ele să iasă seara în balcon. Fumau țigară după țigară, privind nedumerite munții dimprejur, amintindu-și, cu siguranță, de țara lor îndepărtată. Rămîneau așa pe întuneric, pînă ce, din vîrful minaretului muezinul începea să cîte „ezanul“, cu o voce monotonă și oamenii începeau să se întoarcă acasă.

Și astfel, locuitorii nu LE mai urau chiar atît de tare. Multora le era milă și le compătimeau, ba spuneau chiar că ALEA erau mobilizate ca și soldații ceilalți și erau întreținute din fondurile armatei.

Din cînd în cînd, din pricina lor, se întîmplau și nenorociri. Așa, de pildă, fusese arestat un licean pentru că folosise expresia de „militarismul curvelor“. Astea erau lucruri obișnuite.

Oamenii păreau să se obișnuiască, treptat, cu prezența lor. Nimeni nu mai vedea negru înaintea ochilor cînd le întîlnea, din întîmplare, în vreun magazin, ori, duminica, la biserică, în afară de bătrînele care se rugau ziua și noaptea, să cadă o „bombă a inglizului“ pe casa acea blestemată.

Eram sub ocupație, ni se întîmplau multe nenorociri și asta era o nenorocire ca oricare alta.

Dar parcă ALEA erau fericite ? !

Nu prea departe, era frontul italo-grec și noaptea se auzea bubuitul tunurilor, orașul nostru era punct de oprire, atît pentru trupele proaspete care plecau pe front, cît și pentru cele care se întorceau de acolo.

Deseori, la poarta casei publice se agăța o tăbliță : „Mîine nu se primesc civili“. Toți înțelegeau astfel că vor avea loc pe front mișcări de trupe. De altfel, tăblița era de prisos, pentru că nici un civil nu se abătea pe acolo, ziua, mai ales cînd erau și militari, cu excepția lui Lame Spiri, care mergea cînd i se năzărea.

În acele zile vedeam soldați întorși din prima linie a frontului, așteptînd în rînduri lungi dinaintea porții de la casa publică. Erau murdari și nebărbieriți. Nu renunțau la rîndul lor chiar cînd ploua șiroaie. Fără îndoială că ar fi fost mai ușor să-i smulgi de la mormînt, decît din rîndul ăla lung, strîmb și întristat, care părea că nu se va sfîrși niciodată. Și cum stăteau așa în ploaie, făceau glume nerușinate, se scărpinau de păduchi, spuneau cuvinte de ocară și se ciorovăiau pentru minutele pe care aveau să le petreacă înăuntru.

Cine știe cît de greu era pentru ALEA, dar trebuiau să se achite de sarcina lor, pentru că, la urma urmei, se chema că și ele făceau parte din armată.

După amiaza, coada se subția și după ce ieșea cel din urmă militar, poarta se închidea în urma lui, pentru ca totul să recadă în liniște, în deplină liniște.

Ca de obicei, a doua zi după hărmălaia asta atît de obositoare, ALEA păreau istovite și livide la față, cu niște ochi mai frînți ca niciodată. Părea că ostașii întorși de pe front lăsaseră pe trupurile bietelor fete toată mizeria, ploaia, noroiul și dezastrul înfrîngerilor, ca să plece de de acolo despovărați și mulțumiți, de parcă ar fi aruncat de pe umeri greutățile care-i gîrboveau. Ele rămîneau aici, în orașul nostru, aproape de front.

Poate că așa trebuie să se întîmple totdeauna, fără nimic extraordinar, pentru că, la urma urmei, viața își vede de treburile ei. Poate că ALEA aveau să-și depene zilele pînă la sfîrșitul războiului în orașul nostru, ascultînd în înserarea plicticoasă glasul tărăgănat al hogilor, primind și petrecînd șiruri prelungi de militari pe care cine știe pe unde îi mai mîna soarta.

Poate că toate s-ar fi întîmplat astfel, dacă într-o bună zi fiul lui Ramis Kurti nu și-ar fi părăsit logodnica.

Orașul nostru este mic și astfel de întîmplări fac mare larmă, au răsunet. Cu atît mai mult cu cît rar întîlnești un oraș sau un sat în care să fie mai puține divorțuri ca la noi.

Despărțirea băiatului lui Ramis de logodnica lui a stîrnit un mare scandal. Multe nopți de-a rîndul s-a întrunit în casa lui Ramis Kurti tot neamul lui pentru a chibzui la treaba asta și a-l obliga, cu mari amenințări pe băiat să se întoarcă la logodnică. Băiatul era, însă, neclintit în hotărîrea lui. Dar mai dureros era faptul că el nu-și motiva în nici un fel hotărîrea, cu toate stăruințele celor care se căzneau să afle pricina. Stătea toată ziua posomorît, tăcut și îngîndurat, slăbind de la o zi la alta, era galben la față, parcă ar fi fost vrăjit.

În același timp familia fetii cerea explicații, iar neamul ei, tot așa de numeros ca și al băiatului, după multă chibzuință, îi trimise lui Ramis Kurti, de două ori, oameni pentru lămuriri. Adevărul nu ieșea, totuși, la lumină, iar răceala dintre cele două familii putea să aibă urmări rele.

Părinții și rudele fetei trimiseră vorbă că nu vor îngădui cu nici un chip să le fie călcată în picioare cinstea. Asta însemna că după ce se vor sfîrși vorba, va bubui pușca. Și, într-adevăr, arma a detunat, dar altfel de cum gîndiseră ei.

Tocmai în acele zile cînd cele două familii se căzneau să facă rînduială în treburile lor, simțind că vechea lor prietenie din care se înfiripase logodna din leagăn a băiatului și a fetei, se va schimba în lungă dușmănie, întunecată și primejdioasă, s-a aflat adevărata cauză a rupturii.

Motivul era pe cît de adevărat, pe atît de rușinos : băiatul lui Ramis Kurti mergea la casa publică, se ducea la una și aceeași femeie.

Mai tîrziu noi ne-am chinuit mintea și ne-am străduit să înțelegem ce legături, oare, avea el cu femeia aceea străină. O iubea cu adevărat ? Sau poate și ea îl iubea ? Dumnezeu știe ce-a fost între ei ! Adevărul nu s-a putut afla.

În ziua cînd s-a răspîndit zvonul, Ramis Kurti coborî

armatei moarte

pe înserate, galben ca ceara, fără pălărie, cu bastonul în mînă și se îndreaptă spre casa publică. Avea ochii înghețați și cu siguranță că în clipele alea nu era în toate mințile.

Vă închipuiți cît de mirate vor fi fost ALEA cînd l-au văzut pe bătrîn, palid la față, împingînd cu bastonul poarta de fier a casei publice și intrînd înăuntru. ALEA stăteau în verandă și cînd bătrînul a urcat scările, una din ele a început să rîdă, dar nu se știe de ce veselia le-a înghețat pe buze, și în verandă se lăsă o liniște de moarte. Bătrînul arătă cu bastonul pe aceea la care se ducea fiul lui (spun că ar fi recunoscut-o după păr), iar fata se ridică și se îndreptă spre odaia ei, convinsă că el era unul dintre obișnuiții bordelului.

Bătrînul merse în urma ei. Tocmai cînd se pregătea să se dezbrace, fata ridicase capul și-i văzuse fața pe care era întipărită o expresie nefirească, de mască. Dădu un țipăt de groază. Poate că bătrînul n-ar fi scos revolverul dacă ea n-ar fi slobozit tocmai atunci țipătul acela de spaimă cumplită, care îl trezi parcă din somn, din încremenirea lui. Ochi și trase trei gloanțe, apoi aruncă arma și fugi împleticindu-se urmat de țipetele fetelor.

Pe Ramis Kurti l-au spînzurat după trei zile. Fiul lui se făcuse nevăzut. Venise toamna, era în octombrie și din văgăunile munților sufla un vînt rece, care nu înceta nici ziua, nici noaptea. Cu toate astea, pentru fata împușcată s-a organizat o înmormîntare măreață, cu coroane, muzică și focuri de armă.

Fasciștii izbutiră să strîngă o mulțime de oameni de pe stradă și din cafenele, silindu-i să o însoțească la cimitir. Mergeam fără un cuvînt și vîntul ne biciuia obrajii. Pe AIA o așezară într-o mașină militară, într-un sicriu frumos, roșu. Fanfara executa un marș funebru și tovarășele ei plîngeau...

Niciodată orașul nostru nu petrecuse sicriul unei femei străine, mai ales al unei asemenea femei. Eram încremeniți și simțeam un gol mare în suflet. Eu priveam norii înalți de pe cer și în timp ce mergeam mă gîndeam la soarta ei. Cine știe ce nenorocire o împinsese pe nefericită să meargă atît de departe cu acești ostași cu căști, pînă în orașul nostru, unde i-a fost scris să moară și să provoace nenorociri. Și ea, poate, se gîndea să-și chibzuiască viața, pentru că orice om se gîndește la viața lui, oricît de sărmană ar fi ea.

Au îngropat-o în cimitirul ostașilor, „mormintele fraților“, cum li se spune și pe mormînt i-au pus placa aia de marmură pe care ați văzut-o dimineață. Pe placă erau gravate cuvintele obișnuite : „Căzut pentru patrie“ întocmai cuvintele care se pun la căpătîiul fiecărui ostaș.

După cîteva zile a venit ordin să se închidă bordelul. Îmi amintesc ca acum dimineața aceea rece, cînd ALEA au venit cu valizele în mînă în piața primăriei, în așteptarea mașinii militare care le-a luat. Trecătorii se opriseră pe trotuar, să le vadă. Stăteau una lîngă alta, cu gulerele ridicate din pricina frigului, mai absente și mai deznădăjduite ca oricînd.

Cînd s-au urcat și cînd mașina se puse în mișcare, s-au găsit oameni care le-au salutat cu mîna, așa, cu jumătate de inimă. Și ele au făcut la fel, dar nu așa cum fac de obicei astfel de femei, ci altfel, cu disperare și oboseală. Noi le priveam cum se îndepărtau și nu simțeam nici o ușurare în suflet că ALEA au plecat. Totdeauna ne gîndisem că atunci cînd ALEA vor pleca, ai noștri aveau să facă sărbătoare și să întindă masă mare. Dar iată că era altfel.

Se făcuse oare mai bună viața noastră, acum că ALEA erau plecate ?

Războiul era pretutindeni și fasciștii ne aveau la mînă, la o viață mai bună nu puteai să te aștepți din partea ocupantului.

Cine știe pe unde le-au trambalat pe ALEA, cu siguranță în vreun orășel tot așa de mic ca al nostru, din preajma frontului, acolo unde se opreau pentru o noapte trupele care plecau în linia întîia, sau cele care se întorceau.

Și, cu siguranță, viața lor se umpluse iar cu rînduri lungi, istovite și înnoroiate de ostași, veniți să descarce pe ele amărăciunea și umezeala războiului...

Restul drumului îl făcură fără să scoată o vorbă.

Locul unde fusese înhumat soldatul însingurat, se găsea pe o colină, acolo unde șoseaua se împărțea în două : una continua spre nord, cealaltă se întorcea spre stînga, spre țărmul mării.

Suiau acum spre coama colinei. În frunte generalul, preotul și specialistul albanez, iar după ei lucrătorii cu casmale și lopeți. Cei doi șoferi se opriră la marginea șoselii și își aprinseră cîte o țigară.

În fața clădirii conventului erau niște morminte mari, vechi, cu cruci masive și cu inscripții în limba latină. Poarta cea veche era închisă. Pe o piatră mare de deasupra porții, erau cioplite cuvintele : „Societas Jesus“.

Specialistul albanez bătu de mai multe ori, pînă cînd se auziră pași. Un călugăr cărunt, îmbrăcat în negru, cu tichia mică, triunghiulară, pe cap, ieși în prag.

— Bună ziua, padre — spuse specialistul.

— Bună ziua — răspunse călugărul.

— În conventul dumneavoastră se găsește mormîntul unui militar străin, ucis în 1939. Vrem să exhumăm osemintele.

Călugărul bătrîn îi învălui cu privirea pe general, pe preot și pe muncitorii care țineau încă pe umeri cazmalele.

— Ordinul de stat și autorizația Monseniorului, le avem cu noi, — spuse specialistul, scoțînd din servietă hîrtiile.

Preotul cel bătrîn parcurse o vreme documentele, cu ochii săi albi, sub care pielea atîrna ca niște pungi și, citind, își mișca buzele ca și cum ar fi mestecat ceva :

— Bine — spuse el. Am să vă arăt eu însumi mormîntul.

Îl urmară cu toții, ocolind zidul care înconjura conventul și ieșiră în spate, acolo unde era biserica.

— Iată-l, spuse părintele.

Mormîntul era întreg și la căpătîi avea o cruce de piatră și o cască. Casca își pierduse culoarea, iar marginile ei atîrnau în noroi.

Un muncitor trase casca cu lopata, alți doi începură să smulgă crucea de piatră, iar ceilalți se pregătiră de săpat.

— Cum se face că mormîntul acesta e izolat ? întrebă generalul.

— Pe soldatul care doarme aici, l-a ucis Nik Martini, — spuse preotul cel bătrîn, cu un glas adînc și slab.

Cînd bătrînul pronunță numele lui Nik Martini, generalul se uita întrebător la preotul care-l însoțea pretutindeni :

— Muntean necunoscut, îl lămuri acesta.

— L-am văzut cu ochii mei cînd l-a omorît, continuă călugărul. A ochit cu pușca, uite, de colo, de pe dealul acela înalt.

Toți întoarseră capetele și văzură colina, înaltă, înaltă ca un turn de cetate ce se ridica amețitor dincolo de șosea.

— A avut loc vreo încăierare, aici ? — întrebă generalul.

—Nu, zise preotul cel bătrîn. Zona asta, de aici și pînă la mare, este nelocuită și nimeni nu știa că tocmai lîngă noi, atît de aproape, vor debarca trupele.

— Cît e de aici pînă la mare ?

— Zece kilometri, răspunse bătrînul preot. Trupele, după cîte se pare, au debarcat în locul ăsta pierdut. Singur Nik Martini, nu știu de unde aflase cînd au debarcat.

— Ce era el ? întrebă generalul.

— Muntean, spuse călugărul cel bătrîn, în felul său monoton, repetînd parcă mecanic ceva învățat pe de rost — era muntean sadea. Eu l-am văzut venind pe șosea, cu pușca în mînă și, pentru că îl cunoșteam, i-am ieșit în întîmpinare. — Unde mergi, Nik Martini? i-am spus. — Mă duc să mă războiesc, spuse. Singur ? — Singur .

Am vrut să-l opresc și-am coborît în șosea. I-am tăiat drumul, făcînd asupra lui semnul crucii : Pace ție robul lui Dumnezeu !, i-am zis.

M-a privit sălbatic și și-a potrivit pușca, apucînd-o și mai vîrtos : — Ferește-te, padre, din drum !, strigă el. Apoi și-a întors privirea spre clopotniță și, fără să scoată un cuvînt, a luat-o spre convent. M-am dus după el. Au urcat amîndoi în clopotniță și de acolo am privit țărmul mării care era negru de trupe. — Au debarcat, îi ziceam. Du-te-napoi acasă, Nik Martini !

— Nu mă întorc, spuse el, spumegînd ca o fiară. După aceea a coborît din clopotniță și l-am văzut grăbindu-se spre șosea, urcînd pe coama dealului.

— A luptat ? întrebă generalul.

— Da. Singur. Și-a potrivit pușca și-a tras un ceas întreg. Ochea rar și gloanțele lui șuierau în aerul pustiu. Șoseaua era neagră de trupe, iar el ochea tot timpul și-i era cu neputință să se dea dus de la locul lui. Doar atunci cînd l-au lovit cu mortierele.

— L-au omorît ?

— Nu. Așa credeam și noi la început, cînd pușca lui nu s-a mai auzit. Dar mai tîrziu am aflat că la depărtare de zece kilometri, Nik Martini ieșise din nou, pe altă colină, și trăsese iar mai bine de un ceas în cei debarcați.

— Da, spuse generalul. Nu te poți urca așa de ușor sub gloanțe. Acolo poți să stai o zi întreagă, dacă nu trage artileria în tine.

— Ei au încercat să urce — spuse călugărul cel bătrîn — și acolo a pierit ostașul. Noi stăteam la fereastră, la ferestrele conventului și vedeam toate strădaniile lor, zădărnicite una după alta. Apoi l-au adus aici pe soldatul omorît, înfășurat în mantaua lui și-au început să-l îngroape.

Abia atunci au început să tragă mortierele.

— Dar el, munteanul, a rămas viu ? întrebă generalul.

— Nik Martini ? — preotul cel bătrîn își ridică ochii lui albi, stinși, în direcția colinelor cu măslini. — Nu, zise iar — a murit. În ziua aceea s-a chinuit să lupte singur în patru puncte deosebite, pînă cînd a obosit și a căzut. Se spune că, atunci cînd i s-au sfîrșit gloanțele și a văzut cum se îndreptau spre Tirana camioanele cu trupe, el se porni să urle deznădăjduit, așa cum fac muntenii noștri cînd le moare cineva. L-au înconjurat din toate părțile și l-au ciopîrțit cu pumnalele...

Desene de GENOVEVA GEORGESCU

Se făcu liniște.

— Nik Martini nu are mormînt, spuse bătrînul călugăr, care crezu că vor căuta și mormîntul lui. De pe urma lui a rămas doar un cîntec.

De obicei, noi ne petrecem ziua, fumînd rezemați de balustrada podului, ori de baraca mică de lemn, al cărei stăpîn scrisese la intrare cu litere strîmbe : Cafeu-Aranciata.

Eram șase ostași care păzeam podul.

Era un drum strategic tăiat de austriaci, încă din primul război mondial și cu vremea lăsat în părăsire.

Venisem aici încă din primele zile după ce drumul a fost reparat și podul pus la punct. Cei care dreseseră podul au mai ridicat pentru noi un mic fort și o cazarmă mititică. Așa că la sosire, le-am găsit pe toate gata. Mitraliera grea am instalat-o în fort, iar pe cea ușoară o țineam în cazarmă, pentru orice eventualitate.

Locul din jur era pustiu și plin de tristețe. Casele erau făcute din piatră măruntă și numai ici-colo se zărea cîte un pom fructifer. Satul era tare mic, nici zece case, ciudate, de piatră, care, în loc de ferestre, aveau niște crăpături mici și înguste, aidoma celor ale fortulețului nostru.

La început, ne plictiseam de moarte. Mașinile militare treceau rar, iar sătenii se purtau cu noi rău, ne dușmăneau. Ziua întreagă se învîrteau pe pod și aruncau cu pietre în prăpastie.

Noaptea stăteam de veghe.

Dar într-o zi, pe șoseaua principală de munte, veni un om cu trei catîri încărcați cu scînduri, lăzi și carton asfaltat. Era un speculant din oraș. În două zile ridică baraca tocmai lîngă pod și la intrare scrise cu vopsea neagră: Cafeu-Aranciata.

Din ziua aceea, am devenit clienții lui. Cu toate că scria „cafeu“ și „aranciata“, el vindea rachiu și vin de proastă calitate. Din cînd în cînd, militarii în trecere cu mașinile lor se opreau înaintea barăcii să dea pe gît cîte un pahar din marfa lui.

Baraca dăduse parcă viață acelui loc mohorît. Se întîmpla ca și sătenii să vină uneori, acolo, să bea. Dar lor nu le plăcea rachiul speculantului, ci mai ales vinul. Ei aveau alte gînduri. Veneau să schimbe ouăle strînse, pe gloanțe. Lucrul ăsta era cu totul oprit, totuși nimeni nu ne împiedica s-o facem. Noaptea, cînd eram de gardă, descărcam armele în vînt, iar a doua zi spuneam că am întrebuințat de două ori pe atîtea cartușe. Gloanțele sustrase le preschimbam în ouă.

Dar grindina asta de împușcături în noapte era de rău augur. Parcă ne atrăgeam singuri nenorocirile.

După puțină vreme, partizanii începură să ne ațină calea. De n-ar fi fost mica fortăreață, ne-ar fi făcut la iuțeală praf și pulbere.

Cel dintîi dintre noi a fost omorît pe pod, noaptea, cînd făcea de pază.

Partizanii încercaseră pesemne să arunce podul în aer și nu reușiseră pentru că el dăduse alarma. Dimineața l-am găsit mort lîngă balustradă. Căzuse într-o poziție ciudată, cu gura deschisă.

După două săptămîni, a fost ucis al doilea. Împrejurările erau aproape aceleași. Bănuiam că sătenii trag dar nu eram siguri.

Acum nu le mai dădeam gloanțe. Dar în zadar. Era prea tîrziu.

Cînd l-au omorît pe al treilea, s-a hotărît ca santinela să nu mai iasă pe pod. Împreună cu soldații care-i înlocuiseră pe cei căzuți am adus și un reflector, fixîndu-l în fortăreața noastră. Din cînd în cînd, noaptea, podul era luminat. În lumina reflectorului, părea înfricoșător și diabolic, cu acele sute de fiare negre, încrucișate, ca un mostru cu patruzeci de picioare. Se întîmpla să-l privesc la miez de noapte, luminat de strălucirea rece și albă a lămpii atît de puternice și îmi spuneam că podul ăsta o să ne vină de hac tuturor.

Partizanii nu se îndepărtau de pod.

Al patrulea ostaș a fost ucis în noaptea cînd m-au rănit pe mine.

Nu-mi amintesc nimic, pentru că gloanțe m-au lovit din prima clipă.

Cînd mi-am revenit, am văzut că mă urcaseră pe un catîr care mergea încet pe pod. Scîndurile trozneau sub potcoave, în mod ciudat. Era dimineață. O dimineață cenușie, de iarnă. Priveam cu ochii parcă amorțiți fiarele fără număr, metalice, ale podului, care parcă mă apăsau și simții că și inima îmi era strînsă de ceva greu ,rece, care mă răstignea pentru totdeauna, neîndurător.

Cînd catîrul ieși de pe pod și începu să meargă pe șosea, am întors capul cu multă cazně și am văzut pentru cea din urmă oară, podul, mica fortăreață, casele posomorîte ale țăranilor, mormintele camarazilor de la picioarele podului — nu începuseră încă să sape mormîntul cel nou — și baraca de lemn din apropiere, cu acel scris agramat : „cafeu-aranciata“.

Avioanele sînt tot timpul pregătite de luptă și, în mod obișnuit, se arată la început în văgăuna Tepelenei dinspre nord. Primele care deschid focul sînt antiaerienele din Grihot. Nu se aud detunături, se vede numai fumul alb ; apoi deschid focul antiaerienele din Techea, dar nici ele nu izbutesc să tulbure ordinea avioanelor, care zboară liniștite spre oraș. Atunci îmi închipui că în clipele acelea la Ghinokastra urlă sirenele, că oamenii se ascund în pivnițe și subterane. Toată groaza asta, întreaga spaimă pe care o pricinuiește războiul asupra acestui străvechi oraș, pe cît de lung, pe atît de lat, e pricinuită de cele două-trei obiecte mititele care flutură, lucind și înfruntînd razele soarelui, ca niște bani de argint aruncați acolo, sus, în cer.

Ultimele, trag antiaerienele cetății, așezate printre culele înalte. De aici nu se vede bine cum manevrează piloții, cum se pleacă aeroplanele, cum cad în picaj peste aeroportul militar sau peste cetatea dintre stînci ca să se ridice și să cadă iar peste obiectiv, lăsînd bombele grele.

Se vede, aidoma, fumul negru care se înalță din casele distruse, făcute una cu pămîntul, apoi avioanele se îndepărtează din nou pe unde au venit, liniștite, de parcă nu s-ar fi întîmplat nimic.

Astea toate se văd ziua, pe cînd noaptea la Ghirokastra totul se cufundă în întunericul camuflajului. Cum cade seara, totul e înghițit de întuneric. La început întunericul înghite ulicioarele, casele scunde, podul cel mare al rîului, apoi toate cartierele, începînd de jos, podețele pîraielor și, la urmă, cetatea, clopotnițele și minaretele, cuiburile berzelor.

Aseară, tocmai priveam orașul care se scufundase în întuneric ca și cum nici n-ar fi existat. Mă gîndeam ce vremuri grele trăim, peste tot întuneric, lumea se ascunde, care pe unde poate, de teamă.

Kristina se mărită într-o săptămînă.

Am aflat din întîmplare. Eu nu știam că este logodită de multă vreme. Ieri am întrebat-o pe mătușa Frosa, pe cînd lua apă de la iaz :

— Ce-i cu voi de stați de dimineața pînă seara la război ?

— Păi, trebuie să fim gata, zise ea. A venit ziua mult așteptată.

— Care zi ? o întrebai.

— Cum, care ? Mărităm fata săptămîna ce vine. Ce, nu știai ?

— Nu, nu știam — îi spusei și glasul îmi era slăbit ; ea mă privi mirată, o bucată de vreme. M-am silit să-mi ascund tulburarea, dar în cele din urmă mi-am spus în sinea mea : la urma urmei de ce aș ascunde faptul că mă mîhnește noutatea asta ? Nu știu. M-a privit încă o dată, apoi mi-a spus :

— Uite așa, fiule. Vine o zi cînd fata se face de măritat. Și tu ai să te întorci acasă cum s-o termina războiul și ai să te însori după dorința mamei, cu o fată frumoasă care o să-ți fure inima.

Cînd mi-a spus cuvintele astea, mi-a venit să mă apuc cu mîinile de cap, parcă m-ar fi bocit, și atunci am simțit cum m-a mușcat durerea. Am plecat, m-am dus la pîrîu, repetînd : — Ai să te măriți Kristina ! Ai să te măriți !...

În curînd va veni toamna și nu se știe ce ne va mai aduce și toamna. Kristina s-a măritat. Duminica trecută au venit cuscrii și au luat-o. Erau șase bărbați, călări pe cai voinici, toți înarmați.

Drumurile sînt pline de pericole, iar albanezii care și în timp de pace călătoresc cu pușca la umăr, acum nu se despart nici măcar o clipă de armă. Nuntă nu s-a făcut. Bărbații s-au așezat la masă și au băut puțin rachiu. Nu puteau să bea pe îndelete, pentru că aveau drum lung de făcut. La masă m-au poftit și pe mine, dar cei veniți n-au schimbat nici un cuvînt cu mine, de parcă n-aș fi fost de față.

Cu două zile mai înainte, voisem și eu să-i fac un dar Kristinei. N-aveam nimic cu mine și nu știam ce hotărîre să iau. M-am străduit să găsesc un cuțit cioplit, ori să-i fac eu însumi unul, din cele pe care știu să le facă atît de iscusit țăranii albanezi, dar n-am izbutit.

Atunci m-am gîndit să-i dau medalionul la care ea se uitase de două-trei ori, cu multă băgare de seamă :

— Ia-l ! îi spusei, în amintirea mea.

Ea îl luă și îl privi cu bucurie : — Sfînta Maria ?

— Da, îi spusei.

— Cine ți l-a dat ? întrebă ea. Mama ?

— Nu. Comandamentul.

— Și pentru ce ?

— Ca să mă recunoască cine sînt, cînd voi fi ucis. Neîncrezătoare, ea rîse :

— De unde știi, tu, că vei fi omorît ?

— Dacă voi fi omorît.

— Kristina ! o strigă mătușa Frosa din curte.

Îmi spuse doar „mulțumesc“ și plecă în grabă.

Și iată, astfel, i-am dat singurul lucru pe care îl aveam. La ce mi-ar fi folosit ? Eu sînt un om pierdut, pierdut cu desăvîrșire. Sînt viu și pierdut. La ce ar mai trebui să mă găsească atunci cînd voi muri ?

Pe la prînz, cuscrii se ridicară să plece, puseră armele pe umeri și încălecară.Unul dintre cai, alb, frumos, împodobit sărbătorește, era pentru Kristina. Ea plîngea. Plîngea și mătușa Frosa, pe cînd morarul trăgea de zor ciubuc și tăcea. Apoi s-au îmbrățișat cu fata, iar eu stăteam puțin mai la o parte și doream ca ea să mă privească măcar acum, în clipa din urmă. Dar ochii ei erau plini de lacrimi și îi tremurau umerii.

Cît era de frumoasă, doamne ! Vroiam să-i dau și eu binețe, dar nu știu de ce n-am îndrăznit să mă apropii de cai, poate din pricina umbrei grele a cuscrilor, sau poate din pricina tulburării mari care mă copleșise. Nu știu nici eu. Știu doar atît că stăteam de o parte ca un rătăcit și nimeni nu și-a mai amintit de mine, iar eu m-am simțit mai străin și mai de prisos ca oricînd în această mulțime de oameni.

Caii porniră. Kristina mai întoarse o dată capul, apoi caii intrară în pădure pe poteci încîlcite. La început s-au făcut nevăzuți caii, apoi umerii călăreților și, la urmă, țevile lungi ale puștilor negre. Noi ne-am întors cîteșitrei, împreună, fără să rostim un cuvînt.

Morarul și mătușa Frosa intrară în casă tăcuți.

Eu m-am oprit la marginea pîrîului, m-am întins cu fața în jos pe iarba moale, cu o greutate mare pe inimă și, fără să-mi dau seama, pe neașteptate, am plîns. Nici eu nu știu de ce am plîns. N-am plîns pentru Kristina că a plecat, ci mai mult am plîns pentru ființa mea și nu mai știu pentru ce.

Sînt cîteva nopți de cînd pe șoseaua Ghinokastrei trec în continuu trupe. Se pare, că se va întîmpla ceva în curînd. Țăranii, care vin la moară, povestesc că multe cătune sînt pline de refugiați. Refugiații se învîrtesc pretutindeni și pe unde trec, aduc cu ei un aer de zăpăceală și deznădejde. Se prevestesc nenorociri și mai mari.

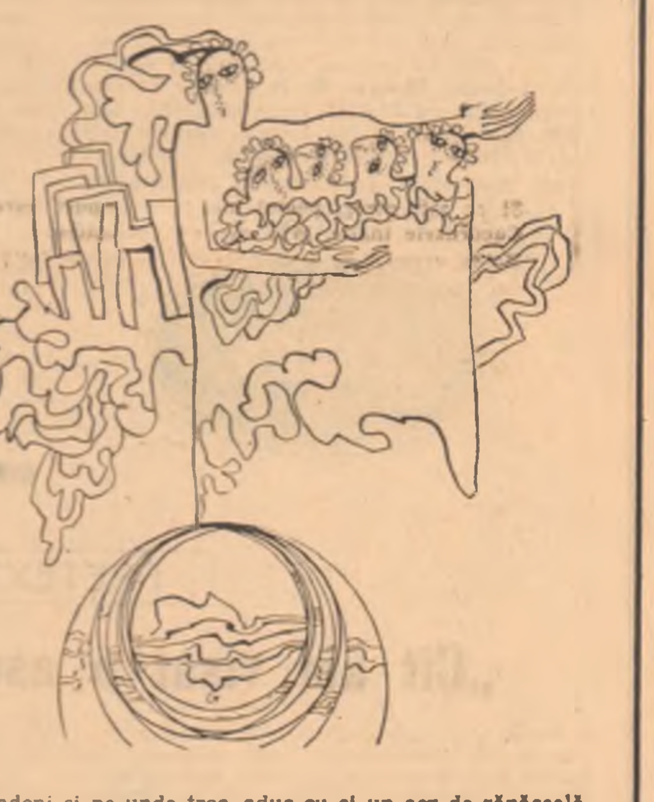

Faimosul „Batalion Albastru“ a început să se arate prin locurile astea. Unii spun că s-ar afla dincolo de muntele Lungheria, alții că ar fi cu mult mai aproape.

Nopțile sînt iar pline de spaime. Nu mai am somn, nu mai pot dormi. Mă scol și stau de veghe, ascult.

Mi-e dor de Kristina.

Bate vînt de toamnă. Uneori m-apucă o tristețe nemărginită și mi se întîmplă să cred că m-am pierdut într-un pustiu.

Uneori mă duc să stau la pîrîiașul morii. Aici îmi place mai mult ca oriunde, e locul meu drag. Privesc apa liniștită care curge ducînd cu ea frunze, crengi uscate, deseori nimic, numai cerul se oglindește în ea. Îmi amintesc de drumurile de ape întîlnite pretutindeni. Nu știu de ce pîraiele astea liniștite din satele albaneze, deschise cu sapa de mîinile oamenilor, mă tulburau atît de mult. Nimic altceva nu-mi amintea mai pătrunzător și mai limpede zilele păcii, decît acele drumuri subțiri de apă. Trecînd pe lîngă ele, încins cu armele, nu m-am simțit nicicînd bine. Mi se părea că ele trezesc în mine un instinct vechi, mă împingeau să fac ceva.

Drumurile apelor îmi trezeau în suflet, în aceste vremuri sălbatice, simțăminte vechi, uitate. Mă chemau. Simțeam gîlgîitul lor prelung, etern și, cu siguranță, aproape de apa unui pîrîu s-a născut în mine, la început tulbure și apoi din ce în ce mai limpede, ideea dezertării.

Și acum, aproape de drumul ăsta de ape, vin și mă înclin, gîndindu-mă că, poate, vor curge zile mai bune și mai firești pentru noi, foștii ostași, care nu știm nici noi ce sîntem și unde mergem...

Țăranul bătrîn îi povestise preotului cum a trecut „Batalionul Albastru“ prin locurile acelea și cum toți erau turbați din pricina înfrîngerii.

Se pomenise în după-amiaza aceea, acolo, cu o ceată de fasciști înarmați toți pînă-n dinți, care aflaseră că morarul are în serviciul lui un dezertor. Au scotocit peste tot, afară, înăuntru, pînă l-au găsit ascuns printre sacii doldora, alb plin de făină de sus pînă jos, înfășurat parcă în giulgiul morții.

L-au tras afară fără milă, lovindu-l, împingîndu-l cu patul puștilor automate, silindu-l să meargă cu spatele, numai cu spatele, pînă cînd a ajuns la apa iazului, unde ar fi căzut cu siguranță dacă n-ar fi descărcat în el armele. L-au doborît tocmai lîngă apele pe care le îndrăgise atît.

Prăvălindu-se, capul îi căzuse în apă, acolo unde clipocitul nevinovat se prelingea prin părul ud, jucîndu-și undele printre șuvițele negre, în direcția cursului lor nestăvilit.

În românește de FOCIONI MICIACIO

LEONID DIMOV

Biruință

Fierbinte, cît mai fierbinte,
Ceaiul : să-l țin la dinte,
Tare, cît mai tare
Muzica, să uit că mă doare,
Că din nou, afară, s-a luminat,
Că a plouat
Și mai picură din jgheaburi,
Că e totul învelit în aburi
Pînă departe spre cartierele cu castani
Unde dorm mițe și cotoșmani
Și nu se mai scoală
Nici cînd se duc elevii la școală,
Nici cînd vin nevestele de la piață,
Nici cînd nu mai e dimineață
Ci doar o amiază lăptoasă
Prin care plutesc bărbații spre casă,
Cu balonașe agățate de tors
În zborul lor dus-întors :
Apoi rămîn singuri
Dincolo de clinchete de cuțite
și linguri,
Pentru somnul lor de după-amiază,
Cînd țipă surd pentru că-i vînează
Lupul posomorît,
Lupul ros de melancolie și urît,
Care-abia dacă mai clănțăne din dinte...

Fierbinte, cît mai fierbinte
Ceaiul, că mă doare,
Și pune muzica mai tare !

Vreme pierdută

De ce vă bucurați suflete grele
Învelite-n aba,
Cînd joacă soarele pe dușumele
Și-ntr-o balama,
Căci e tare trist
Micul cavalerist
Mirosind a cal și-a cureluță,
Intrat chiar acum pe ușă,
Alcătuit numai din oase
Și verzi afișe scandaloase...
Ia să-l lăsăm noi frumos
În odaia cu lavițe, de din dos,
Și să ieșim din necurățenii
În curtea cu grozame și mirodenii,
Ia să spunem noi pe de rost
Toate minunile care-au fost :
Mai întîi despre ceașca aceea spartă,
Mirosind a Dumnezeu la toartă,
Apoi despre trenul care plutește
Și se furișează vulpește
Prin curți, prin grădini, prin livezi
Pînă cînd nu-l mai vezi,
Dar despre capetele de domni cu joben,
Din spatele grupului electrogen
Ce zici, suflete portocaliu și punctat
Cu mici pete negre de precipitat,
Hai, că-i tare trist
Micul cavalerist
Care simbolizează ceva,
Căci prea începe a scînteia...

ARTE PLASTICE

Pictura şi începutul secolului XX

Arta în genere, dar mai ales pictura, se restructurează fundamental şi aparţine, în ceea ce are mai edificator, primului sfert de veac al secolului nostru. Inovaţia, adîncimea de spirit, cu efecte incalculabile în timp, aici îşi găsesc terenul propice şi fecund. Aprofundarea, subtilizarea mijloacelor de expresie se caută pe sine şi se împlinesc sub zodia universalităţii. În bătrînul continent european tradiţia se îmbogăţeşte confruntată cu arta africană şi orientală, cu arta precolumbiană sau primitiv-insulară a oceaniei. Parisul absoarbe şi alege virtualităţile europene cele mai diverse. El se constituie în prima mare internaţională a artiştilor de pretutindeni. Apropierea lor, punerea de acord mai mult sau mai puţin explicită, atestă nevoia de organizare superioară a artei, chemată să răspundă noilor imperative, sporite fără egal, ale secolului. Eliberarea de prejudecăţi, avansul de luciditate, stau în cumpănă cu prevestirile de coşmar şi destrucţie. Inteligenţa, o dată pusă la lucru, nu-şi ocoleşte planurile adînci şi obscure. Nevoia de universalizare îşi asumă, în ultimă instanţă, condiţia unei conştiinţe pregătite să suporte primul şi cel de al doilea mare cataclism al lumii moderne.

Hotărîtor pentru plastică, pecetluind şi destinul celorlalte curente, rămîne, în acest prim sfert de veac al secolului nostru, cubismul. Pentru arta plastică el a însemnat tot atît de mult pe cît a însemnat pentru literatură suprarealismul. Nu ne preocupă gîndul, în aceste însemnări, să discutăm despre cubism. Este ştiută poziţia faţă de cubism, din clipa oficializării lui, a unui Picasso sau Braque, refuzînd să expună alături de colegii lor de şcoală, deşi aceşti doi artişti sînt într-adevăr pontifii de necontestat ai cubismului. Dar nu numai atît. Rădăcinile lor se întind, inevitabil, mult dincolo de orice limită şi şcoală, fie ea chiar a cubismului. Despre personalităţile care au premers cubismului ori l-au încetăţenit, dîndu-l legitimitate artistică, sîntem însă tentaţi să reamintim cîteva idei de ordin mai general. După Cézanne, Gauguin şi Van Gogh, regrupîndu-se în multitudinea odihnitoare a tuturor planurilor la Matisse, pictura îşi încordează voinţa de a fi şi a exista, proteică la Picasso), concentrată pînă la spaţiu şi semn muzical colorat la Braque. Comună tuturor acestor trei mari artişti, pe căi aproape identice, particularizate însă în opere, este dorinţa de reinterpretare a luminii, de apropiere şi deducere a picturii prin sculptură, de îmbogăţire a mijloacelor de expresie. Fabuloasa lume a Sudului („Marea revelaţie" cum o defineşte Matisse), despuiată de exotism, se revelă lui Matisse în plină arşiţă corsicană. Braque o descoperă, pornit de timpuriu pe urmele lui Cézanne, de asemeni. Pentru Picasso ea este însăşi leagănul copilăriei. Linia şi culoarea, constrînse de puritatea luminii, îşi verifică temeiurile. Consecinţa directă a înţelegerii luminii consacră supremaţia raţiunii în artă. Ideea înseamnă întregul, ansamblul şi precede orice demers ocazional, confirmîndu-l în esenţă. De la instinctul pipăind ordinea, cum spunea Apollinaire despre Matisse, de la culorile în sine, recunoscute de Picasso în peregrinările sale prin Spania alături de Derain, sustrase oricărui efect de umbră şi lumină, capabile să rupă aparenţele, stabilizînd o realitate recreată (apropierea lui Breton, la primul manifest al suprarealismului, de Picasso, este firească) şi pînă la abolirea formelor localizate, la Braque, culoarea fiind suverană şi premergătoare obiectelor, efortul de gîndire este exemplar. Matisse descoperă primul, se pare, sculptura africană. Simplificarea formelor însă, nu-i mai puţin adevărat, a învăţat-o de la Rodin, care-l direcţionează să studieze corpul uman pe fragmente. De la primele sale sculpturi, cu suprafeţe geometrice mari şi netede, deduse din viziunile în lemn care-l bîntuiseră altădată şi pe Gauguin, învaţă Picasso să dea pondere şi volum reprezentărilor picturale. La Braque, sculptura devine apanaj nemijlocit al pînzei pictate, lemnul, nisipul ori gipsul alăturîndu-se culorii cu savantă pregnanţă. Să nu uităm, în acelaşi timp, influenţa în epocă a lui Brâncuşi. Exercitată uneori, cum e cazul lui Modigliani, de foarte aproape. O anume verticalitate hieratică, o anume melancolie ovoidală, expresii ale iniţierii magice în absolut şi specifice lui Brâncuşi, sînt detectabile în operele mai multor artişti din această perioadă. Tehnicile de fond, dar şi de curaj imediat, determinînd imaginaţia să strălucească din punctul de vedere al inteligenţei, sînt pietre de hotar pentru înşişi cei trei pictori amintiţi. În experienţa lor îşi stabilesc sorgintea însă şi ceilalţi pictori ai momentului de care ne ocupăm. Chagall este greu de conceput fără Matisse, Miro şi Ernst fără Picasso, Kandinsky şi Klee fără Braque, pentru a face doar cîteva posibile apropieri, forţate poate, dar nu lipsite de sens. Efervescenţa începutului de secol, unică pentru istoria artei, pusă integral sub semnul universalizării, ne permite atari racursiuri. Şi pentru că tot sîntem la capitolul universalizării, prin care am şi început acest articol, în miraculoasa întrepătrundere a artelor, axată în jurul picturii, trebuie să amintim şi aportul substanţial al scriitorilor, poeţi mai cu seamă, teoreticieni ai artei cînd era cazul. Apollinaire şi Breton, Max Jacob, prietenul lui Picasso din perioada care numai „roză" n-a fost, n-au căutat numai să explice pictura, s-o confirme, ci au încercat şi s-o impulsioneze, considerînd-o compatibilă şi uneori mai avansată şi eficace decît arta cuvîntului.

Prilejul rememorării numai a cîtorva date, încercuind palid însemnătatea primului sfert de veac al secolului nostru, esenţial pentru tot ceea ce ne este mai apropiat în civilizaţia vizualităţii, ne-a fost oferit cu ştiinţă şi generozitate de Expoziţia „itinerantă", intitulată *Pictura între anii 1900 şi 1925*, deschisă, sub patronaj Unesco, în sălile Ateneului Român. Reproducerile de calitate, constituindu-se în primul rînd într-o mare lecţie publică de pictură, au în acelaşi timp scopul, după cum afirmă iniţiatorul acestei manifestări, directorul muzeului din Bâle, Franz Meyer, să ne trimită la operele originale. Pînă atunci, în cadrul strict al expoziţiei de faţă, ne permitem să facem o sugestie. Aminteam, într-o ordine indirectă, de Brâncuşi. Arta lui, la acest început de secol, s-a asimilat cu valorile europene, franceze, păstrîndu-şi totuşi matricea originală, naţională. Un alt mare artist, e vorba acum de un pictor şi prezenţa lui ar fi mai firească, dat fiind profilul expoziţiei, realizează o postură asemănătoare. Numele lui este Pallady. Nume bine cunoscut şi perfect integrat fenomenului artistic de la începutul secolului. Prieten cu Matisse pînă în ultima clipă, mai apropiat însă de arta lui Braque în substanţă, intuind „tainele culorilor văzute pe dinăuntru", cum îl prefaţa Tudor Arghezi (din nou un poet se simte dator să comenteze pictura), Pallady, credem cu toată convingerea, n-ar fi trebuit să lipsească din cadrul acestei expoziţii de anvergură.

Grigore Hagiu

Sculptură de KOBA GURULI (R.S.S. Gruzină)

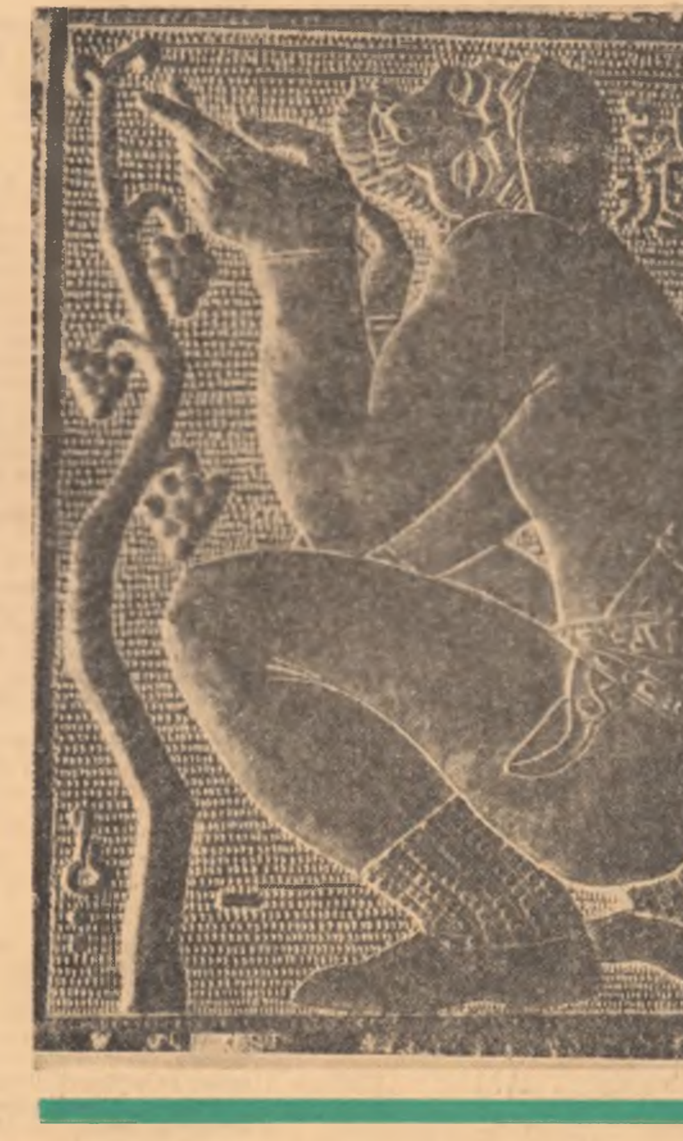

MUZICA

Opera (III)

A doua fundamentală (şi binefăcătoare) contradicţie pe care o semnalam în genul operei este cea între vocal şi instrumental. Contradicţie adîncită şi de împrejurarea că foarte puţini muzicieni în lumea asta au fost egal dăruiţi pentru ambele domenii. Beethoven, cu toată urieşenia geniului său, n-a înţeles niciodată posibilităţile vocilor umane în gradul în care avea să le înţeleagă în generaţia următoare un mult mai palid compozitor pe nume Donizetti. De altfel este instructiv de observat cum din cele două mai mari culturi muzicale ale Europei, cea italiană e vădit înclinată spre subtilităţile scriiturii vocale, iar cea germană spre complexităţile scriiturii instrumentale. Cu — din timp în timp — o sănătoasă doză de neînţelegere şi opacitate faţă de frumuseţea florilor care cresc în grădina vecinului. Uneori dispreţ neascuns. Noi însă, cei care-i vedem din profil şi pe unii şi pe ceilalţi, ne aflăm realmente într-o postură favorabilă pentru a ne da seama că au dreptate şi unii şi alţii în tot ce cred bine despre ei înşişi, şi nedreptate de cîte ori aplică fiecare celuilalt propriile criterii estetice. Superioritatea poziţiei centrale a lui Mozart stă — între altele — şi în excepţionala conciliere a celor două concepte.

Nu e mai puţin adevărat însă că nu rareori compozitorii de tip meridional care au atacat genul operei au fost tentaţi să neglijeze resursele orchestrei, în timp ce muzicienii de tip nordic au minimalizat adesea posibilităţile vocale, cînd n-au încercat de-a dreptul să instrumentalizeze vocile. Cele două domenii muzicale au dezvoltat în decursul vremilor tehnici şi legi proprii deosebit de complexe, datorită în primul rînd calităţilor obiective ale materialelor. De o parte glasurile umane cu extraordinara lor putere expresivă, structurînd muzical cele mai secrete impulsuri ale sufletului omenesc, dispunînd de o mobilitate relativ, mică, însă de o capacitate uriaşă de transmitere şi convingere şi beneficiind deasemenea de unicitatea timbrală. (Fiecare voce omenească, luată separat, are particularităţi de structură acustică ce-i conferă o personalitate neconfundabilă). De partea cealaltă instrumentele cu imensele lor posibilităţi de mişcare, cu larga lor gamă de **categorii** timbrale, în cuprinsul cărora e drept că uneori marii virtuozi pot realiza un sunet personal (nu însă pe orice instrument), dar care de cele mai multe ori circumscriu zone quasi-impersonale, zone în care **ideile** muzicale se pot desfăşura în toată splendoarea abstracţiei lor. Vocalul rămîne domeniul privilegiat al afectivului, iar instrumentalul cîmpul propice dezvoltărilor ideatice. Opera ca gen îşi propune şi nemaipomenit de greaua sarcină de a reuni la nivelul exigenţei celei mai înalte, posibilităţile şi modalităţile celor două domenii. Lucru realizat doar în foarte puţine capodopere.

Genul operei merită — cred denumirea de cel mai impur dintre toate ; sinteza pe care o încearcă atinge — prin vastitatea ei — limitele puterilor artistice ale omului şi e cumva firesc ca procesul de fuziune să nu reuşească perfect decît în rarissime cazuri. S-ar putea discuta încă mult, luînd succesiv ca puncte de pornire fiecare din elementele importante ce intră în compunerea unui spectacol de operă. E timpul totuşi să închei însemnările acestea şi aş dori s-o fac atingînd o ultimă chestiune : din ce reiese caracterul **dramatic** al operei, din cuvintele pronunţate pe scenă sau din intenţiile cîntului? E de fapt o reluare a eternei probleme : libret sau muzică ? Mi se pare că un compozitor de operă îşi atinge cu adevărat scopul numai dacă izbuteşte să creeze funcţionalitatea dramatică cu mijloace **muzicale**, găsind fiecărui personaj din scenă propria lui sferă de intonaţii (deşi integrată celorlalte într-o armonie superioară). Neadmiţînd — cu alte cuvinte — ca toată lumea să vorbească la fel ; căci într-un asemenea caz cuvintele (cu semnificaţiile lor cu tot) ar fi înecate în acelaşi şuvoi sonor, frumos în sine poate, dar ne-dramatic. Operă bună, deşi pe text mediocru, s-a văzut — şi nu puţină. Dar operă într-adevăr bună, deşi muzica n-ar avea calităţi dramatice ori calităţi pur şi simplu, n-am prea întîlnit.

Pascal Bentoiu

TELEVIZIUNE

Apartamentul

De mult nu ne-a făcut televiziunea o surpriză atît de dezagreabilă ca acest serial de sîmbătă seara, lansat cu tam-tamuri, dar rămas în pană de patru cauciucuri deodată încă din primul act. Nici la circ nu ţin minte să fi văzut glume mai proaste şi să fi ascultat texte mai îndoielnice. Nici la operă nu ţin minte să fi văzut situaţii mai penibile pentru actori. Ori se intră la circ cu porcul în arenă şi se dă cu ligheanul la cap ? Sosesc actorii de operă cu gîsca la subsuoară şi plonjează în scenă ca să caute ouă pe sub dulap ? Clovnii sunt atleţi deghizaţi care ştiu să umble pe sîrmă şi să facă salturi mortale, rîsul mulţimii se stoarce cu muncă grea. Oricît de false şi anacronice resimţim astăzi dramele din libretele operelor celebre, interpreţii de operă au totuşi voce, îi iertăm că umblă în pantaloni bufanţi şi papuci cu mărgele, pentru că ei cîntă, ei fac ceva. Dar la „Apartamentul" de ce să rîdem ? Şi pe actori pentru ce să-i iertăm ?

Bineînţeles că secţia de divertisment a televiziunii a vizat un spectacol de public cît mai larg. Un spectacol de sîmbătă seara, cînd lumea este dispusă să se destindă şi garanţia că televizoarele sunt aprinse este mai mare ca în seara zilei de joi. Ei bine, în privinţa publicului, numeric, nimic de zis. S-a demonstrat de mult cu specialişti şi pe bază de teste că preferinţele publicului situează foarte în faţă emisiunile de „varietăţi". Că „divertismentul" este un gen de televiziune prizat. Doar atît : că nu orice fel de divertisment. Sau ca să răsturnăm un proverb popular : „scopul nu scuză mijloacele". A practica un gen de televiziune cerut de public este lăudabil, dar nu este destul. Încît autorii emisiunii „Apartamentul" au greşit amarnic atunci cînd, bîntuiţi de orgoliul numărului, nu s-au gîndit şi la calitatea publicului. La gradul de sensibilitate şi de inteligenţă pe care trebuie să i-l acordăm.

Sau autorii „Apartamentului" — Rodica Toth, Dumitru Solomon, Valentin Plătăreanu şi Cornel Popa chiar cred, cred de-a dreptul că cineva mai prizează bancuri cu cuie care trec dintr-o odaie în alta, cu vecini care strică televizoare şi cu gîşte pe plapumă ? Că situaţiile acestea vulgare şi false combat şi îndreaptă ceva ? Că există corespondenţe reale şi că se află în număr atît de mare încît reprezintă un pericol social ? Un prejudiciu moral ? Că ce ne împiedică să fim oameni sunt diagramele pentru televizoare şi raţa domestică ? Sau poate că n-am înţeles bine şi „Apartamentul" este o antologie de foiletoane de mîna a doua, un potpuriu de rebuturi rămase prin sertarele de la „Urzica" acum vreo zece ani ? Atunci este altceva. Atunci înseamnă că televiziunea întreprinde o acţiune pe cont propriu, o acţiune care poate să-i folosească, dar o acţiune care o priveşte pe ea, televiziunea şi nu pe noi, publicul.

Pentru că în afacerea asta există un risc enorm. În afacerea asta există riscul nedrept şi periculos ca într-adevăr, cineva să creadă că nu autorii „Apartamentului" sunt de vină, ci publicul. Că nu este gustul autorilor, ci gustul publicului. Că nu este lipsa de fantezie a autorilor, ci lipsa de fantezie a publicului. Că asta se cere, asta dăm. Că dacă există un compromis, compromisul este făcut în numele publicului ! Chiar aşa : că după douăzeci de ani de televiziune, publicul nostru este o alcătuire amorfă, care după şase zile de muncă tot ce-şi mai poate dori e să vină sîmbătă seara ca să se aşeze în faţa televizorului, să bată din palme şi să rîdă cu lacrimi fiindcă pasărea domestică numită gîscă nu mai locuieşte la ţară, ci pe plapuma unui actor de la Municipal. Şi pentru că tot ajunserăm la actori : după episoadele consumate abia aşteptăm s-o-i întîlnim personal şi să le spunem felicitări ! Şi nu oricum : ochi în ochi !

Sânziana Pop

PRETEXTE

„Cît am visat o asemenea luptă !"

Nu reuşeam să-mi explic de ce fascinează bătăliile lui Paolo Uccello publicul modern de astăzi şi de ce opera sa trăieşte o nouă viaţă. La începutul secolului al XV-lea, cînd dimensiunea a treia era o erezie de care artistul medieval pios se ferea instinctiv, ca de un abis (ca şi cum Universul, aşa cum este el văzut cu ochiul liber, nu trebuia imitat, imitaţia fiind darul Satanei, „maimuţa lui Dumnezeu"), pictorul florentin adusese legile perspectivei pînă în pragul realităţii, fără să pătrundă pe tărîmul ei, aruncînd doar, peste acest prag, o privire fugitivă, ca unui model, pe care îl laşi apoi la locul său, ştiind că între el şi artă nu poate fi decît o scăpărare de fulger, atît cît e nevoie ca cei doi termeni să se lumineze unul prin altul. Între proiecţia ideală şi spaţiul comun al văzului, o fîşie de teren rămîne neutră, în care existenţa pare supusă unui dublu joc, unei duble acţiuni de comprimare şi dilatare. Acest efect optic în transpunerea unei scene atît de reale cum este o bătălie, produce senzaţia de bizarerie a pînzelor lui Uccello. Înghesuiala în prim plan a războinicilor călări dînd bătălii parcă numai pe întuneric, fiecare vrînd să ocupe centrul atenţiei (bătîndu-se pentru acest loc privilegiat), penajele, armele, harnaşamentele sclipind rece, cu o luminiscenţă lunară seamănă cu deformarea unei imagini luată de foarte de aproape de un aparat de filmat, în care totul, crupele cailor, nările, ochii, se rotunjesc, se bombează — e şi nu e real, dar cine poate fi sigur că vede mai bine?. Anatomiile, gesticulaţiile par cele pe care le cunoaştem, şi totuşi o vrajă domină întreaga compoziţie.

*

Un poet american, Gregory Corso (în tălmăcirea unui tînăr şi talentat poet român), dezvăluie misterul acestei viziuni care absoarbe ca un vîrtej tăcut conştiinţa noastră. Sînt bătălii zugrăvite de mari maeştri dar ele sînt bătălii istorice, încăierări veritabile, care **au avut** loc. Ce ştim noi despre ele, evenimentele petrecute aievea, anecdotica faptelor consemnate de cronici, explică în mod clar imaginea oştilor încleştate. Recunoaştem eroii luptei, îi comentăm, ştim ce-au zis ei în cutare moment patetic, ca în legenda unei fotografii luată de un reporter. La Uccello, spaţiul situat între vis şi adevăr cucereşte punctul geometric al eternităţii. Feţele războinicilor se apropie una de alta, se îmbulzesc în efortul de a căpăta perspectiva rîvnită, pe fundalul întunecos şi fosforescent (care poate fi chiar Cosmosul). Însă bătălia, războiul acesta abstract purtat de nişte năluci nu a avut loc niciodată, nu aparţine nici unei memorii. Aici n-a curs sînge, nu s-a auzit strigăt de durere sau moarte.

Un război al imaginaţiei e cu atît mai tulburător : asta probabil intrigă pe spectatorul modern, iar poetul amintit murmură în locul lui :

„Nici cînd nu vor pieri pe-acel cîmp de bătaie…
. . . .
Nu vor fi morţi să şi lege burţile deschise
Nici vreo movilă de cai ţepeni cu ochii o dată
limpezi
. . . .
Nici cînd nu vor muri cei lipiţi unii de alţii
Suflare-n suflare, ochi în ochi nu se poate
muri…"
. . . .
„Suliţi lungi de oţel fulgeră-n întuneric
şi-ţi spui că aici nu se poate muri…
. . . .
Cît am visat o asemenea luptă !…
Îmbrăcat în argint pe un cal negru cu lancea-n
mînă

şi roşu stindard să nu mor niciodată şi să fiu
învingătorul din războiul de pe pînză".

Amfion

SPORT

Salatiera va sosi la Bucureşti

Cu toate amenajările făcute într-un timp record, arenele Progresul s-au dovedit neîncăpătoare. Un public numeros a înţesat tribunele din cartierul Elefterie, cu cîteva ore înaintea primului schimb de mingii din întîlnirea de tenis România — Australia, una din semifinalele celei mai importante competiţii pe echipe, Cupa Davis. Bucureştenii, şi nu numai ei, vroiau să-şi aplaude rachetele de aur, vroiau să fie martorii unei victorii splendide, anunţată de forma maximă a lui Năstase şi de tenacitatea şi tehnica de filigran a lui Ţiriac. Şansele, toate şansele erau de partea noastră, iar problema care trebuia rezolvată era doar cea a scorului. (Cine şi-ar fi închipuit cu ani în urmă că vestiţii tenismeni din ţara cangurului vor apărea în Capitala noastră în chip de victime sigure !). Declaraţiile optimiste ale căpitanului echipei de la antipozi, făcute la sosire, n-au înspăimîntat pe nimeni. Şi a început meciul. Sub auspicii deosebit de favorabile nouă. În nici o oră de joc, Ţiriac a cîştigat primele două seturi din disputa sa cu Anderson, veteranul australienilor. Toată lumea era în delir.

Acel fantastic 5—0 pronosticat de Năstase cu două zile înaintea meciului, ni se părea acum posibil. Dar iată că „bătrînul Anderson" se agaţă cu disperare de fiecare minge, se logodeşte în faţa noastră cu zeiţa Fortuna şi încet-încet, răstoarnă rezultatul, reuşind să-şi adjudece următoarele trei seturi. O linişte rece, rea, plana deasupra stadionului Australia obţine primul punct şi mii de arici s-au aciuit atunci sub cămăşile celor veniţi la faţa locului pentru a cînta imnul victoriei. Toate speranţele s-au îndreptat spre băiatul acela superb, adulat de toată lumea, cel care a onorat prin prezenţa şi calitatea jocului său turnee celebre. Şi Năstase, într-un timp record, aduce egalarea. Dibley obţine în trei seturi doar 5 ghemuri. Năstase l-a măturat, pur şi simplu. Meciul de dublu trebuia să decidă pe învingători. Ploaia, o ploaie mocănească, amîna decizia cu încă o zi. Dar numai pentru o zi. La 2—1 pentru noi era aproape sigur că vom juca în finale. În cel mai disputat meci Ţiriac aduce punctul victoriei. Pentru Ţiriac meciul cu Dibley a însemnat enorm. Cîştigîndu-l, el a demonstrat că nu este numai un preţios partener de dublu pentru Năstase, ci şi un foarte valoros coechipier al acestuia, capabil să influenţeze hotărîtor victoria echipei noastre. Marţi, la orele 18, agenţiile de presă din întreaga lume anunţau numele primei echipe calificate pentru meciul decisiv din Cupa Davis : România. La Bucureşti, sînt sigur, ea va rămîne pentru cel puţin un an de zile. Oricît de mare este Stan Smith, oricît de valoros ar fi acest necunoscut Salomon, cei doi prinţi valahi vor cîştiga.

*

Fotbalul revine în atenţia noastră. Peste tot au început pregătirile în vederea noului sezon competiţional. S-au înregistrat chiar şi primele meciuri inter-ţări. La Stockholm, 40 de mii de spectatori au urmărit un meci extrem de spectaculos. 8 goluri, unul mai frumos decît altul, rezultat egal incert pînă în ultimul minut de joc. Preliminariile campionatului mondial '74 impun pregătiri intense, meciuri de verificare, încercări de jucători, tactici speciale. Dar nici noi nu stăm cu mîinile în sîn. Conform unui plan ştiinţific, opera antrenorului Angelo, în colaborare cu Federaţia de specialitate, a fost programat pentru miercuri, 2 august un meci cu celebra şi puternica echipă est-europeană Ş.N. Olteniţa. Pe terenul acesteia. Curaj, mare curaj. Din păcate, toate eforturile capabilului instructor au fost zadarnice, întrucît în mai sus amintitele planuri ştiinţifice nu era prevăzut capitolul „jucători". Or, un meci de fotbal fără jucători de fotbal, este o idee teribilă, superbă, dar nerealizabilă. În ziua crîncenului meci, echipa noastră naţională nu avea efectivul complet. Trebuia să se întîmple şi asta. Ca atare, s-a consemnat primul forfait de acest gen din istoria sportului cu balonul rotund. O echipă de club bate, prin neprezentare, Naţionala. Ceea ce nu este de ici, de colo. Iată că se pot face lucruri mari. Cînd ne punem noi în cap să fim grozavi, apoi este greu să nu reuşim. Aşteptăm cu nerăbdare următoarele etape din planul conceput atît de ştiinţific şi de ingenios de profesorul A. N.

După cîte sîntem informaţi, se duc tratative ascunse cu vestitele cluburi Abatorul şi Depoul C.F.R.-Triaj din campionatul raional. Nu s-a stabilit încă ora şi stadionul. Dar, evident, acestea nu sînt probleme de neînvins. Vorba poetului : cu muncă şi cu răbdare, poţi face cît unul mare

Radu Dumitru

MUZICA DE FILM

Post-scriptum

S-a constatat că muzica de film este un gen neglijat de muzicologi şi de criticii muzicali. Faptul ni se pare cu atît mai nedrept, cu cît cinematografia este cea mai populară dintre arte, iar muzica însoţeşte imaginea în cele mai diferite situaţii.

Muzica de film trebuie să unească într-un tot unitar aspecte folclorice, de muzică uşoară, de muzică clasică, cu nuanţe tradiţionale sau novatoare şi totodată să nu renunţe la noua dimensiune „tapemusic", adică muzica produsă la nivelul benzii şi al discului, prin aparate electronice, prin filtrarea sunetului şi a zgomotului.

Muzica românească de film, cunoaşte o frumoasă înflorire în ultimele trei decenii. În această privinţă Paul Constantinescu ne-a oferit acel plastic tablou al „Deltei Dunării" cu melosul său încadrat în modurile populare străvechi la care se adaugă o orchestraţie densă şi viguroasă. Cu un spor de fineţe se înscrie în aceeaşi orbită muzica lui Marţian Negrea, iar opus prin vigoarea dramatică ne apare aceea a lui Gheorghe Dumitrescu la filmul „Tudor Vladimirescu". Dintre lucrările lui Ion Dumitrescu amintim în special „Pastoral", muzica pentru „Munţii Retezat" şi tragica muzică pentru „Nepoţii gornistului", nelipsite de accente mobilizatoare. Din generaţia tînără s-a impus în mod deosebit Theodor Grigoriu. Încă de la „Erupţia" el a atras atenţia prin continuarea creatoare a liniei enesciene şi a unor elemente de tehnică dodecafonică, expresionistă. O emancipare a sonorităţilor de percuţie şi o reliefare a spiritului folcloric primitiv, o vom întîlni la Anatol Vieru, Tiberiu Olah şi Liviu Glodeanu, şi o densă polifonie cu nuanţe lirice în partiturile respective ale lui Mircea Istrate.

Şi dacă la toate acestea adăugăm compozitorii Radu Şerban, H. Mălineanu, George Grigoriu, Temistocle Popa şi alţii, putem să afirmăm că există o nouă constelaţie românească, în domeniul sonor : muzica de film.

Doina Moga

Fişe de CINEMATECĂ

Agresivitate precoce

Trăim, în ultima vreme, terorizaţi de fenomenul violenţei. Iar cinematograful şi-a tăiat, prompt ca de obicei, partea sa de vină. Mă tem, însă, că blamăm tardiv nişte bieţi urmaşi degeneraţi. Ne plîngem că vedem prea multe pistoale, prea mult sînge, prea mulţi morţi. Că auzim prea multe împuşcături, prea multe rafale, prea multe strigăte de moarte. De fapt, nu există nici un glonte, sîngele e vopsea, cadavrele sînt tot atît de vii ca şi spectatorii. Dar ne place jocul, ne înspăimîntăm de el, ne trezim ruşinaţi şi ne revoltăm cu indignare împotriva cruzimii. Nu recunoaştem că am încheiat o convenţie, ştiind că, atunci cînd sabia călăului coboară, capul victimei trebuie să iasă din cadru. Privesc ipocrizia noastră, copii barbari ai celui mai civilizat secol, şi mă întreb cum au reacţionat spectatorii anului 1895 la „pilula" aceea de cîteva secunde, care se chema nici mai mult nici mai puţin decît „Executarea reginei Maria a Scoţiei". Cel mai cinstit şi mai exact titlu de film. Asta era tot ce arăta, o execuţie, şi nu se încurca, *execuţie* era ceea ce arăta. Un cadru fix cu un eşafod pe care vine Maria Stuart, îşi pune gîtul pe butuc, apoi călăul ridică sabia, o decapitează pe regină şi capul ei se rostogoleşte. Efectiv, aşa se vede şi stupefacţia sau oroarea e o reacţie garantată pentru privitor. Sigur că, totuşi, nu se poate, sigur că undeva e un trişi. Acolo unde sabia atinge nobilul grumaz. Atunci, aparatul s-a oprit, un manechin de cîrpă a luat locul actriţei, aparatul a pornit din nou şi sabia a tăiat capul manechinului. Adică ceea ce se cheamă „stop-camera", cel mai simplu şi cel mai spectaculos trucaj, spunem astăzi, dar pe vremea aceea însemna descoperire cinematografică. Nu asta este, însă, ideea (deşi constatarea este antologică), ideea este că violenţa în cinema a apărut odată cu cinematograful. Şi nu violenţă oarecare, ci violenţă de gradul întîi, aş zice, pentru că violenţa de gradul zero ar fi un reportaj de război sau ceea ce a făcut Jacopetti filmînd oameni împuşcaţi din dorinţa lui. O violenţă datorată unui trucaj perfect. Atît de verosimilă, încît, pe lîngă această bucăţică de peliculă trasă la „Edison Kinetoscop" acum opt decenii, „Mănunchiul ucigaş", cel mai crud şi mai sîngeros dintre filmele pe care le-am văzut în anii noştri minunaţi, mi se pare un dulce inocent. Drept care, nu-şi găseşte loc în cinemateca mea personală, cum nu-şi poate găsi loc nici o violenţă oricît de intensă, locul e ocupat definitiv încă din 1895. Dar să nu absolutizez, totul e relativ, îndeosebi violenţa. Depinde de ce parte se află arma.

Sergiu Selian

O sumă poetică

Ca și marii pictori în viața cărora descoperim epoci succesive de creație — roz, bleu, epoca liniilor curbe, a spațiilor simetrice — denumite după culorile, formele sau modul obsesiv-dominant de organizare, tot astfel poeții, mai ales atunci cînd firul vieții și creației lor nu se curmă prea timpuriu, au etape în itinerariul lor, perioade în care domină o constelație de metafore, un fascicol de motive sau anumite sonuri ale limbajului liric.

Ștefan Augustin Doinaș a ajuns la acea vîrstă — nu mă gîndesc la cea a omului, ci la cea a poeziei sale — din care, privită retrospectiv, curba creației se revelează ca un destin asumat, în avatarurile sale. Avatarurile acestea sînt chipuri pe care le-a luat, ipostaze prin care a trecut, pe rînd, poezia sa. Cronologic, observăm în evoluția ei trei perioade bine distincte : 1942—1955, 1937—1964 și, în sfîrșit, anii care au urmat pînă azi. În ultimul său volum de poezii, publicat de curînd, în **Ce mi s-a întîmplat cu două cuvinte**, putem urmări aceste trei epoci ale poeziei sale, de la începuturile ei sibiene (1942) pînă la ultimul Doinaș din anii 1969—1971. Cartea aceasta constituie altceva decît o culegere a unei singure recolte ; ea reprezintă itinerariul unei alese, unei deosebit de exigente conștiințe lirice.

Perioada „sibiană" — ca să o numim astfel după locul fecund în care a apărut prima poezie a lui Doinaș ne rezervă încă surprize. În culegeri anterioare, poetul a tipărit, credeam, toată sau aproape toată producția sa lirică din acei ani. Or, iată. — în ciclul **Jucătorul de șah**, din ultimul volum, — cîteva surprinzătoare poeme în maniera atît de generoasă a „reabilitării baladei" a acelui ciudat aliaj între relicvele romantice și tentativele moderniste. Fără îndoială, cu ani în urmă, Doinaș ar fi respins cu indignare o apropiere care azi ni se pare atît de evidentă încît ne mirăm cum de cei care l-am cunoscut și gustat poezia în acele timpuri ale începuturilor sale nu am remarcat-o și anume o apropiere între lirica sa din acea epocă și poezia lui George Coșbuc. Tradițiile transilvane ale acelei lirici sînt azi evidente. Doinaș, la începuturile drumului său în poezie, poartă — fără să știe — o zestre pe care teoretic ar fi respins-o poate. Niciodată versul său n-a fost atît de cantabil ca în acele timpuri, plin de sonuri coșbuciene. Iată un exemplu : „În lapte de-asină zăpada să-și spele / din umeri, iar teama din sînul ei mic / s-o-nchidă-n sipet cu-amintirile mele. / De-ntoarcere însă nu-i spune nimic. / Iar celor țărănci cu cosițe, la prînzuri, / de rău mă vorbește, și jură pe cer / ca-n pletele lor ai de gînd să mă spînzuri / și-apoi să m-anini într-o creangă de cer". Lirismul regizat, spectacolul liric atît de prezent din poezia sa din acel timp, chiar retorica sa derivă din tradiții profund transilvane. Desigur, micul romantism tardiv, **fin-de-siècle**, idilismul, gesticulația baladescă au suferit o transmutare în retortele moderniste ale lui Doinaș.

Patosul de sorginte romantică a fost eliminat, înlocuit prin calma detașare, prin ironia sau cel puțin prin poza ironiei (nu mai puțin romantică ce e drept !). Alter ego-ul poetului poartă uneori masca atît de juvenil-teribilistă a dezabuzării. Astfel în **Jucătorul de șah** : „Mi s-a spus c-ai murit, iubito, mi s-a șoptit grav. / Poate oamenii s-au mirat foarte cînd am răspuns : — Atît de curînd ? ...și-am continuat să fumez / deasupra unei partide pierdute de șah".

Dar ceea ce a constituit de la început marca indiscutabilă a dorului abundent în creația acestui poet este respirația amplă, elocința lirică procedînd prin enumerări, procesiuni somptuoase. E adevărat uneori în versurile acestea te copleșește o anume recuzită romantică („La cumpăna nopții, eu sui într-un turn. / Paingi, cucuvăi înțelepte / se-ntrec să-mi oprească urcușul nocturn / de strajă pe strîmtele trepte"), iar retorica amenință să devină platonică. Dar încă din aceste creații de tinerețe, Doinaș își dezvăluie realele apetențe spre geometria poetică a „omului cu compasul". Sensibilitatea sa adoptă tot mai mult calmul, detașarea, egalitatea de umoare ca **stări poetice**. Cel mai reușit poem din acest prim ciclu, **Orologiul de gheață**, purtînd un sublim epigraf din Parmenide, închipuie salvarea din detașarea de orice simulacru : „Treptat izbăvit de pămîntul greoi, / desprins de lumești simulacre / m-atrage un cer limpezit ca un sloi / cîntînd din văpăile-i sacre". Poetul adoptă locul său favorit, acela al spectatorului unui univers-sferă : „De-acolo de sus, de pe ultimul prag / privesc fascinat în afară. / Egale sînt toate în propriul cheag, / banchize-ntr-o liniște clară. / Ce sferă perfectă ! Pămîntul cel mic / cu multele sale-nvelișuri / e una : nimic nu se naște, nimic / nu moare în lut și-n frunzișuri". Viziunea în care e înscris motivul obsesiv al liricii lui Doinaș, acela al spiritului uman descoperind în dispersiunea lucrurilor, unitatea esenței, tiparul, modelul, această viziune a unui poet-geometru apare în versurile **Orologiului de gheață** : „Ca roluri de ornice prinse-n îngheț / ce-mi mîngîie ochii și părul, / descopăr în lucruri tiparul măreț, / modelul dintîi, Adevărul".

În ciclul **Prețul luminii** (poezii din anii 1957—1969) observăm restricțiile la care poetul s-a supus voit într-o anume perioadă, asceza poetică pe care și-a impus-o. Reflux liric ? Nu, fără îndoială. Față de intensa maree poetică din prima perioadă, față de retorismul rareori ca panaș, precum acela al lui Radu Stanca, mai curînd dramatic, al poeziei începuturilor lui Doinaș, „maturitatea" sa se manifestă, înainte de toate, printr-un spor de economie a mijloacelor, prin reducerea elocinței, melancolie, ton elegiac, recunoaștere a unei involuții, dar totodată rafinament al simțirii, făcută verb : „Grăim în aur și argint / Dar ah ! cîndva cu guri de rară / străfulgeram tăcerea clară / dintre silabele de-absint. / Să fie toamna funerară / de vină ? Duhul elocint / revine ca din labirint / pe buzele ce sîngerară". Dar și în acest ciclu întîlnim reveria preferată a poetului, locul privilegiat ca punct în care își oferă un **spectaculum mundi** unitar, esențial. Ordinea nemișcătorului în mijlocul mișcătoarelor, temă ce revine în poezia lui Doinaș își are tîlcurile ei. Amintim aici, doar unul : apropierea dorită de adevărul ultim esențial al unei existențe mediate, pierdută printre aparențe. Dar iată cîteva versuri din acest poem de o nobilă simplitate :„Visez mereu un loc privilegiat / deasupra fenomenelor pestrițe, / din care să cuprind netulburat, / dar mișcător, întregul lor regat, / ca osia — cutreierul de spițe. / O treaptă la zenit să cuceresc...". Poetul se închipuie pe sine : „Și-acolo printre forme și idei, / mînjit încă de humă pînă-n coate, / ca un viticultor chemat de zei / ca să-ngrijească-n Cîmpii Elisei / o viță mai aleasă decît toate, — / la rădăcina lucrurilor vii / să umblu cu-o lopată muritoare ; / în timp ce-n juru-mi constelații mii / alcătuiesc severe armonii / și fac prezente cele viitoare"

Nu trebuie să ne închipuim poezia celui care exclamă odată „pe veci să mă îmbete Adevărul" ca pe un discurs intelectual, plin de filosofeme, deși undeva la temeliile acestei construcții poematice este îngropat un asemenea discurs. Abstracțiile se fac, de altfel, tot mai rare în poezia lui Doinaș, respectiv în producția lirică, atît de importantă din anii 1969—1971. O mutație s-a produs în creația sa. Desigur, în unele parabole lirice — precum în **Sabia lui Tristan, Demosthene** sau în poezia titulară **Ce mi s-a întîmplat cu două cuvinte** continuăm să-l vedem pe poetul baladelor de altă dată manevrînd cu desăvîrșită iscusință un fel de teatru poetic de marionete imaginare. Tot așa în ceea ce am putea numi pastelurile citadine, creioanele sau schițele sale lirice, precum un **Proiect de edificiu sentimental.**

Și totuși ceva s-a petrecut în scrisul lui Doinaș. Simptomul cel mai semnificativ îl constituie prezența aproape continuă în ultimele cicluri poetice, a unui motiv al cuvîntului. O adevărată obsesie a verbului (și mai mult chiar a fonemelor) indică în poezia lui Doinaș orientarea acesteia spre aventurile moderne ale limbajului. Nu arătase poetul (într-un articol republicat în volumul **Poezie și modă poetică** recent apărut) că „limbajul însuși devine prima ființă mitologică a lumii moderne ; ființă activă și metaforică al cărei glas pare doar a fi glasul Poetului, și a cărei structură pare a fi structura Realului. Risipite printre versurile lui Doinaș, aluziile la cuvînt trădează o preocupare constantă, tot mai insistentă.

„Ce veacuri lipsite de cuvînt !..." exclamă el odată privind în urmă. Altă dată se întreabă : „Cine știe să spună sub ce cuvinte / sub ce surîsuri prin care ne mîntuim / distanța dintre noi se mistuie...". Uneori îl înfioară un „gol de cuvînt". Alteori chiar prezența unor cuvinte i se pare derizorie : „Nimic mai vorace — nlăuntru mai umil în afară / Nimic mai puțin dens / asemenea bietelor cuvinte, fanfară / sugrumată de sens". Și apoi prezente necontenit în versuri și frînturi de vers : „socoteala dijmei pe vocale..." „o curte cu vocale...", „turme de consoane" și altele Poetul triumfă asupra unei adevărate crize nominaliste a poeziei sale El păstrează credința născătorului de univers, a făcătorului prin virtuțile verbului. Astfel iată începutul poeziei **Cuvîntarea luntrașului** : „Nemișcat. ne restituie rîul / (l-am numit, deci acuma exiști !). Doinaș nu întîrzie prea mult în această postură nominalistă Lucrurile sensibile își revendică dreptul lor și chiar primatul : Sînt lucrurile. Se-nmulțesc, și te așteaptă / cu steagu-n doliu și cu lănci de ceară"

Volumul **Ce mi s-a întîmplat cu două cuvinte** se încheie cu ciclul **Impresii din copilărie**. Pînă și poeții ajung la vîrsta memoriilor. Firește aceste impresii ale „fîntînii dintre holde", ale bălții, ale lămpii domestice, ale lanului de grîu, amintirea cailor nu constituie — deși placentare la anumite experiențe personale — un memorial poetic. Mai curînd. — în elegiile acestea cu note agreste, în aluziile acestea la un univers rural poți întrevedea — ca în filigram, examenul unei conștiințe ce se întoarce asupra rădăcinilor ei. Ar trebui citat în întregime acel admirabil **Lan de grîu** ce începe astfel : „Departe — nu. Oricît ar fi distanța / proptită-n stîlpii vîrstei, depărtarea / amănunțește pînă la furnică / acest tezaur vertical : blazonul / sorgintei mele înrudit cu-al morții. / — și nu numai prin coasă...".

Ce mi s-a întîmplat cu două cuvinte, cartea de poezii a lui Ștefan Aug. Doinaș, nu este doar culegerea de maturitate a unui poet ajuns la vîrsta plenară a scrisului și conștiinței, ci este o sumă a deambulărilor sale prin universul poeziei în care magisterul său e incontestabil.

Nicolae Balotă

VICTOR NISTEA

Înflorire

Tu îmbraci mereu mantia unei stele
și încerci să înfrunți întunericul
iubito.
Cel întîrziat la fereastra odăii lui
vede cum steaua coboară pe panta
muntelui
și-ți dăruie această pelerină a strălucirii
și-a curajului :
eterna ei blîndețe o porți pe umeri
și treci sfidînd florile nopții.

Tu, te retragi Regina mea, mereu,
sub haina stelei
și plutești pe valul sîngelui meu
înaltă corabie.
Odată cu furia oceanului se cutremură
prora
dar tu uiți, iubito, că steaua
îți dete puterea ei miraculoasă
și că la cîrmă ai inima unui ZEU.

Mi-e ochiul aprins de lumina stelei
albastre
ce răsărea acolo la geamul meu
unde te ridicam pe brațe, Noaptea
Voiam să te arunc pe Cer.
Din nou printre stele vei rătăci !

Fragment

Pasărea atinge cu aripile florile
și le spulberă somnul
pasărea cu trupul ei de noapte
are în aripi răsăritul

pasărea luminează cu zborul ei
propriu-i trup
ea duce și-aduce polenul galben
în marea-nflorire

pasărea atinge cu iubirea-naltul
și-adîncul :
somnul meu în care
se scaldă ca-ntr-un iezer albastru
zborul

pasărea coboară pe țărm și pe mare
și cîntecul ei neauzit încinge în
brîul stelelor strălucitoare fruntea
tîlharului
ce se încumetă să-i fure
inima și taina

e trupul meu unul cu trupul păsării :
extaz de înflorire

VASILE ANDRONACHE

Tînărul comunist

Tînărul comunist
e-un ochi imens
iluminat de-un
astru de mirezme

inima lui
e-asemeni cu fîntîna
în care s-a topit
un trandafir

Rozmina

Nu este loc mai
frumos
Ca pămîntul acesta
Picurînd scînteietoare
În orbitele mele.

Din imensitatea lui,
un fluture
Aduce pe aripi
Virgine polenuri

Și se aurește
Sufletul meu
Ca o învălmășeală
De aștri

Baladă cu plopi

Vîntul a ucis
Doi plopi azi noapte
În grădina-n care-ai
Fost aseară.
Și sînt trist
Că am atins
Cu trupul gol
un șarpe
Astupînd fereastra
dinspre mine

Baladă cu nour

lui Nina

Privește cerul ?
Îți trimit
Un nour încărcat
Cu toate culorile
Trandafirilor
Din grădina mea.
L-am găsit în zori.
Dormind lîngă fîntînă
Ca un ied
Eu i-am pus aripile.

Puncte de vedere

Ce nu merge ?

Articolele noastre teoretice, mai ales acestea publicate în prima pagină a revistelor, se forțează să spună cum ar trebui să fie literatura, stabilesc schițe de program cu pioase deziderate. Mai rar, mult mai rar, se pornește de la starea reală a literaturii române, de la sinteza unui moment literar, făcută în ciuda riscului pe care-l presupune scrutarea unui fenomen nedefinitivat, viu, concret și în mișcare.

Ne trebuiesc sinteze dialectice și analize ale momentului, întreprinse cu tot curajul moral pe care-l reclamă gîndirea liberă de tabu-uri. Sinteze cu adevărat marxiste, adică ținînd seama de realitatea concretă, istorică, determinantă pentru fenomenul literar, ca și pentru climatul scriitoricesc. Numai după o asemenea operație analitico-sintetică, foarte la obiect, care să se aplice cu toată stringența asupra realității literare, ne putem gîndi și la programe, și anume nu la programe abstracte, goale de conținut, pioase deziderate, ci la acelea care sînt eficiente pentru că se întemeiază pe posibilități.

Deocamdată să ne mărginim să spunem că situația noastră literară este departe de a fi înfloritoare. Apar puține cărți care atrag atenția criticii și probabil și a publicului, s-au impus puține nume noi de autoritate în ultimii ani, iar încercările de a lansa cu zgomot cîte o operă precară, încercări determinate de jocul „politichiei" literare, sînt sortite eșecului pentru că în artă nu se poate trișa, toată lumea e obligată să vină cu „cărțile pe față". Situația aceasta este foarte vizibilă în proză, dar spre deosebire de alte perioade afectează și poezia, ca să nu vorbim de dramaturgie — în critică au apărut o mulțime de cărți de o demonstrativă confuzie, scrise într-un limbaj imposibil. Uneori ne vine să spunem că o parte din tinerii critici au cert facultatea, poate sînt deja doctori sau cel puțin doctoranți, însă în nici un caz n-au liceul, nu știu bunele reguli ale gîndirii precise care se bizuie pe cunoașterea unor noțiuni bine consolidate. Gîndirea este mișcare cu sens, are o intenționalitate (caracteristică a inteligenței umane), structură pe criterii, și nu alunecare de noțiuni moi, gelatinoasă mișcare browniană

Cele cîteva cărți mai ieșite din comun sînt bine scrise sau subtile, dar nu au adevărată pregnanță, relief vizibil În proză mai ales, unde această calitate este cea mai necesară, se observă lipsa de decizie — autorii par cu totul pasivi, dominați de cuvintele lor, de experiențe interioare nefiltrate care năpădesc paginile.

Ca o consecință a sărăciei de opere, jocul intereselor și vanităților este foarte mare și climatul, aș zice chiar moravurile literare, lasă mult de dorit.

Care sînt cauzele acestei stări de lucruri pe care am prezentat-o poate mai întunecată decît este, pentru a nu mă pierde nici eu în echilibre, balanțe și nuanțe ? Nu e posibil, să ne depărtăm de minor, să ne confruntăm cu temele majore pe care să le ducem pînă la capăt ? Nu cred. N-am auzit de cărți bune oprite, n-am auzit de subiecte tabu. Nu știu nimic despre amare experiențe de acest gen, mai ales în literatură. Nu conjunctura este de vină Dimpotrivă. Chiar la recenta Conferință Națională a Partidului a ieșit încăodată în evidență realismul poziției teoretice a P.C.R., care nu neagă nici conflictele, nici contradicțiile societății noastre. Or, neîndoios că tocmai conflictul reprezintă tramă dramatică și putința de desfășurare a unei literaturi majore. Cauzele trebuie căutate deci în altă parte. În mecanismul de desfășurare a literaturii din ultimii 10—15 ani A existat o salutară emancipare a limbajului artistic, o eliberare de clișee, o lărgire a ariilor de investigație, moment necesar și de seamă al evoluției literaturii noastre. Însă orice fenomen, oricît de pozitiv, ascunde și efecte secundare, care trebuiesc controlate și evitate. Lărgirea zonei de interes se pare că a concentrat forțele spre periferia problematicii, lăsînd centrul relativ descoperit Nu mai puțin adevărat este faptul că nimic nu se poate constitui numai pe reflexe negative, pe dorința de a te elibera de constrîngerile vechilor teme sau ale unei maniere de a scrie. Cauza cea mai generală însă provine cert dintr-o atmosferă literară care degajă o anumită lipsă de angajare profundă în probleme, grijile și eforturile societății noastre într-o scădere a dorinței de participare — ceea ce sărăcește substanța și forța, atît a creației, cît și a observației.

Sîntem însă începători în climatul general de continuă lărgire a participării tuturor la viața obștească, întărit de Conferința Partidului, care va determina o creștere a conștiinței social-istorice, premiză necesară pentru o literatură cu adevărat majoră. Numai arderea puternică, sentimentul de adîncă implicare și responsabilitate față de destinul colectivității, este substratul psihologic în stare să potențeze adevăratele talente care fără îndoială că există.

Alexandru Ivasiuc

Caseta cu șerpi sau poetul și istoria

Pînă la **Caseta cu șerpi**, Petre Stoica își trăgea poezia din farmecul totodată intim și insolit al tablourilor lui de pictor naiv, dedicate amestecului, tipic vechiului oraș provincial, de patriarhalitate, insule de natură și intruziuni timid moderne. Cu surîsul său de permanentă încîntare înaintea „miracolelor" (titlul primului volum) cotidianului, dar și cu o încredere nealterată de ceasurile de reverie paseistă, în valențele lirice ale prezentului, minuind și un vers cu alură semnificativă, de zbor scurt, repede întors pe pămîntul ferm, Petre Stoica părea menit carierei de **poeta felix**. (Vocație în stare să-i rețină un loc propriu printre confrați, nu însă să-i asigure accesul la avanscena mișcării poetice și, mai important pentru el, să-i faciliteze atacarea altor partituri, de o exigență superioară). Licărul malițios și vibrațiile subterane de neliniște din culegerea precedentă, **Melancolii inocente**, să fi fost totuși mai grave de cum ni se conturau, anunțînd de atunci pierderea feciorie i spirituale pe care, împreună cu transformările în maniera artistică, o atestă ultimul volum?

Sigur e că în **Caseta cu șerpi** s-a instaurat un punct de vedere complet opus idilismului tutelar, împins acum departe, în planul secund al poeziei fie ca referință pur nostalgică la o fază revolută, fie, cum credem, ca vis de rezervă, virtual încă eficient. Conform noii reprezentări, care-și trage seva din amintirile din copilărie a poetului, existența acuză, în ordinea socială ca și în cea cosmică, o opacitate diformă și sterilă, în ciuda înfățișărilor contrarii. Scoase de pe făgașul lor, regnurile lumii fizice rivalizează în funcționare aberantă cu pîrghiile unei societăți umane aparent plină de vitalitate și zel fecund în răscolirea, în modificarea matricială a lucrurilor. Autodistrugere lentă sau cataclismic grăbită, prin hetacombe după modelul străveziu al Hiroshimei și Auschwitzului: „în amurg se rotesc limuzine cu aripi de corb coboară pe pămînt / și împăratul bea șampanie ordonă inversarea literelor din alfabet primăvara / se supune și-n cimitirul animalelor cîntă din flaut / în togă violetă șobolanii urmează duhoarea vremii scutierii ronțăie biscuiți, iar tehnocrații șuieră rugăciuni electronice pentru calul cu nările pline de mil"; în fața ochilor se desfășoară o bătălie pătrată pentru aparența esențelor din nacela aerostatului tinerele castelane cu măști de gaze mulate pe față / urmăresc turnirul clovnii sug otrava din mărgelele / curcanilor (...) feldmareșalii luptă eroic în preajmă / rămîn cadavrele celor deplasați mai tîrziu": „după grindina de-aseară indicatoarele drumurilor s-au schimbat / romanța patru duce spre zona cucutei / unde în zori am pus o cunună pe mormîntul / mareșalului Till Buhoglindă tangoul șapte ne îndreaptă spre abator / sub stema cu tibii păunul rotește într-una / discul fericirii cadrilul nouă indică drumul spre port / visătorii care pleacă vor găsi certitudini în burta ' rechinului" Pentru Ezra Pound, un simptom pertinent al răului epocii, denumit „bestia cu o sută de labe, USURA", era indiferența complice a conștiințelor la declinul general, inclusiv propria degradare. Nu altceva denotă acceptarea, ca pe un destin normal, chiar dorit, a condiției absurde de viață din **Caseta cu șerpi**, de către mulțimea anonimă, dar, mai ales, de titularii gîndirii și artei. Ba, cei din urmă își execută misiunea lor de plăsmuire sau doar transmitere a unor valori prevertite cu o aplicație dezinvoltă, voluptuoasă, ignorînd indiciile oculte al dezastrului în pregătire: „magul iese din apa mîloasă și proclamă / o nouă culoare rugbiștii se înclină cu prapuri / întîmpină înțelepciunea care pleacă pe catalige în lume (...) hameiul e declarat un adevăr universal / manualele de botanică trebuiesc rescrise în spirit critic (...) filozofii ridică teorii pentru viitoarele poduri aeriene pe care / centaurii vin în zare fornăind din zale și faruri / dar nimeni nu vede cometa nu aude ghiața troznind sub limbă". Într-o astfel de „cetate" blestemată, adevărat infern tehnic, meritîndu-și dispariția pentru orgoliul ei orb, singură simțirea ingenuă care este poezia își păstrează, sub aerul său de nepăsare lunatecă, de ușurătate iresponsabilă, darul clarviziunii. Virtute de nesuportat pentru cei vizați, obligîndu-l pe purtătorul ei, pe poet, la un statut marginal și ambiguu, însoțit de riscuri, dar pare-se, și de voluptatea crudă, savurată ca o răzbunare anticipată, de a deține monopolul cumplitului secret: „lîngă roza vînturilor cu lira sub braț / poetul fumează nori și arată drumuri inverse (...) poetul compune un nou sistem de irigare și-i trage pe sfoară pe cei ce vor să-l tragă pe apă / bravo și bravo cel deprins cu nuanțele galbene salută poetul / de armindeni îi trimite în dar o casetă cu șerpi / iar ochiul magic se aprinde"

★

Premiat relativ recent de „Asociația scriitorilor din București", volumul **Caseta cu șerpi** a fost, pe cît știu, bine primit de critică. La cîtva timp de la apariția lui (finele anului 1970), într-o notă din revista „Argeș", îl „salutam" și noi pe autor pentru rezultatele artistice obținute într-un rol neașteptat și mult mai dificil decît cel anterior, jucat fără urmă de trac. Revenind cum ne-am promis, asupra inițiativei sale, subliniem că, în esență, caracterul ei inovator se datorează utilizării, cu semnul răsturnat însă, al formulei poetice originare, să-i spunem realist-magice. Realitatea externă continuă să servească drept cadru de desfășurare, mai mult, drept obiect unic, numai că, de astă dată, ea expune un profil haotic și deci refractar la cunoașterea nemijlocită, frumusețea simplă și armonia individului cu ambianța organică și comunitatea lui socială, ce-l defineau fosta structură. De aceea, în actualul sistem de imagini programatic incoerent, mica scenă pe care, ca într-o feerie domestică, se perindau niște pasteluri, niște tablouri cu efecte de magie albă, prin transparența delicat radioasă și succesiunea lor lină, moale, s-a retras în beneficiul unui panopticum, al unui teatru în care, sub un regim de magie neagră, bîntuie o cavalcadă de forme hibride, amalgam straniu de figuri familiare și elemente fabuloase, ca într-un coșmar climatizat, adaptat traiului zilnic, nu mai puțin terific. Pictural vorbind, șevaletului și penelului de artist infantilizant, în felul Vameșului Rousseau, îi s-au substituit panoul vast, paleta cu sugestii de grotesc expresionist (ecou al pasiunii lui Petre Stoica pentru Trakl și ginta lui în literatură și plastică ?), chiar limbajul scenografic modern, variat în descompunerea și recompunerea decorurilor din mai multe unghiuri deodată, în combinarea realului cu irealul Dar paralel cu conversiunile de ordin formal, s-au produs o diversificare și o adîncire a eului liric. Poetul nu-și manifestă direct, cu spontaneitatea avatarului inițial, atitudinea El este totuși activ, mai activ ca altă dată, în culise Ba, cu greu își stăpînește pofta de a ieși la rampă și a denunța, în termeni expreși, sensul tragic al farsei jucate condiției umane de propriile sale himere, adică de o fericire iluzorie, bazată pe conjuncția dintre o supremă servitute și un ideal de viață factice. Împreună cu largul repertoriu de mijloace, investit în regizarea iscusită a spectacolului de carnaval pe care, ca în poezia lui Dimov, pînă la un punct, îl oferă infernul tehnic modern, alternanța de „voci", de la cea amar-bufonă la cea deznădăjduit profetică sau doar drastic-obiectivă, arată categoric sporul lăuntric al poetului, trecut în fine de la adolescență la stadiul adult. Etapă încheiată? Scepticismul radical al viziunii, căutîndu-și consolări în nostalgia după candoarea pierdută, a copilăriei, a sensibilității mitice sau a înfundării în natură, ne face să ne îndoim și, fără contra-soluții de circumstanță, să confruntăm concepția despre istorie a poetului nostru cu istoria însăși.

Privită doar ca zgomot și furie sau ca un cîmp de bătălii pierdute, de periodică sfărîmare a proiectelor celor mai generoase, mai exaltante, sub loviturile încrucișate ale opresiunii brutale și ale imposturii piezișe, cînd eșecul nu este decît urmarea inevitabilă a eternei disporporții dintre țeluri și mijloace, — istoria se desemnează drept o capcană, o ipostază prin excelență amăgitoare, contribuind fundamental la înstrăinarea omului de sine, de calitatea lui specific umană, de, cu atît mai mult, o trăire autentică, corespunzătoare și imperativului ontologic al naturii noastre, rădăcinii prin care noi sîntem legați în continuare de fire, de natura sau materia universului. Rechizitorii justificate dintr-o asemenea optică radicală, totuși unilaterală, caracteristică tuturor artiștilor precursori ai istoriei ca atare, de la Eliot și Pound de exemplu : (spre a pomeni numai pe cîțiva contemporani proeminenți) la un A. E. Baconski și, dintre emulii săi în materie, poetul în cauză. Ianus-ul care este istoria, prezintă, însă, un dublu profil, fața ei sumbră, de mistificare, de violență, de tenebre, coexistă cu cea leală, de speranță, de încredere superbă în obstinația omului de a-și cuceri umanitatea. Coexistența însemnînd, în realitatea vie a istoriei, luptă a contrariilor, dialectică „in actu", tragică, dar de un tragism elin, robust, viril, de vreme ce mărturisește, peste înfrîngeri, despre perpetuitatea năzuinței de libertate, de umanitate deplină sau de existența consumată plenar. Această viziune implică însă, laolaltă cu o considerare dublă, a lucrurilor, într-adevăr, dialectic, asumarea condiției noastre și în temporalitatea, în devenirea sa, ca pe o latură la fel de originară, de proprie ființei umane ca și dimensiunea și aspirația ei către absolut și etern. Nu a sosit de mult timpul pentru ca și poezia să-și propună această nouă formă de „radicalitate", cu alte cuvinte întîmpinare a contradicțiilor naturii umane, ale insului și societății, nu ca pe niște antinomii ireductibile, sortite unui conflict abisal, ci ca pe o tensiune capabilă să se depășească, ca pe un proces ale cărei cuceriri se smulg numai treptat, numai în timp și niciodată definitiv. A trăi, recunoștea și Camus, apologetul umil al omului-Sisif, numai în istorie este imposibil, dar a trăi în afara istoriei, este de asemeni imposibil. Aceeași concepție dialectică, așezată la baza raporturilor dintre natură și tehnică nu ar duce la stingerea teroarei apocaliptice, a interpretării de tip escatologic, promovată în „Caseta cu șerpi", în avantajul poeziei însăși, de altfel, care pentru a-i evoca tot pe greci, concilia cîndva cei doi termeni propria sa activitate nu era sinteză între natură și tehnică ?,

Mihail Petroveanu

Desene de ION CORINESCU

méliusz józsef

Poeme

Caietul Arenei

Arena

Taurul străpuns n-a ingenunchiat incă
dar mindrul toreador cu maţele scoase şi pline de rumeguş
● mort de-a binelea.

O imagine

Mormint de văpăi...
această imagine nu secolul nostru
a născocit-o, ci mai demult Arany János,
iar veacul nostru a implinit-o...

Injuria

Injuria nu piere
ci creşte şi ajunge
pină sus la răspuns
ea cere socoteală
şi implineşte legea...

Turnaţi ciment

Cu hirdaiele cerului turnaţi ciment peste oraşele arse
fugiţi apoi fugiţi să n-auziţi cum urlă tăcerea
fugiţi innebuniţi pină şi voi gălăgioşi maeştri ai uciderii in masă

Destinul amintirilor

Acolo unde bombe-n trombe făcut-au să sucombe pereţii zdraveni zugrăviţi cu flori
a rămas amintirea –
cu martorii sapă adinc in groapă...

Cufundare

Dam viaţă trecutului
cufundindu-ne gol
in adincul apei

Alianţă

Alianţa morţilor va sfărima negrele gratii ale interdicţiilor
şi va pustii rampele de lansare atomice.
– Alianţa morţilor... sau a celor vii ?
Oricum morţii nu şi-au pierdut dreptul la vot...

Ce rămine

Să nu ne facem iluzii –
nu vor rămine decit
crimpeie de piatră crimpele de versuri.
Să nu deplingem
ce lăsăm aici –
nu e deloc puţin
pentru un secol ca al nostru...

Cine-i mai mare ?

Cine-i mai mare ?
Cain l-a ucis pe Abel –
dar nimeni nu devine mai mare
dacă-l doboară pe celălalt

Adevăratul doliu

Plinge-l pe cel în viaţă
nu pe cel mort – acesta e adevăratul doliu

Glasuri

In noaptea zămislirii
se-aude zvon de glasuri intre cuvint şi lucruri...

Întrebare

Baza inseamnă producţia: cărbune, oţel, electricitate şi aşa mai departe...
Dar ce e baza bazei ?

Încredere

Ţi-ai dat
din plămini jumătate
din rinichi jumătate
din anii tăi jumătate –
iţi pot vorbi fără sfială...

Trecere în revistă

Stau drepţi în faţa morţii –
lung şirag –
şi ridicindu-şi pumnul sting la umăr
salută zborul amintirilor

Chipuri

Chipuri strălucitoare chipuri şi instelate chipuri
oglinzi ale mihnirilor
oglinzile revoltei : oglinzile nădejdii...

Învăţătură

Invaţă-mă tu cer infinit
invaţă-mă tu ocean al omenirii răsculate,
cind norii se ingroaşe-n jurul meu
învaţă-mă
să nu îmi pierd speranţa...

Grija

Ca piatra galbenă pe dinţi
pe mine se depune
grija...

Speranţa

Acel ce pierde totul
mai are o speranţă :
ceea ce nu e încă dar poate să sosească...

Praf

Pe cauciucuri de maşini uzate
căruţele işi văd de drum
stirnind in urmă praful luat de vint
ca ieri funinginea in urma văpăilor atit de repezi...

Ploaie

Coloana ploii abruptă e lungă cit hotarul
oraşe-n ea se-ndeasă cu forme cenuşii
doar fumul tescuieşte averse cit hotarul
învăluind oraşul colţuros...

Invers

Marea deschise pleoapa-i somnoroasă şi mă zări...

Pasăre

Dimineaţa te trezeşti in braţele mele pasăre fericită.
E fericit cel ce te stringe-n braţe
Ce simplă-i fericirea
in poem.

Unde-o fi laminorul ?

Oţel laminat cuvinte laminate suflet laminat
dar unde-o fi omul nelaminat
care lamineazā oţelul?
Hop ş-aşa !
Pe laminor
il caut peste tot !
Il voi găsi uşor
pe matelot...

Poem util

Cumnată-mea avea reumatism la genunchi.
Şi-a uns genunchii cu o soluţie obţinută
prin dizolvarea unei lame de ras Gillete
in oţet.
S-a vindecat.
Aşadar beţi oţet.
Mincaţi lame Gillete şi beţi oţet.
Orice boală a-ţi avea dispare ca prin farmec

Lîngă radio în timp ce-mi curăţ pipa

Ce bine cintă solista asta !
Şi ce simţ al ritmului are !
La urma urmei nu-i de mirare –
maică-sa : dansatoare
taică-său : cîntăreaţă...

Arbore genealogic (încă o dată)

Maică-mea e focul
Tatăl meu e vintul
Şi bunicul
îmi e mătuşă.

Aceea era...

Aceea era poezia :
iarna pe terasa Rotonde
după-amiază
cind dintr-o pălărie din păr de iepure
săreau poeziile
şi o rupeau la fugă pe Montparnasse
ca iepurii
şi după ele alergau
forme de pălării
din păr de iepure

Caietul din Răstolniţa

Moara lui Mendel

Piriul rece curge săltind prin livadă de dragul ei stau aici in Răstolniţa intr-o prea frumoasă odaie la Oprişan – om cumsecade : preşedintele sfatului.

Aici era moara lui Mendel talpa de beton a roatei se vede încă in iarba uscată...

Colo erau doi nuci cu trunchiul gros cit butea – şi vintul fură umbra roţii şi o duce departe-aşa cum a dus şi cenuşa lui Mendel, smulgînd-o dintre flăcări, cîndva, pe pămînt polonez.

Bătrîne Mendel, Mendel evreule, nimeni nu-şi mai aduce aminte de tine, doar eu, un străin, mi-aduc aminte de moara lui Mendel.

Nucii te-au dat uitării, merii parcă nici nu te-ar fi văzut, pină şi Oprişan te-a uitat, deşi e fruntea satului.

Bătrine Mendel prefăcut in fuior de fum, primeşte, rogu-te să-ţi fiu nepot, să-ţi fiu nepot aşa cum sînt cu părul meu cărunt, evreu sau nu ce importanţă are.

Nu-şi aminteşte nimeni de tine in verdea vale a Răstolniţei unde pluteste dulcea mireasmă a smeurişului, doar eu, trecătorul, ştiu că aici era moara lui Mendel – scocul şi talpa roatei şi valţul, acoperite de rugină, mezuza, trei fete, trei gineri, treisprezece nepoţi, eu port după ei doliul, eu, străinul, ii pling.

Cu apa piriului rece stropesc dimineaţa şi seara grădiniţa din faţa casei, uitucele flori albe şi roşii – cine le va uda cind voi pleca miine de-aici ?

Bătrine Mendel prefăcut in fuior de fum vara e scurtă, curind voi pleca...

Fotografiile: ERDELYI L.

În româneşte de
VIRGIL TEODORESCU

Vreau să petrec

Stringeţi toţi norii, copii !
vreau să petrec
şi vreau să uit !
Cind mă-ntind pe pămint
iarba
şi rădăcinile
gem –
plinge moş Mendel
Ah, vreau să uit,
să petrec !
Stringeţi toţi norii
copii din Răstolniţa !
Nu luaţi in seamă
miriitul dulăului...

Barba lui Mendel

Noaptea barba lui Mendel pluteşte
peste puful puilor şi curcanilor, peste blăniţa godacilor
peste coaja tare şi-amară a nucilor
Apoi, degetele lui tremurătoare prin care se străvede luna
rup citeva frunze de nuc
şi cu luare aminte, ca să nu mă trezesc din somn,
mi-le viră-n culcuş, –
pentru că desi prin trupul lui se străvăd norii şi stelele
işi mai aduce aminte că aici, la Răstolniţa,
il pişcau şi pe el puricii,
că ii plăcea şi lui aroma de nuc verde
cind prin somn piuiau puii şi curcanii
şi grohăiau godacii cu părul argintiu.
Bătrinul Mendel era la el acasă.
aici, în Răstolniţa...

Păstrăvul din Lunca Bradului

Făcind autostop
ne-am abătut cu Ana in Lunca bradului
să căutăm urma omului,
in Lunca bradului
unde-i vestit păstrăvul
Şi-n moarte rămine om
cel ars in cuptor,
prăjit ca peştele pe jar
in Lunca bradului.

Păstrăv cit vrei
in Lunca bradului
Dar casa omului nu-i nicăieri
A prefăcut-o-n cenuşă războiul
in Lunca bradului
deşi casa mai greu arde ca omul,
mai greu ca o familie intreagă
Am intrebat vecinii
în Lunca bradului...
Vecinii locului pustiu mi-au spus :

De vrei păstrăv găseşti
in Lunca bradului.
Dar omul cine-i ?
Am uitat de el
cum multe le acoperă uitarea.
Aici
in Lunca bradului
aici
pîriolul se-nălţase pin-la cer
cu miinile minjite de fum
soldaţii nemţi
au inteţit pirjolul
Si Lunca bradului
a ars
şi podul,
cu mine fost-a semănat hotarul
jur imprejur
in Lunca bradului
Cind s-a sfirşit războiul,
după aia.
au mai murit vreo patruzeci
ucişi
de minele insămințate-aici
in Lunca bradului, –
dar nici unul din ei nu a fost jidov.
N-a mai rămas săminţă de evreu
i-au dus jandarmii pin-la unul
din Lunca bradului
Dar viaţa-i viaţă :
cel scăpat
incearcă să se salte in picioare.
Păstrăvi se mai găsesc, nimic de zis,
in Lunca bradului.
N-au fost in stare nemţii să-i stirpească,
deşi vărsau in apă dinamită
in Lunca bradului

Vecinii locului pustiu zimbeau
şi urma omului deodată s-a ivit
in zimbetul acesta omenos
în Lunca bradului
şi urma omului s-a luminat
în casele clădite de curînd
in Lunca bradului
La cooperativă, ospătarul
ne-a pus pe masă păstrăv prins în taină
in Lunca bradului
şi după ce ne-am ospătat, cu Ana ne-am intors
plini de speranţe –
la Răstolniţa.

Curcanul

Parcă picind din cer s-a cuibărit in guşa lui
luna roşie
pentru energicul protest in contra ordinei ogrăzii,
dar răsmeriţa lui e de paradă
căci iată-acum se scaldă-n praf, la umbră,
cu guşa fleşcăită, golită de putere
şi cind godacu-n joacă-i dă ocol
o ia la fugă.

Mureşul

In mijlocul cununei de fagi de-o mină nevăzută impletită,
ca o dantelă de spumă se rostogoleşte Mureşul –
dar cind ajunge-n gitul strimt al văii sălbatic sare peste stinci, vuind...

Smeura

Pe mal e mentă creaţă şi salcie pletoasă.
Din Mureş parcă-şi saltă spinările ţestoase, hipopotami şi pui de elefanţi
Pe malul celălalt transportă apa in fiecare vară cinci tone de smeură
şi cind la Oslo sau Mexico-City zeama ei roşie e-amestecată cu sifon şi gheaţă
nu-i trece nimănui prin gind
că-aici pe mal e mentă creaţă şi salcie pletoasă
că-şi saltă din Mureş spinările ţestoase, hipopotami şi pui de elefanţi
că dulcea ei mireasmă pluteşte-n cring, pe maluri.

Drumul lui Sisif

Cerul mormăie ca un contrabas in exerciţul funcţiunii
dar norii plini cu intuneric sint alungaţi de vintul roşu
şi soarele şi-arată faţa iar :
sclipesc din nou himenopterele
peştele iese din nou la vinătoare : crăpceanul lacom al Mureşului
şi gizele işi taie iarăşi drumu : drum de Sisif
fără să ştie incotro se duc,
doar din plăcerea de-a ieşi la soare,
cum fac şi eu,
eu care caut răspuns pe drumul lui Sisif
deşi-ntrebarea mea işi are tilcul.
Sau poate e-o-ntrebare fără sens ?
Ca o iubită-n palmă menta creaţă
se lasă-n voia mea
să o fărim.
Sint singur, şi e vara-n toi,
E vara-n toi şi eu sint singur, singur...

Eu stăpinesc...

Eu stăpinesc o oaste
de vise şi-amintiri...
Din virful dealului cu fagi privesc
şi văd acolo, jos,
ca mai demult
cum trec pe malul Mureşului hunii,
văd hoarda inarmată
de-a lungul malului,
la intorsură
Ce nălucire fără rost
mai e şi asta ?
Ce ştiu eu despre huni ?
Ce-mi pasă mie ?

Luceafărul

Revistă editată de
UNIUNEA SCRIITORILOR
din REPUBLICA SOCIALISTĂ
ROMANIA

Redactor şef :
Virgil Teodorescu
Redactori şefi adjuncţi :
Cezar Baltag, Georgeta Horodincă,
Fănuş Neagu
Secretar general de redacţie :
Constantin Ţoiu

REDACTIA :
Bucureşti Bd Ana Ipătescu 15
Telefon : 11 51 54 : 12 16 10

ADMINISTRAŢIA :
Soseaua Kiseleff 10 tel. 18 33 99

ABONAMENTELE :
3 luni – 13 lei : 6 luni – 26 lei : 1 an – 52 lei

Tiparul executat la
COMBINATUL POLIGRAFIC „CASA SCINTEII"

Prezentarea grafică · Mircea Popescu
Paginator · Nicolae Ion